

Muravidéki (hetési) nyelvi és létmorzsák

Dr. Varga József

Dr. Varga József

Muravidéki (hetési)
nyelvi és létmorzsák

**Lendva
2015.**

*Sok szeretettel ajánlom
Hanni Gyöngyvirágomnak
és Mia Tündérkémnek!*

Dr. Varga József

Muravidéki (hetési) nyelvi és létmorzsák

2015.

Kiadó:
Magyar Nemzetiségi Múvelődési Intézet
Felelős kiadó: **Kepea Kocon Lili**

Készítette:
© **Dr. Varga József**

Olvasólektor:
Varga Irén

Szerkesztő:
Zágorec-Csuka Judit

Nyelvi lektor:
Böröcz Nándor

Grafikai tervezés és tördelés:
Meszelics László, GraForma

Nyomda:
DigiFot d.o.o.

ISBN 978-961-6232-58-6

Példányszám: 500

A kiadvány ára: 8€

A kedves Olvasóhoz!

Megtisztel azzal, hogy kezébe veszi eddigi alkotásaim 36. kötetét!

Szeretném a Muravidéken, a Hetésben élő őshonos magyarság életvitelének múltbeli és mai gazdag világának és teljes életmódjának olyan egyéni, közösségi és társadalmi-művelődési tényezőit rögzíteni, amelyek számottevően fontosak, és amelyek befolyásolták/befolyásolják, hatottak/hatnak, meghatározták vagy meghatározzák az egyén énjének lényegi vonásait, például: identitástudatát, gondolkodását, önazonosság-jegyeit, anyanyelve megőrzését és használatát, magatartásformáit, nemzeti hovatartozását, szellemi, lelki, érzelmi és vallási tudatvilágát, értékes hagyományainak őrzését; egyszóval a személy életének alapdiszpozícióit.

A 40 rövidebb-hosszabb írás, illetőleg téma (élőnyelvi, dialektológiai, tájnyelvi, névtani, néprajzi, nyelvjárási, történelmi, nyelvemléki, hetési népmesei, népszokási, nyelvművelő, hagyományörző és még sok más) bizonyos értelemben felhívó jellegű. A Muravidéken (Hetésben) élő maréknyi etnikai kisebbségi magyarság egyre fogyó létszámára, nyelvének aggasztóan gyors sorvadására – hogy ne mondjam: kihalására –, önbizalmának hiányára, kishitűségére stb. szeretnék utalni; hogy megbecsülje, szeresse a saját anyanyelvét, nemzeti gyökereit, önazonosság-jegyeit és önnönmagát szégyenkezés nélkül, mert ez is olyan értékes, szép, egyedi, akár a világ minden más népének jellemző, lényegi vonásai.

Köszönöm a megértésüket!

Göntérháza, 2015. szeptember

*Dr. Varga József
(nyug. egyetemi tanár)*

1. fejezet:

Dialektológia

– A nyelvészetnek a nyelvjárások kérdéseivel foglalkozó ága; nyelvjárástan

Nyelvművelés: Az anyanyelvi műveltség terjesztése a nyelvveltség elveinek a nyelvhasználatban való érvényesítése végett

Négy nyelvművelő írás

Az elmúlt években sok nyelvművelő előadást hallhattak a Muravidéki Magyar Rádió adásaiban. Talán sokukban megfogalmazódott a gondolat, hogy minek erről annyit beszélni. Mi így beszélünk és kész. Higgyék el, a muravidéki, vagyis a hetési emberek nyelvhasználata éppen annyit ér, szép, mint a tiszántúli, a palóc vagy a dél-dunántúli. A sajátosságait tisztán megőrzött és alkalmazott hetési tájnyelv szép és értékes. Ezt nemcsak én, hanem a szakemberek, a nyelvészek is állítják.

Hogy a nyelv élő jelrendszer, a gondolkodás és a beszéd kifejező eszköze, az tudott tény. Szókincsében, mondatszerkesztésében, hangrendszerében és kifejezésmódjában állandó változások, például gazdagodás és szegényedés érvényesül. Ez vonatkozik a Muravidéken élő őshonos magyarság anyanyelvhasználatára is. Minél kisebb létszámú egy etnikai közösség és minél több külső, idegen hatás éri nyelvének gyakorlását a mindennapok nyelvi kommunikációjában, annál inkább ki van téve a nyelvi, szellemi, érzelmi és tudati változásoknak.

A következőkben szeretném bemutatni, szemléltetni a muravidéki magyarok nyelvhasználatának főleg szókincsbeli változásait mintegy száz év alatt a szakemberek által gyűjtött és lejegyzett szövegek alapján.

A Magyar Nyelvőr című szakfolyóirat 1873-ban közölte **A daracskos béka** című népmesét, amit Fatér József dobronaki tanító jegyzett le Dobronakon. Részlet a meséből:

„Égy embör ippejg magának kaszát, hát úf-fölöstökönko vüjött a zasszonya a zembörinek éj-jó fölöstökönt – hát ízej gyó turus mácsikot. Öjött-öjőgetött án a zembör, éccze csak énaon nad-daracskos béka mászott elü; a zasszon naon széren megíédett, aongya a zuránok, hoh-hát zadargya e innejd! Écs-csunya csédájó a zistennek, goromba állot, nappe és császmász, még ének évadán mindétig.

A zembör nem ütötte agyon, sē e nem zadarta, halom inkább megkinátó turus mácsikke, – öjött es án gyó üzzün. A zasszon meg csak abajgatott.”

A **legszerencésebb óra** című népmesét a völgyifalui Tót Lajostól jegyezte le Jámbor László Völgyifaluban. Részlet a műből:

„– *Jó estit, öregapám!*

– *Jó estit, fiam. No, mi járatban vagy? Itt még földi embör sohase járt!*

Hát aszongya:

– *Öregapám, nagyon sok mindent keresék. De legelősző is csak azt szeteném megtunnyi, hol találánám én meg azt az embört, aki énnékem megmentaná, mēllik a legszerencésēbb óra.*

– *Hü, fiam – aszongya –, ez nagy dolog. Nézd, itt van egy alagút. Itt lejérsz az alvilágba. Ezt tenéked csak az alvilág ura tudja megmentanyi. De osztán oda kutya bátorság kell ám! Mer, ha az tégéd megfog, darabokra széd szét!”*

Ha megfigyeljük a két népmese szövegét, azt tapasztaljuk, hogy az elsőben sok a hetési tájszó, például **daracskos béka** (varangyos béka), **fölostökön** (reggeli), **széren** (szörnyen), **zadargya e** (zavarja el), **abajgatott** (jajgatott, óbégatott) és a köznyelvi szavak tájnyelvi alkalmazása, például **ippejg** (éppen), **vüjött** (vitt), **öjött-öjőgetött** (evett-evegetett), **gyó üzzün** (jóízűen), **hájszen** (hiszen).

A második szövegben alig van hetési tájszó, de annál több a muravidéki nyelvjárásban érvényesülő szó, például **tüle** (tőle), **mennöm** (mennem), **megmentanyi** (megmondani), **földi** (földi), **tunnám** (tudnám), **anna** (adna), **királná** (királynál).

A hetési tájnyelv sajátossága, hogy a **-val**, **-vel** toldalékot **-va**, **-ve** alakban használják, például **mácsikke** (mácsikkal), **turuve** (túróval), **királlá** (királlal), **Bulccsa** (Bulccsal), **patkánnya** (patkánnyal). A **-ni** főnévi igenévképzőt **-nyi** formában alkalmazzák, például **tunnyi** (tudni), **mondanyi** (mondani), **örkönnyi** (örködni), **gyünnyi** (jönni), **mennyi** (menni).

Ezek a szóalakok a két mese teljes szövegében szerepelnek egyebek mellett.

Göntérháza, 2004. szeptember 23.

Múlt heti előadásomban egy dobronaki (hetési) és egy völgyifalui (göcseji) népmeséből hallhattak részletet és azok néhány nyelvi sajátosságát. Most egy csentevölgyi (göcseji) és egy domonkosfai (őrségi, dombvidéki) népmeséből mutatok be rövid részletet a muravidéki nyelvjárás hangtani változásait szemléltetve.

A garaboncás diák című népmesét Matijevis Lajos, az Újvidéki Egyetem professzora jegyezte le Csentevölgyben. Elmondta Zsizsek Mári.

„Vót egy nagy part, hát abba vót egy nagy állat. Aztán az a garaboncás diák, ammeg mindig ottan a faluba járkát, hogy asztant izéte, imádtá ki a likjába. Hát aztán akkor főnek-lének járkát. Má nagyon éhözs vót, emént egy házba, egy házhó. Akkó aztán mondja annak az asszonynak, adjon neki tejet.

– Én tejet nēm adhatok, mer nincs egy csöpp sē nálunk – aszongya – tej. Nem birok annnyi.

... Aztán küimádkozta a kigyuját vagy mi az ördöggye vut neki, aztán elmënd vele, de ollan jégesü vót, hogy még majnēm a fúkot hasogatta. Akkó aztán az asszonnak nekimēntek, mēgsuprikáták... Hát így vót ez Csentiben.”

A Történet Hodosról című elbeszélést a domonkosfai Eöry Árpád mondta el. Ezt is Matijevis Lajos tanár jegyezte le.

„Régēn a leginyek hogyan átok bosszut? Nem úgy, mint most, verekēnnek, vasvillája szurkállák egymást, kísēznek. Mēgharaguttak ugy-ē az egyik gazdára, egész mást eszetek ki neki. Szétszēdték a szekerit, fővitték a háza tetejire, aztán megrakták trágyáva. Regge a gazda be akart fognyi, keresi a szekerit, nincs. Má akkó ugy-ē összegyárja az egész szomszidokat, a szomsziggya akko vēszi észre.

– Nézd a, szomszid, hisz ott fōn van a háztetejin.

Mos csak fog belē!

Szēt köllött neki szēnnyi mēgin a szekeret, lehordani, aztán úgy foghatott csak belē. Így viccūtek régēn a leginyék. Ezēn mullattak.”

Megfigyelhetjük, hogy hetési (muravidéki) tájszó csak ritkán fordul elő a két szövegben, például **mēgsuprikáták** (**megsöprűzték**), **izéte** (csalogatta), **lének-főnek** (lefelé, fölfelé). Értelem-megkülönböztető funkcióval szerepel bennük a zárt **ē** és a nyílt **e** használata, például **emént** (elment), **nekēm** (nekem), **népekēt**

(népeket), **belē** (bele), **verekēnnnek** (verekednek). Néha elmarad a szövegi toldalék utolsó betűje, például **má** (már), **akkó** (akkor), **mos** (most), **faluba** (faluban), **házhoz** (házhoz). Érdekes az is, hogy az **lt** betűkapcsolatból sokszor kiesik az **l**, például **vót** (volt), **eszetek ki** (eszelték ki), **átak** (álltak), **járkát** (járnak), **fölvittik** (fölvitték).

Ritka jelenség napjainkban a hetési nyelvhasználatban a hosszú **í**, **ú**, **ű** használata, de ez régen sem volt jellemző. A bemutatott szövegekben mégis előfordulnak néha. A hosszú vagy rövid **i** általában az **é** hang helyett szerepel, például **kíseznek** (késeznek), **egísz** (egész); **leginyék** (legények), **tetejire** (tetejére), **szomszid** (szomszéd), **szekerit** (szekerét). A **-val**, **-vel** ragokat is megrövidítik, és **-va**, **-ve** formában használják, például **trágyáva** (trágyával), **villájja** (villával), **kirájja** (királlyal), **velláve** (villával), **tejje** (tejjel), **asszonnye** (asszonnyal).

Göntérháza, 2004. szeptember 24.

Ebben az írásomban két muravidéki szöveget szeretnék bemutatni Önöknek. Az egyiket dr. Gaál Károly, a bécsi Néprajztudományi Egyetem professzora jegyezte le Kámaházán Soós Lajos elmondása nyomán. Az elbeszélés címe: **Ének-lő fa, beszélő madár, arany szökőkút**. Az eléggé hosszú történetből idézek:

„Volt egy király ugye. Ez a királ igen jó uralkodó vót és asztán az udvarba vót egy rosszadékú nő, egy boszorkány. És ennek vót egy nagyon szép lánya. Persze előkelő lány volt. Urnő volt ő is. Nagyon szerette volna, ha a királ elveszi az ü lányát feleségül. De a királnak más nő teccett és asztán ő egy más nőt vett feleségül, akit ő nagyon szívből szeretett.

Na és asztán a királ nagyon várta aszt, hogy utódja szülessen és többször a feleségének szóvátette. A felesige aszmonta, hogy azon van ü is, hogy legyen utód. Hát másállapotba volt hát a királnő az első gyermekkel és a királ nagyon boldog volt. De a boszorkán ott volt az udvarba és asztán amikor bekövetkezett a szülés, megjött az idő, hogy a szülés jön, a boszorkán vezette le a szülést és elvette a gyermeket a királnétul és asztán a helébe egy farkaskölket tett és a fíjut egy kosárba a kastél mögött lévő patakon leeresztette.”

A másik történet címe: **Anekdota Szalafőről**. Ezt a hodosi Eöry Dezső mondta el dr. Matijevis Lajosnak. Idézem:

„Szalafő neki a nevë. Hát a régi öregëk látták, hogyhát mosmá többelë vannak templomok, mëg mindën, hát ök is elhatároznak, hogy építënek templomot. Ja dehát ugy-ë építő anyag, téгла az sokba kerüt vóna. Hát sok tej vót ugy-ë abba a községbe, hát azt határoztak e, hogy mindenki csinállon turut, osztán turubu ípitik fő a templomot. Ja dehát ablakot mëg ugy-ë elfelejtettek rá csinýánni. Hát akkó a templom mëgkészüt, de sötét vólt. Hát más mód nem vót, a biro kitaláta hamarossan, hogyhát össze kő szënnyi az összes zsákokat, aztán hordanak belë világosságot.”

A kámaházi (hetési) és a hodosi (örségi) szöveg mintegy 20–30 év nyelvi állapotát tükrözi. Szókincsbeli és hangtani sajátosságai nagyban megegyeznek, hiszen érvényesülnek bennük a muravidéki nyelvjárás jellegzetességei.

A hetési szövegben főleg a köznyelvi szavak tájnyelvi ejtése érvényesül, de ez sokszor keveredik a köznyelvi kiejtéssel. Ez a mesélő több világrészt és országot bejárt, kissé különleges egyéniségének is tulajdonítható. Ilyen kétféleképpen mondott szavak, például **vót:volt**, **boszorkán:boszorkány**, **fiju:fiú**, **osztán:asztán**, **királ:király**. Ilyen például az egyes szám 3. személyű névmás is: **ü:ő**, és a **-ból, -tól** toldalékok **-bül, -tul** formában való alkalmazása: **szívbül** (szívből), **királnétul** (királynétől). Néhány hetésiesen ejtett köznyelvi szó: **alba** (aljban), **ü** (ő), **üvé** (övé), **golló** vagy **gollu** (golyó), **kiértésittenyi** (kiértésíteni). A szövegben előforduló furcsa szerkesztésű mondatok, kifejezések: „... **mindenfile beszidek mentek.**”; „**Az öltözött föl lóhátra...**”; „**No, most asztán fölucsúták.**”

A hodosi (örségi) nyelvjárásban általában a szóvégi zárt **ë**-t és a nyílt **e**-t az átlagosnál még zártabban ejtik, például **öregëk** **kefë**, **föltëttë**, **nevë**, **belë**, **nekijë**, **embëre**k stb. Érvényesül benne, ha ritkán is, a hosszú **í**, például **ípitik** (építik), **egísz** (egész). Sokszor kimarad a szavakból egy-egy hang, például **mosmá** (most már), **többelë** (többfelé), **fő** (fő), **kitaláta** (kitalálta), **akkó** (akkor).

A muravidéki nyelvjárás egyik jellemző sajátossága, hogy az **ly** helyett általában **l** hangot ejtenek, például **királ** (király), **helébe** (helyébe), **farkaskölök** (farkaskölyök), **kastél** (kastély), **folu** (folyó).

Bizonyára sokan megunták már, hogy nagyszüleink és szüleink nyelvhasználatáról beszélek. Igazuk lehet. Mégis fontosnak tartom, mert csak így tudom hitelesen szemléltetni a muravidéki vagy hetési tájnyelv sajátosságait, illetve a benne végbemenő mintegy százévnyi változásokat. Ezt, gondolom, Önök is elfogadják.

Befejezésül szeretnék bemutatni egy mai szöveget, ami pontosan tükrözi a muravidéki emberek többségének a nyelvhasználatát. Hogy ezt miért teszem? A végén majd kiderül.

Lendvai beszélgetés

Mariska és Rózszi találkoznak Lendván, a községházán. Beszélgetnek.

„– *Mit keresü a zobcsinán? – kérdezi Mariska.*

– *Ěty potrdiluér mēnök – mondta Rózszi. – Hát tē?*

– *Ěn elüsszē a predszedniknā vuótam, de az eküdütt a tájnikho, hogy az intēzi a duógomat.*

– *Csak magad gyüőtti? – így az.*

– *Nēm. A Pisti hozod be autuve.*

– *Ő hun va?*

– *Emēnt a szociálnáro. Onnajd mēg emēgy a notárkáho. Valami pritozsbát ad be vagy hitelősitt.*

– *Mi van a vrēcskádbo?*

– *Ěgy kilu kēnyier, öt zsömle, mēg ěgy üveg szok.”*

A két asszony később bement a cukrászdába, és mindegyik kért két-két kepica fagyit.

Mit mondjunk? A muravidéki emberek ezt és a hasonló kevertnyelvű beszédet gond nélkül megértik. De csak ők, mert a Kárpát-medencében élő magyarok már nem. Mi teszi számukra érthetlenné? A szlovén szavak alkalmazása a magyar szövegben, például **obcsina** (občina = községháza), **potrdilu** (potrdilo = igazolás), **predsednik** (predsednik = elnök), **tájnik** (tajnik = titkár), **szociálna** (socialna = egészségügy), **notárka** (notarka = közjegyzőnő), **pritozsbá** (pritožba = panasz, fellebbezés), **vrēcska** (vrečka = zacskó, szatyor), **szok** (sok = szörp), **kepica** (kepica = gombóc, golyó).

Általában ismert, hogy az ilyen és a hasonló szövegek akár írásban, akár beszédben miért születhettek, születhettek meg, hiszen az ilyen nem magyaros és

nyelvrontó szavak, azaz megfogalmazások szegényítik, sorvasztják a magyar köznyelvet, de a hetési (muravidéki) nyelvjárásunkat is.

Sokan szeretnék, hogy a Muravidéken élő, létszámában csökkenő, nemzet-tudatában sorvadó és nyelvhasználatában szegényedő magyarság még sokáig megmaradjon identitásjegyeinek birtoklásában.

Ilyen gondolatokat fogalmaz meg Jókai Mór az Egy magyar nábob című regényében: „... ha fajunk levetkőzi ősi sajátosságait, beletörődik azon formákba, miket eléje az újabb fogalmak szabnak, megszűnik lenni az, ami, új életet kezd, de a réginek meghal, lehet boldog nép, de nem lesz magyar, mentül inkább megközelít más világnézetet, annál messzebb távozik önmagától...”

A továbbiakban megfogalmazza, hogy csak a mi akaratunktól függ, hogy nemzeti sajátosságainkat megőrizzük, hogy örökké fennmaradhassunk. És ennek egyik feltétele a nyelv, az anyanyelv!

Göntérháza, 2004. szeptember 26.

Néhány hetési nyelvjárási sajátosság

A hetési, muravidéki tájnyelvet a hangtani, alaktani, jelentésbeli és mondat-szerkeztségi stb. sajátosságairól lehet megkülönböztetni a többi nyelvjárástól. Csak néhányat említek, hiszen ebben a rövid ismertetőben nem térhetek ki minden jellegzetességre. A bemutatottakat is a teljesség igénye nélkül teszem.

a) A diftongusok, azaz a kettőshangzók használata főleg az élő beszédben, például: az **é** magánhangzó helyett **ie** vagy **ié** érvényesül > *iedősanyám, sziép*; az **ó** helyett **uo** vagy **uó** hangzik > *suo, uóra*; az **ü** helyett **üü** vagy **üő** él > *füüd* v. *füőd, züőd*; az **ü** helyett **üő, üó** vagy **ü** > *düöl, nüő, kiésübb* jut kifejezésre.

b) A szavak toldalékolásának, illetőleg ragozásának érvényesülése írásban és ejtésben egyaránt, például: a **-ról, -ról**, a **-ból, -ból**, és a **-tól, -tól** ragok a szavakban így valósulnak meg:

A **-ról, -ról** helyett **-ru, -rü** a használatos > a lóról, fazékról, gyerekről, söprőről helyett a *luóru, faziékru, gyerökrü, söprürü* alakok élnek. A szóvégi **-l** mássalhangzót nem ejtik. A **-ból, -ból** ragok alkalmazása **-bu, -bü** formában él > az ólból, kutyából, kenyérből, zsebéből helyett az *uóbu, kutyábu, kényiérbü, zsebübü* szóalakok érvényesülnek. A **-tól, -tól** ragok **-tu, -tü** formában valósulnak meg, például: az urától, fától, kezétől, legénytől > *urátu, fátu, kezitü, legiénytü* alakokban.

Hasonló ragváltozás megy végbe a **-val, -vel; -nál, -nél; -hoz, -hez, -höz** toldalékokban is. A **-val, -vel** általában **-ve** formában > a lányával, kerékpárral, késsel, mézzel szavak helyett a *lányáve, kerékpárre, kiésse, miézza* él. A **-nál, -nél** helyett **-ná** érvényesül > például az asztalnál, háznál, kertnél, Bözsinnél szavakban *asztaná, házná, kertná, Bözsiná*. A **-hoz, -hez, -höz** ragok helyett általában a **-ho, -hő** él > a lábához, faluhoz, inghez, pincéhez, betűhöz, könyvhöz helyett a *lábáho, faluho, ümögöhö, pincihö, bötühö, könyvhö* szavak érvényesülnek a nyelvhasználatban.

c) A hetési vagy a muravidéki tájnyelv egy másik sajátossága a múlt idejű **volt** igealak használata. Négy mondat öt kiemelt szavával illusztrálom a további változásokat. Például: „Nagy *gazdaságik* vuót.”; „Meg sok *lovik*.”; „*Tehennyik*

izs.”; „Lecsuszott a *fejikrü* a *kendüjrik*.” Az öt kiemelt szó: gazdaságik, lovik, tehennyik, fejjik, kendüjrik köznyelvi alakja: gazdaságuk, lovuk, tehenuk, fejük, kendőjük. Ez a nyelvtani sajátosság a hetési, muravidéki nyelvjárásban archaikus, élő, amikor a többes számú 3. személyre és az egy birtokra mutató **-uk**, **-ük**, **-juk**, **-jük** személyragok helyett az **-ik**, **-jik** érvényesül.

d) „A *zasu* szoknyám lëeredött.”; „A *besü* szoba üres.”; „A pajta *tusu* felin va a sziny.” ; „Mariska a *háttosu* kertöbe mënt.”; A négy mondat *asu*, *besü*, *tusu*, *háttosu* szava köznyelviileg így helyes: alsó, belső, túlsó, hátulsó. E melléknevekből kiesik az -l- mássalhangzó, majd **-su**, **-sü** képzőkkel toldalékolják a beszédben, valószínű, hogy az írásukban is.

e) A *lënek*, *fönek*, *elünek*, *hátránok* vagy *hátrának*, *benek*, *künek*, *erának* vagy *erának*, *idának* vagy *idának*, *aránok* vagy *arának*, *odának* vagy *odának* hetési, muravidéki határozószók köznyelvi megfelelői: lefelé, fölfelé, előre, hátrafelé, befelé, kifelé, errefelé, idefelé, arrafelé, odafelé.

A le, föl, elő, hátra, be, ki, erre, ide, arra, oda szavakhoz táji sajátossággal a **-nok**, **-nak** helyhatározói rag kapcsolódik.

f) Érdemes megemlíteni a kétalakú (értelmű) határozórag összemosódását, amikor a *lovastul*, *házastul*, *kezestül*, *késestül* helyett a *lovastól*, *házastól*, *kezesstől*, *kiéséstől* szavakat alkalmazzák akkor is, ha azt akarják kifejezni, hogy a megnevezett személlyel vagy dologgal együtt, egységben vagy egészben történik valami. Nem mindegy, hogy Pista *lovastul* (vele együtt) esett bele a patakba, vagy egy *lovastól* (embertől) kapott egy hatalmas pofont.

g) Aztán szólhatnánk még az **-elöl** és az **-elöl** külön szófajú szavakról; az **a** és az **az** határozott névelők használatáról; az **e-zés**-ről és az **ö-zés**-ről; a hosszú í, ú és ü alkalmazásáról; a **tikomak** és a **mieinkek** sajátosságairól; a **Jakapik Józsijik** személynévhasználatáról és még sok mindenről.

h) Néhány hetési, muravidéki tájszó és nyelvjárási közszó:

asztat, asztotat = azt

buritt = önt

börsöllü = kézi mozsár

bürögle = kétágú, villához hasonló konyhai eszköz; a cserépfazekak berakásához, kivevéséhez használták a kemencében

deszka = gyúródeszka

esztöt, esztötet = ezt

fajz = szövőszék

fumu = gazdagon díszített fonott kalács, ajándékozásra, ünnepi alkalmakra készítették

füstöskonyha, párukonyha, mosukonyha = általában a főépület mellé épített kisebb helyiség, sok mindenre használták, legtöbbször ott volt a kemence is.

kóbász = kásás-, véreshurka

ürge = kőzapocok

hökkü = a rakott kemence alja; jól kiégetett téglából vagy nagyobb darab kavicokból rakták

kenyücs = itt a felvert tojás, amellyel megkenik a tésztát sütés előtt

pamacs = ecset

kisruha = szalvéta, konyharuha

körbec = különleges fonású, díszes, fűz vesszőből készült kosár, ünnepi ajándékokat vittek benne paszitába vagy lakodalomba

máli = legtöbbször kukoricaliszből készített piskótaszerű sülttészta

paszita = keresztelő utáni lakoma, eszem-iszom, multság

pemet = ezzel tisztogatják a kemence alját, rúdra erősített kukoricacsuhéból készül

pompos = kalácsféleség

silinga = fűzfakosár

szamalu, szenyvonyu = a kemence aljáról ezzel húzták ki a parazsat és a hamut

szeny = parázs

venyicse = szőlővenyige

1) 150 hetési, muravidéki szóláshasonlat-féle, amelyek még napjainkban is élnek, használatosak a többségében magyar lakta falvakban. Közülük sok az eredeti, hetési, tájnyelvi.

Ájtatos, mind ëty pap.

Akkora, mind ëgy bábsátor.

Akkora, mind ëty padláb.
Akkora orod va, mind Mátyás királnok.
Áll, mind a faszent.
Áll, mind a fatökü indián.
Áll, mind a gyërtyaszáll.
Áll, mind a Katiba a gyerök.
Áll, mind a remëte.
Annyit adok rá, mind a tavali huóra.
A sánto kutya tovább iér, mind a hazug embör.
Ásitzok, mind a vizilúó.
Ávo aluszok, mind a kuóti (göntérházi, lakosi, petösházi, rédicsei) teheny.
Ávo észok, mind a szopu teheny.
Ávo fekszik, mind a Kuósa Piku tehenë. (?)

Belejött, mind kiskutya az ugatásbo.
Beszil, mind a záporesü.
Beszördiküli, mind a Kati niéni a sóskánok.
Bevákto, akár a papagáj.
Bevákto, mind a sziel a klozetajtut.
Bolond, mind a bab.
Bolond, mind a füöd.
Bolondos, mind az áprilisi üdüjárás.
Bömbül, mind a viénlány.
Buta, mind a tök.
Büszke, mind ëty krumpli kiét zsákbo.
Bög, mind a marha.

Csiépüli, mind talján a majmot.
Csikorog, mind a hájtalan szekiér.

Didörög, mind a nyárfaleviél.
Didörög, mind a kocsonya.
Dincsácsul, mind a Kórinny uórájo.
Döcög, mind a kapcai Mariska.
Dörmög, mind a viénlány.

Dörög a fejed, mind az üres hordu.
Drágo, mind a patika.
Duógos, mind a hanygya.
Düöl, mind a köles.

Esikerüt, mind a csentei lánynok a tojjássütis.
Etünt, mind a kányo.
Ětyszerü, mind a pofony.

Fejlüődik, mind a Gerencsiér Juóska borgyuja.
Fiél tüőlē, mind az ördög a szentöttvisztü.
Fösöpörtē, mind a vőgyifalusi asszony a holdvilágot.
Fuj, mind a luó.
Futkos, mind a bolond.
Futkos, mind a töketlen kutya.

Gonosz, mind a sötít éjj.
Görbe, mind a pizskafa.
Gyors, mind a villámlás menkü.

Hazudik, mind a cigány.
Hüle, mind a számár.
Hüle vagy, mind a sötít éjjszaka.

Iél, mind Marci Hevesen.
Illik neki, mind a tehennek a nyakkendü.
Imággyo mind a gyerök a zannyát.
Ismerik, mind a rossz piénszt.
Ismeri, mind a tenyerit.
Iszik, mind a kefekötü.
Iszik, mind a török.

Jár a szájo, mind a kelepelü.
Jár a szájo, mind a sziérosta.

Kapkod, mind BERNÁD a mĕnkühö.
Karcsu, mind a nádszáll.
Káromkodik, mind a gyiégēsü.
Kerügeti, mind macska a forru kását.
Korán kel, mind a nap.
Kotyog, mind a rossz vekker.
Körüniézett, mind a vak FERKU Csáktornyán.

Lármáz, mind az üörütt.
Lassan kiészül, mind a lucasziéke.
Lassu, mind a csiga.
Lusta, mind a kutya.

Magass, mind a nyárfa.
Mĕgduógoszta, mind Belovics a piépöt.
Mĕgpirongatták, mind a radamosiak a ruókát.
Mĕgrázlok, mind GÖNC a malacot.
Mĕgrázlok, mind JÉZUS a Vorgát.
Mĕgy utánnó, mind a kiscsiku az annya után.
Mĕguszták, mind a petösháziak a hadinyát.
Meleg, mind a pokol.
Morog, mind a buhás kutya.
Morog, mind a rossz fölhü.

Nehezz, mind a sukk.
Nĕm hall, mind üössze a muónár.
Nevet, mind a fakutya.
Niéz, mind a süt hal.
Niézü, mind a borgyu az ujjkapura.

Nyávog, mind a macska.
Nyeritt, mind a luó.
Nyúóll bele, mind a csancsár a tehenybe.

Okos, mind a nádivereb.
Okos, mind kiét fej együtt.
Olla, mind a deszka.
Olla, mind a savanyu káposzta.
Olla, mind ety kupuc szerencsítlenség.
Ollan a fejed, mind a hordu.
Ollan a fejed, mind a röpülütiér.
Ollan a szemé, mind a tiszta iég.
Ollan buta, mind a sötít iéjszaka.
Ollan fejed va, mind a tök hijja.
Ollan, mind a dészka.
Ollan, mind a falho vágott züöd biéka.
Ollan, mind a falu viégin a háloisten.
Ollan, mind akit nyuznak.
Ollan, mind a legyszar.
Ollan, mind a Lucifer.
Ollan, mind a szalonka.
Ollan nagy lábod va, mind a nagylábu Ferkunak (Rozinak).
Ollan füled va, mind a számárnok.
Ollan, mind a pap zsáktyo.
Ollan riészög, mind a csap.
Ollan vagy, mind a bükfakolomp.
Ollan vagy, mind a Dündü Vendel.
Ollan vagy, mind a meleg máli.
Ollan vagy, mind a száziéves kányo.
Ollan vagy, mind a szekiérben az ötödik kerek.
Ollan vagy, mind a tik, améllik sokat kotág, de kevesset tojik.
Ollan vagy, mind a züdüjárás.
Orditt, mind a sakál.
Orditt, mind akit nyuznak.
Ostoba, mind a liba.

Öreg, mind a banyakeménce.
Öreg, mind a zországut.

Pizskos vagy, mind a dísznu.
Pontos, mind a legyszar.
Pörög a nyevő, mind a zorsu.
Pöröntyös, mind a csibe.

Ravasz, mind a ruóka.
Riészég, mind a csap.
Reszket, mind a nyárfaleviél.
Röhög, mind a fakutya.

Sötörödöt va, mind a kapcai kukoricásbo.
Spékulál, mind a csentei gránát.

Szomoru, mind a szomorufűszfa.

Tartya magát, mind három zsákbo kiét krumpi.

Ugrál, mind a bakkecske.
Ugy járt, mind a Bolond Istuk Debrecenben.
Ugy néz kü, mind a tiknak a lájbi.
Ugy nézőget, mind a vaszvőlla.
Ugy passzul, mind a bikánok a nyakkendü.
Ugy szeretik egymást, mind a kutya még a macska.
Ugy szuól, mind a szíerosta.
Ugy vág az eszë, mind a borotfa.
Uszik, mind a nagyfejszë.

Üti, mind a szodás a lovát.

Vággyo, mind Samu a szappant.
Vigyorog, mind a fakutya.
Világos, mind a vakablak.
Vörös, mind a főt rák.

2) 60 hetési, muravidéki közmondásfélét, szólást és nyelvi kifejező eszközt ismertetek ábécé-sorrendben.

A csenteiek agyonválták a tökinát, aszt hittik, hoty toráskigyu.
Addig hajlizsd a vesszüt, még fiatal.
A tavali szarka mindiéig tarka.
Ami gömbölü, az forog.
Az Isten nēm ver botte, hanēm sorse.
A jó bornak nēm köll ciégér.
A kecske sē mēgy maga a vásárro.
Aki másnok vermöt ás, maga esik bele.
Aki mer, az nyer.

Bagu monygya verebnek, hogy nagy fejú.
Bolond likbu bolond szíé fuj.
Borsot tör a zora alá.

Cigány is a maga lovát dicsi.
Csörög a szarka, billög a farka.

Dödölle, hömbölög a bögyömbe.

Ēbatta, de csodás.
Elek, miko lēssz meleg?
Emonygya fünek, fánok.
Esü után kiésü a köpönyeg.
Ēty föcske még nēm csinyál tavaszt.
Ēty kaptafáro kieszüt.

Fēnn horgya a zorát.
Fövittē az Isten a duógát.

Gyere velem, ién sē mēnök sēhová!

Ha főkötötted a harangot, harangoz is velē.
Hama bekaptya a horgot.

Isten éltessē a tótot, hogy a magyar nē hordozza a drótot!

Juó huzsba van.

Kár a gőziér.
Kíéz alatt vëttē.
Ködbe járu Kót.
Kutya baja sincs.

Lassan és biztosan.
Lassan jáRJ, tovább érsz.
Lassu víz partot mos.
Lógattya a zorát.

Na, mire vársz?
Naty küő esött lē a szivirü.
Nē nevens, mer efut a bableves.
Niégylábo va a luónak, miégis megbotlik.
Nincsen ollan hosszi nap, hogy este nē lënnē.
Nincsen ollan puska, hogy fogás ne lenne rajta.
Nincsen ruózsa tövis nékü.

Okos gyërtyánosi mēg züőd lovat nēm láttom.

Paku Piku, mullik a vásár!

Rossz bor nincsen, de juó viz sem.

Sēnkinek sē potyog süt galamb a szájábo.
Sok beszidnek sok az alla.
Sok lud disznut gyüöz.

Szēdi a sátorfáját.
Szorgalmas embőr kevissel is beiéri.

Tanu tinu, ökör lēssz belüölled!
Tē mondod a kispestinek, hogy mi a nagykapu.
Több kutyánok is Bodri a nevē.

Utánnozu majom.

Üzsd vágd, nēm apád!

Vagy mēgszoksz, vagy mēgszöksz.
Vak tik is talál szömöt.
Vak vezet világtalant.
Vasárnop, befogadlak (beiratlak) urasági számárnok.

3) 15 falucsúfoló ábécé-sorrendben.

Bocskoros Bánuta.
Csikászu Hidviég.
Csiku nyaku Hosszifalu.
Dobronaki purger.
Fuórba járu két Lakos.
Hosszi szoknya Hodiza.
Huzu-vonyu Lēnva.
Kebölei gyaku.
Nád nevelü Gyërtyános.
Pincei puóka.
Pozsár fogu Kuót.
Radamosi ruóka.
Sár fogu Kapca.
Szük gatya Palina.
Törzsökpörkülü Bēdaházo.

4) Néhány „nyomdafestéket nem tűrő” kifejezés.

Anygyalom, hasonlitt rád a majom.

Böske, gorgyu seggit közsd be.

Csütörtök, macska seggit köszöntöd.

Cigán, biligán, turut évött az uccán, kiértem tőle, nem adott, segbe rugtam, efutott.

Ecce vuót egy embör, szalállo vuót kendör, meggyóllatt a kendör, elégött a zembör.

Esik a huó, szarik a luó, edd mäg, ha juó.

Ëgy sor tiégla, egy sor nád, cifra fingot mäginnád, mägín tiégla mägín nád, cifra fingot mäginnád.

Gomb, tik seggit nyomd.

Gója, anyád bugyogója

Hid alatt sikánok, nyeved alá pisánok.

Hid alatt mosnak, nyeved alá fosnak.

Hid alatt, pad alatt van egy ház, abban lakik Mikulás, kértem tuóle cukrot, nem adot, segbe rugtam, efutott.

Inc, pinc, lakatos, neköd jár egy gatya fos.

Kiskert ajtu, neköd szarik csordás Ferku.

Kiskertünkbe az ürge, rákapott a dinnyire, mägájj ürge, mägleslek, majd ebidre mägeszlek.

Kitëttik, mind szart a szürüre.

Megfogom a komagyüjtödet.

Mit csinyánok a vögybe, az annya szentyit, szarni mëntek.

Nyul fut a rozsba, nyeved mäg a fozsba.

Nyul fut a gabonábo, nyeved mäg a valagábo.

Nyul fut a berögbe, szar potyog a zsebödbe.

Ollany, mind a lëfosot kilométërcövek.

Ollan vagy, mind a luófasz a hideg vizbe.

Tapogat, mind tót a pinnán.

Tëdd a kökönyed a térdedre, szard ki magadat kedvedre.

Ugy niézü kü, mind a lëfosott kilométërküő.

Volt ëtyszer ëty katona, üveg vót a valaga, elesött a katona, etörött a valaga.

i) Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy a hetési, muravidéki nyelvjárás eléggé gazdag szókincsű, főleg az idősebb emberek nyelvhasználatát illetően, de egyre veszíti igazi sajátosságait, a hagyományos, tiszta hetési, muravidéki táji jellegét. Ezt az idegen szavak, leginkább a közéletünkben használatos szlovén szavak okozzák, amikor még az egyszerű emberek, diákok stb. beszédében is ilyen és hasonló mondatok érvényesülnek a mindennapok nyelvhasználatában: „Jani *prikolicáve* (pótkocsival) vittë kü a gonajt a mezzüre.”; „Mariska szíép *vrëcskábo* (nájlonzacsakóban/tasakban) hoszta a zajándikot.”; „A pusztavasat az *odpádro* (hulladékgyűjtő) vittik e.”; „A *potoválkám* (utazótáskám) nagyon nêhezz.”; „A gyerörök *lucskát* (jégkrémet) vettek a buótba.”

j) Fontos kérdés, hogy meg lehet-e őrizni a hetési, muravidéki nyelvjárást, és ha igen, meddig? Tudatosítanunk kellene az itt élő őshonos magyar emberekben, az oktatási intézményeinkben és a közéletünkben is, hogy ez a tájnyelv sem értéktelenebb a göcseji, a dunántúli, a tiszántúli, a mezőszéki, a palóc, a székely stb. nyelvjárásoknál. Hiszen ennek is megvan a sajátos értékrendje hangzásában, jelentésében, közlő és ismeretterjesztő funkciójában, szépségében.

Göntérháza, 2008. április 24.

Néhány hetési tájszó értelmezése 1.

Lehet, hogy sokan furcsának tartják, hogy gyakran beszélek és írok a hetési vagy a muravidéki tájnyelvről. Ez lehetséges, de én fontosnak tartom, hogy ezt tegyem több okból is. Először azért, mert még napjainkban is hallok néha, (idézem) „**Hogy mi nem tudunk igazán magyar beszinyi.**” Az ehhez hasonló kijelentéseket főleg akkor mondják, ha Magyarországon vannak, vagy „urakke”, iskolázott emberekkel beszélnek

Másodszor azért, mert szeretném, ha a Muravidéken élő, létszámában egyre csökkenő, őshonos magyar kisebbségi közösség ne szégyellje ősei nyelvét, saját anyanyelvét, amely éppoly értékes, mint bármelyik másik nyelvjárás; még akkor is, ha archaikusabb, vagy olyan szavak, szószerkezetek, kifejezések is vannak benne, amelyek csak a hetési, a muravidéki tájnyelvben vannak meg, és más nyelvjárási területeken ezeket nem értik meg. Mindez nem teszi értéktelenebbé, csak sajátossá, egyedivé.

Ma olyan nyelvi jelenségről szeretnék szólni, amikor a hetési tájnyelvi szavak más formában érvényesülnek a nyelvhasználatban, mint a köznyelvben, de amelyek még napjainkban is gyakran kifejezésre jutnak beszédünkben. Csupán négy szóról van szó. Ezek az **alsó, felső, belső, külső** szavak.

Az **alsó** szó két jelentéskörben is érvényesülhet. Lehet melléknév, például: *A zasu pócán van a doboz.* De szerepelhet főnévként is, például: *A zalsu – a magyar kártyábo – a legkissebb értékű figura.* A hetési, muravidéki tájnyelvben használatos alakja általában **asu**, például: *A zasu szoknyám lécsuszott.; A zasu felemön iégött még a testöm.; A zembörök a zasu riétön kaszánok.*

Milyen változás ment/megy itt végbe az **alsó** köznyelvi szóalakban? Általában kiesik belőle az **-l-** mássalhangzó, s a szóvégi **-ó** magánhangzó helyett a rövid **-u** magánhangzó érvényesül. Bizonyos esetekben megmarad benne az **-l-** mássalhangzó és az **-ó** helyett rövidebb **u**-t ejtenek, például: *Tök alsu* (kártyalap).

A **felső** szót is kétféle jelentésben alkalmazhatjuk. Lehet melléknévi jelentésű, például: *A fösü létrafokán állok.* Használhatjuk főnévi értelemben is, például: *Jani fijam a fösü tagozatba jár.*

A változás benne annyira tér el az **alsó** szóalaktól, hogy az **-e-** magánhangzó helyett az **-ö-** jut benne kifejezésre, s így lesz a **felső** szóalakból **fösü**.

Hasonló változás történik a **belső** szóalakban is, mint az **alsóban**. Nem ejtik

az **-l-** mássalhangzót, és a szóvégi **-ó** hang helyett a rövid **-ü** érvényesül. Így lesz a **belső** szóalakból **besü**. Ez is lehet melléknévi jelentésű, például: *A besü zsebömbbe van a bukszám.* De főnévként is szerepelhet, például: *A ház besejé tágos.*

A **külső** szóban is hasonló változás megy végbe, mint az **alsóban**, kimarad belőle az **-l-** mássalhangzó, és a szóvégi **-ó** helyett rövid **-ü**-t ejtenek, s így érvényesül **küsü** népnyelvi formában a mindennapjaink nyelvhasználatában.

Összegezve: az **asu**, **fösü**, **besü**, **küsü** hetési tájnyelvi szavak más-más, eltérő alakban jutnak kifejezésre – melléknévi és főnévi jelentéskörben – az élő beszédben a muravidéki magyarság körében, mint a köznyelvben.

Göntérháza, 2008. november 20.

Néhány hetési tájszó értelmezése 2.

Remélem, nem untatom Önöket nagyon a hetési, illetőleg muravidéki tájnyelvünk sajátosságainak a bemutatásával és magyarázásával. Én ezt szívesen teszem, mert értékes ez a népnyelv, amit jeles nyelvészek és tudósok is elismertek, elismernek, értékelnek.

Ma tíz hetési, muravidéki, elég gyakran alkalmazott tájszóról szeretnék néhány jellegzetességet elmondani. Ezek az alábbiak: **aránok** vagy **arának**, **benek**, **elünek**, **eránok** vagy **erának**, **főnek**, **hátránok** vagy **hátrának**, **idánok** vagy **idának**, **künek**, **lének**, **odánok** vagy **odának** szavak.

Ha megvizsgáljuk ezeket a hetési nyelvjárási szavakat, megállapíthatjuk, hogy különböző jelentésárnyalatban jutnak kifejezésre a Muravidéken élő őshonos magyarság nyelvhasználatában. Mindegyik valamilyen beszédhelyzetre, körülményre stb. utal. Értelmezésemben megadom e tájszavak köznyelvi megfelelőit is.

Az **aránok** vagy **arának** tájszó köznyelvi megfelelője az **arrafelé**, például: *Arrafelé tűntek el a tolvajok*. Irányt, mutatást kifejező határozószó.

A **benek** köznyelvileg **befelé** alakban érvényesül, például: *A katonák befelé meneteltek a faluba*. Belső helyviszonyra utaló határozószó.

Az **elünek** muravidéki nyelvjárási szó köznyelvi formája az **előre**, például: *Csak előre, édes fiaim! Csak előre!* – írja egyik jeles költőnk. Itt irányhatározó szó, de lehet igekötő jelentésű is, például: *A második osztag előretör az ellenség felé*.

Az **eránok** vagy **erának** tájszavunk irányt mutató jelentésben **errefelé** alakban érvényesül a köznyelvben, például: *Errefelé indult el tegnap a kirándulók egyik csoportja*.

A **főnek** tájszó köznyelvi megfelelője a **fölfelé**, például: *Fölfelé szállt a szirti sas*.

A **hátránok** vagy **hátrának** hátul levő irányt, helyet stb. jelezhet, köznyelvileg **hátrafelé** a helyes, például: *Hátrafelé bámul az egész osztály*.

Az **idánok** vagy **idának** hetési tájszó gyakran mutató határozószóként szerepel nyelvhasználatunkban. Köznyelvi megfelelője az **idefelé**, például: *Idefelé jövet láttam a teknővájó cigányokat*.

A **künek** hangzatos nyelvjárási szavunk a köznyelvben **kifelé** alakban használatos, például: *Nagy erőfeszítéssel kifelé mászik a gödörből*.

Szép, mások által is értékelt tájszavunk a **lënek**. Köznyelvi megfelelője a **lefelé**, például: *Lefelé hajlik a Mura-parti nád, ha szél fújja.*

Az **odánok** vagy **odának** nyelvjárási szavunk kettős alakja is valamilyen irányra mutat mint határozószó. Köznyelvi megfelelője az **odafelé**, például: *Odafelé sokat mesélek nektek a boszorkányokról, ha jól viselitek magatokat.*

Hogyan jöttek létre ezek a hetési, muravidéki, jellegzetesen sajátos tájszavak? Az **arra**, **be**, **elő**, **erre**, **föl**, **hátra**, **ide**, **ki**, **le**, **oda** szavakhoz táji sajátossággal a **-nak**, **-nek**, **-nok** helyhatározói ragokat kapcsolják.

Előadásomat szeretném egy kis humorral zárni. Az arának ragozott szó nem azt jelenti, hogy a jegyesnek vagy a mátkának valamit adnak, hiszen az ara szó köznyelvileg menyasszonyt jelent. De az idának szó sem azt jelenti, hogy az Ida keresztnévű személyről van szó, hanem egy toldalékos tájszóalakról.

Göntérháza, 2008. november 21.

A muravidéki (hetési) magyar népmesék nyelvjárási sajátosságairól

Huszonkettő muravidéki (hetési) magyar népmese szókincsének néhány hangjelölési, hangtani, szótani és szerkesztéstani sajátosságával szeretnék foglalkozni. Az általam vizsgált népmesék közül ötöt még a 19. század utolsó negyedében gyűjtöttek össze; hármat Dobronakon, egyet Hosszúfaluban és egyet Radamosban. A többi tizenhét közül kettőt Csentevölgyben, egyet Dobronakon, kettőt Domonkosfán, egyet Hodoson, hármat Hosszúfaluban, kettőt Szécsiszentlászlón, ötöt Pincén, egyet pedig Völgyifaluban. Ezeket a népmeséket viszont már az 1970-es években gyűjtötték össze az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének hallgatói és tanársegédei Penavin Olga professzor vezetésével.

Bár a 22 népmese szövege gazdag lehetőséget nyújt a tágabb értelemben vett „hetési” tájnyelv sokoldalú vizsgálatára, most csak néhány jelenségcsoport vázlatos áttekintésére nyílik alkalom. A hetési nyelvjáráscsoport népmeséinek most vizsgált hangtani, alaktani (főleg toldalékolási) és mondattani sajátosságai közül csak néhányat említek meg. Az alaktani jelenségek szókincsben történő változásainak a bemutatását kiegészítem még a szövegekből kiemelt mondatokkal is a hitelességet biztosítandó. Egy-egy bemutatott nyelvtani sajátosságot általában öt mondattal szemléltetek.

1. Gyakran érvényesül a köznyelvi **é** helyén az **í**, (ritkábban az **ij**) magánhangzó alkalmazása bizonyos szavakban: **kíszén, összeníznek, összeníztek, kírdzgetik, kíszítve, éppensigge, fölibresztöm, beszígessünk, nízött, beszígettek, kinyössen** stb. Például „Kinyössen nevede.”; „Összeníznek a pusztá kalaptyát látfo.”; „Há beszígessünk monta a fiyu.”; „Nízött maj monta, hogy győjön füzetök.”; „Ott má evuót kíszítve a rovatol.”

Egyébként a nem zárt **í**-zésből eredő hosszú **í** használata ma nem érvényesül a Murán inneni magyarság nyelvi kommunikációjában, hiszen a köznyelvi hosszú **í** magánhangzó helyett mindig a rövid **i** jut kifejezésre, például az ígér, írástudó, íratlan törvény, írósvaj, ízesít, tanít, helyettesít stb. helyett mindig az **ígér, (ígier), írástudu, iratlan törviny, irusvaj, izzesitt (izzösitt), tanitt, helöttesitt** stb. használatos.

2. Gyakori jelenség, hogy a szóvégi **-r** mássalhangzó nem érvényesül a Muravidéken élő őshonos magyarok mai nyelvhasználatában a **-kor** (temporalisi) egyalakú toldalék és a **-szor**, **-szer**, **-ször** (multiplicativusi) háromalakú ragok esetében, de máskor is előfordulhat a „kihagyás”: **akkó (akko)**, **ekko**, **mikó (miko)**, **valamikó (valamiko)**, **(háromszo, háromsze)**, **ollanko**, **ecce (eccó)**, **má**, **minygyá**, **me** stb. Például „Má kicsit esetát a vározsba.”; „Mikó a kalaptyát levágo.”; „Má egisz sumba vuótak.”; „Me mosmá mahunap megérik.”; „Otan háromsze rávágott a pácáve”.

A **-ról**, **-ról** (delativuszi) ragok érvényesülését figyelve meg a népmesék szövegében és a Muravidéken élő emberek beszédében, általános jelenséggént azt tapasztaljuk, hogy nincs meg bennük az **-l** mássalhangzó: **arrú**, **(arru)**, **lórú (lóru)**, **karórú (karuru)**, **kerálru**, **fazikrú (fazikru)**, **a királ lányáru**, **kalaptyáru**, **tururu**, **horduru**, **gyerökrú** stb. Például „Ecs csöngürü szót.”; „...osztán rohannak le a lórú.”; „A fark legyütt a karóru.”; „... de arrú bizon nem tunnyi.”; „A pap egisszen efeletközött a horduru.”

A mai hetési (muravidéki) tájnyelvben nem használatos a hosszú **ú** és **ű**. Ezzel szemben a mesemondók szövegében gyakran előfordulnak. Az idézett mondatok magánhangzója (**u**, **ú**; **ü**) zártabb a köznyelvi **-ról**, **-ról** ragok magánhangzójához (az **ó**-hoz és az **ő**-höz) képest. Tapasztalataim szerint a mai hetési (muravidéki) tájnyelvben ilyen esetekben nem használatos a hosszú **ú** és **ű**. Vagyis a **-ról**, **-ról** helyén a **-ru**, **-rü** él.

4. A **-ból**, **-ból** (elativusi) ragos szavakban sem jut kifejezésre a mindennapi nyelvhasználatban e helyhatározói ragoknak a köznyelvben meglevő **-l** mássalhangzója. A bennük levő **ó** és **ő** magánhangzók helyett is rövid **u**, **ü** vagy hosszú **ú**, **ű** érvényesül: **falujábu**, **kuttyábú**, **abbu**, **világbu**, **mocsolábu**, **zsebibu**, **ölibú**, **istállubu**, **borábu**, **keszkenyüjibú** stb. Például „... abbu a ronda pazdergyás cséros disznubu esz sziep fáin legin löjött... ecczergyibe belüllö.”; „Sok arany gyöllött kü belülle, abbu a izé fábu, kigyütt.”; „Akibu mindön ujjpéntökön viér folik.”; „Még a pénzbü tart.”; „Kicsuóta onnaj a zóbu.”

Itt azt látjuk tehát, hogy e toldalékpárban vidékünk tájnyelvében is élt vagy még talán most is használatos a hosszú **ú** és **ű**, ha ritkán is az idősebb emberek beszédében.

5. A **-tól**, **-tól** (abativusi) ragok is sajátosan jelentkeznek a muravidéki (hetési) szövegekben (beszédben). Mint ahogy a **-ról**, **-ról**; **-ból**, **-ból** ragok esetében, itt sem hangzik az **-l** mássalhangzó. E helyhatározóragoknak a köznyelvben

szereplő magánhangzói (ó, ö) helyén is az **u, ü** vagy a **ú, ú** jut kifejezésre: **uráttu, attú, pácátu, kolegájátu, ördögtü, melliktü, legintü, ettü, baszorkátu, kezitü-lábátu** stb. Például „Maj attú küdök hat ludat, hogy legyön majorságod.”; „Esz meg köllöne ettü a zembörtü vennyi.”; „Bulcsot e ke távolíttanyi a háztu.”; „Ú attu a cigántu kütte e.”; „Ú biza semit se fiet a zördögtü.”

A **-tól, -től** helyhatározói ragok **ó, ö** magánhangzói zárt formában röviden (**u, ü**) vagy hosszúan (**ú, ú**) érvényesülnek. Ezt igazolják a népmesék szövegéből kiemelt szavak és mondatok is.

A **-val, -vel** (instrumentálsis-commitativusi) ragos szóalakok hetési (muravidéki) nyelvhasználatában azt tapasztaljuk, hogy nem jelentkezik a toldalék **-l** hangja: **királla (kiráлле), lányáva (lányáve), trágyáva (trágyáve), Bulccsa (Bulccse), pénze gyünek, mindenfélive, luóve, mihikke, senkijje (senkive), innyavalujje (innyavaluve)** stb. Például „Ekeszte hupogatnyi egy gántárfáve.”; „Talákozot egy iskolabeli kolegájáva.”; „Lovikke bementek a mocsolóbo.”; „Társut egy mihaszna gazemberre.”; „Az uráva mi va?”

Az adatok azt is mutatják, hogy gyakran nem illeszkedik a rag. Vagyis a hetési tájnyelvben a köznyelvi **-val, -vel** ragok helyén általában csak a **-ve** használatos. Ez a hangzásforma természetesen akkor mutatkozik, amikor a magánhangzóra végződő szavakhoz kapcsolják, például **furugláve, köcöllive, börsöllüve**. Előfordul nagyon ritkán az is, hogy a **-ve** helyett a **-jje** érvényesül: **kukoricájje, senkijje, kapájje, luójje, söprüjje**. Például „Ott sertifikátok kettessijje.”; „Nem szabad senkijje se rosszat tennyi.”; „A füöggyt szántotta egy luójje.”; „Kukoricájje akarta megetetnyi.”; „Hát tuót án magájje ety talicskát.”

Ha viszont e toldalékok mássalhangzóra végződő szavakhoz járulnak, akkor többféleképpen viselkedhetnek, például a **-ve v**-je hasonul, és leginkább hosszú, ritkábban (egy másik mássalhangzó után) rövid lesz a toldalékolt szó utolsó mássalhangzója: **lapátte, tehennyve, ümögge, bakkancse, boksze, konytye**.

Előfordult még az 1960-as és 1970-es években is, de előtte szinte mindig, hogy a **-val, -vel** eszköz- és társhatározói ragok **v**-je nem hasonult a toldalékos szavak utolsó mássalhangzójához. Az együgyü férfi című népmesében is előfordul az **embervel, mészárszékvel és ökörvel** kifejezés, de sokszor hallottam öreganyámtól és a faluban is a **késvel, kenyérvél botval** stb. szóalakok használatát.

A múlt század utolsó negyedében gyűjtött muravidéki (hetési) meseszövegekben még ilyen szóalakok is használatosak: **lovájje, hintajájje, kocsijájje, mindönnijje** stb.

7. A **-nál**, **-nél** (adessivusi) ragos alakokat vizsgálva azt figyelhetjük meg, hogy ez esetben is az **-l** nélküli forma használatos a muravidéki magyarság mindennapi beszédében és a mesékben. Általában csak a **-nál** alak **l** nélküli alakját (**-ná**) fűzik a szavakhoz: **Böskiná, királná, asztaná, kertná, baszorkánná, vizná, fáná, ördögná, gángtartuná, enná**. Például „A Mária ótárná vut.”; „Akkó ety királná jártom.”; „Az asztaná ütek.”; „Jelenköszték minygyá a kapuórná.”; „A gabroncásná vuót a kigyuja.”

8. A **-hoz**, **-hez**, **-höz** (allativusi), a köznyelvben háromalakú helyhatározói ragok itteni használatában sem mindig érvényesül az illeszkedés szabálya. Általában **-ho**, **-hó**, **-hő**, **-hő**, ritkábban **-he** alakban kapcsolódik a szavakhoz: **tuóho, legfiatábbho, ómafáho, lányhó, ahhó, aptyáhó, valakijekhö, beteghő (beteghe), asztalho, pincihő, menyihé (menyihő)** stb. Például „Akko magáho hijatta.”; „Főnek-lenek járkátok maj odajértek a zű aptyáhó.”; „Minygyá legejül a lán gyuogyietásáho foktak.”; „Szót a cséros disznuho.”; „Beteghő kö mennyi.”

9. A diftongusok a muravidéki (hetési) tájnyelvben a mintegy 100 év nyelvhasználatában a vizsgált népmesék szövege alapján a következőket mutatják. Itt főleg az **ie**, **ié**, **öü**, **uo**, **uó**, **üö**, **üő** kettőshangzók érvényesülnek. Például „Ide merte dugnyi a kiepit.”; „Sziép vut, de hát kücsapongú vuót.”; „A gyöü napra meghijta kaszánya.”; „Od vuot egy nagy part.”; „Nem szuót nekije semit se.”; „Eccergyibe gyüöjjon gyorsan.”; „Megküő vennyi aszt a pácát.” Érdekes az **óa** diftongus a főa derikán szószerkesztben. Például „Akko meglátto ety főa derikán.”

Egyfajta diftongizálódásféle jelenség jön létre bizonyos szavakban, ha két magánhangzó közül kiesik valamilyen mássalhangzó. Ilyenkor keletkeznek az **ai**, **ao**, **au**, **eö**, **ie**, **őó** kettőshangzófélék. Például „Ait monygya nekie.”; „A főa derika en-naot rostant.”; „Auta ének évadán iedözik magábo.”; „Eöknek a zptyik ement.”; „Minygyá főötösztetik fáinnyan aszt.”

10. A birtokos személyragozásra vonatkozó néhány sajátos példa: „Vót nekik egy nagy **gazdaságik**, ja.”; „Sok **kenyerik** izs vuót.”; „**Lovik** izs vuot nekik, **tehenik** meg nem vuot.”; „Eöknek a **zannyik** vuót a legszöbbebbik.”; „Lecsusztot a fejkirü a cipra **kendüjik**.” A hat kiemelt birtokos személyragos főnévnek a köznyelvben a következő a megfelelője: gazdaságuk, kenyérük, lovuk, tehenük, anyjuk és kendőjük.

Milyen nyelvtani sajátosság van ezekben a szavakban? Láthatjuk, hogy a többes számú 3. személyre és egy birtokra mutató **-uk**, **-ük**, **-juk**, **-jük** személy-

ragnak a köznyelvben előforduló, különféle hangtani helyzetekhez illeszkedő helyén az egyalakú **-ik** személyrag érvényesül.

Ez a fajta birtokos személyragozás néhány évtizeddel ezelőtt gyakrabban jelentkezett, de napjainkban is előfordul/hat/ a hetési (muravidéki) emberek nyelvhasználatában.

Tizenöt érdekes mondatot írtam ki a 22 muravidéki (hetési) magyar népmeséből, amelyeknek mai értelmezését is megadom: Túrta az ipart (Folytatta a mesterségét.). A bor beleütött a fejibe (Megérezte a bor erejét.). Etemetik a gángtartu alá a högyön (Az ászokfa alá temették a hegyen.). Egisz mást eszettek ki neki (Mást találtak ki a számára.). Nem bírok annyi, aszonta (Nem bírok adni, mondta.). Há bizon el is teperik (Hát bizony megeszik, elfogyasztják az ételt.). Otan egy mocsola vót, abba vájkát, vájkát (Ott egy mocsár volt, s abban vájkált, vájkált.). A három kereskedü evesztette aszt a pállát, hogy mér mentek (A három kereskedő elfeledte, hogy miért is mentek.). Öjött, öjögötött án a zembör (Evelt, evegetett ám az ember.). Nem löszü többöbet a zién lányom (Nem leszel többé a lányom.). A gabroncás küimátkosza a kigyuját vagy mi az ördöggye vut neki (A garabonciás kiimádkozta a kígyóját vagy mi az ördöge volt neki.). Egy gyerök fön lefeg a fán (Egy gyerek függ fõn a fán.). Esztet miháncst kimonta, aután asztán ki es szállott a talicskábu (Mihelyt kimondta ezt, utána ki is szállt a talicskából.). Lehincüt-lehincüt rá, de meg se mozzgut (Többször is rálehel, de az meg se mozdult.). Akko kisegillek abbú a csérbu (Akkor kisegítelek abból a sárból.).

A mondatokban levő tájszavakat külön értelmezem (írásom végén).

Egyetértek Juhász Dezső megállapításával, amikor a hetési nyelvjárás csoportot a nyugat-dunántúli nyelvjárási régióhoz sorolja, hiszen a Muravidék apró falvaiban élő magyarság mai nyelvhasználatában csekély eltérések, különbségek érvényesülnek a szlovén–magyar határ közelségében levő mintegy 30 őshonos magyar település lakosságának nyelvi kommunikációjában.

A hetési nyelvjárás csoporthoz, illetőleg tájnyelvhez való viszony is más-más értéktrenddel és -szemlélettel jut kifejezésre a mindennapok nyelvhasználatában. A Hetés történelme során jelentkezett területi megosztottság, az egyházi és közigazgatási hovatartozás is nagyban befolyásolta a múltban és befolyásolja még napjainkban is a hetési nyelvjárást tudatosan vállaló vagy elutasító kisebb-nagyobb közösségek és egyének meggyőződéses szemléletattitűdjét. Vannak, akik nemcsak elfogadják, de büszkén is vállalják „hetésiességüket”. Sokan / meg/tagadják, mások viszont becsmérően elutasítják azt.

A hetési nyelvjárásban is – mint ahogy a köznyelvben is – állandó változások mennek végbe. Az egyik legszembetűnőbb jelenség, hogy a hetési tájnyelv is közeledik a magyar köznyelvhez. Persze a Mura menti őshonos magyarok köznyelvéhez, amely egyre több idegen szót vesz át, főleg a „hivatalos szlovén nyelv” szókincséből.

Ezeket az átvett szavakat „magyarítják”, toldalékolják több-kevesebb sikerrel.

Egy másik jelenség – ami ennél is veszélyesebb –, amikor rendszertani változások mennek végbe benne, s ezáltal megváltozik a magyaros mondatszerkesztés. Így szegényebb lesz a Muravidéken élő magyarok anyanyelve!

Az általam vizsgált népmeséket a kilenc muravidéki (hetési) faluban Borcsa Mihály (1), Fatér József (2), Gönczi Ferenc (2), Jámbor László (4), Matijevics Lajos (12) és Penavin Olga (1) gyűjtötték.

Milyen tanulságokat vonhatunk le ma e rövid tanulmány révén, amihez a vizsgálandó anyagot a muravidéki (hetési) magyar népmesék szövege szolgáltatotta?

1. A muravidéki magyarok akár átvett mesemotívumokat és témákat építettek bele a jellegzetes módon megalkotott elbeszéléseikbe, akár életük vagy a szomszéd falvak megtörtént eseményeit mondják el, örökítik meg meseszerűen, megőrizték tisztán – idegen nyelvi hatásoktól mentesen – a hetési (muravidéki) sajátos tájnyelvet.

2. Nyelvi megnyilatkozásaikban nem használnak szlovén szavakat és kifejezéseket, még annak ellenére sem, hogy velük mint őshonos lakosokkal együtt élnek mintegy ezer éve.

3. Ezekben a népmesékben gyakori a köznyelvihez képest zárt hosszú í, ú, ü magánhangzók alkalmazása. Állíthatjuk, hogy a labiális ö-zés mellett él még a zárt í-zés is.

4. A 22 muravidéki (hetési) népmese típusát tekintve is sokoldalú. A tréfától egészen a tündérmeséig terjed, illetőleg a mesetípusok számos változata érvényesül itt ismert vagy átformált motívumokkal. Mindezek ellenére is bennük van az e térségben élő szorgalmas ember, az ezerarcú táj és a gazdag hetési (muravidéki) életvitel zamatos sava-borsa, csodálatos színe.

Muravidéki (hetési) magyar tájszavak és szószerkezetek:

abajgat = kerget, zavar

a fóa derika = a fa törzse

az esten csedájo = az isten csodája

aztán lokhez = aztán fuss, tűnés

baszorka = boszorkány

bémenen = bement

cibakodik = cibál

csér, cséros = sár, kátyú, latyak, sáros

daracskos, taratykos béka = varangyos béka

dicste = dicsérte

elhupál = elver

elsübe =először

elteper = elfogyaszt

em mihán = egy miatt

fáin = szép, finom

fáinnyan = szépen, finoman

fiatább = fiatalabb

föleszmül = föleszmél, magához tér

fölostökön = reggelia

fönek = fölfelé

gabroncázs, garaboncás = garabonciás (diák)

gángtartu, gántárfa = ászokfa

genyünyi = jelölni

gyuó üzzün = jó ízűen

gyüllött kü = jött ki, hullott ki

hajva = halva

híba, héba, hélba, hiuba = padlásra

hogyan eggyesüllenek meg = hogy egyezzenek meg

hunna = honnan

hupogat = ütöget, vereget, ütlegel

igyekedik = igyekszik

ippejg = éppen

kenyücsü = kenőcs
kettessijje = kettésével
köllü = kellesz
ledisputál = vitában legyőz
lefeg, lefög = himbálódzik, lóg
legsőbbebb = legszebb
lehincül = lehel
lenek = lefelé
lőjött = lett
mácsik = csipetke, kézzel szaggatott tészta
magájje = magával
majorság, majérság = aprójóság, baromfi
meggyegyüttö, meggegyüte = megjelölte
meginten = megint, ismét, újra
megsuprikál = megvesszőz, megver, megseprűz
mét naon szükös = mert nagyon szoros
micsájon = mit csináljon
miháncst = mihelyt
mihek = méhek
mocsola, mocsolya = mocsár, pocsolya
móggýájje = módjával
mostan pejg = most pedig
oda ménen = odament
odáp = odébb
öjött = evett
őkjeme = ökelme
összegýárja = összejárja
összerakicsguóta = összerakta
ottanik = ott, ottan
part = domb, emelkedő
pazdergya = pozdorja
puszta = régi, avult, rossz, ócska
rálehincül = rálehel
rostant = recscent
silinga = (fonott) fűzkosár

stimül = megegyez
sumba vótak = lendületben voltak, belejöttek
szösz = a kender és a len fonás előtti anyaga
tóták = tolták
tüllő = tőle
utuóllán = utoljára
vüjött = vitt
zadargya, zabargya = kergeti

Forrás:

Gönczi Ferenc: Göcsej és kapcsolatosan Hetés vidékének ismertetése. (Költészet, dal – 516–534.) Nyomtatott Szabó Lipót könyvnyomdájában. Kaposvár, 1914.

Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék. (Muravidék – 557–581.) Akadémiai Kiadó. Budapest, 1971.

Szúnyogh Sándor: Muravidéki kincsesláda. (Népmesék – a nép nyelvén – 63–102.) Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. Top-print Kiadó. Lendva, 1997.

Göntérháza, 2001. június 2.

A magyar nyelvjárások 1.

Oly sokszor hangzott el előadásaimban a „nyelvjárások” műszó, hogy érdemesnek tartom ismertetni a pontos jelentését. **Mi a nyelvjárás? „Valamely nyelvnek egy-egy vidéken kialakult, a köznyelvtől többé-kevésbé eltérő változata.” Népnyelvnek is nevezik, ez pedig a más-más nyelvjárásban beszélők köznyelvi sajátosságainak, kifejezőeszközeinek összessége; vagyis a nyelvjárások összessége.**

Egy-egy táj, vidék nyelvjárásának az összegyűjtése, vizsgálata már a 17–18. századtól folyik napjainkig.

Dr. Szabó Géza, a Szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Magyar Nyelv Tanszékének volt vezetője A magyar nyelvjárások című egységes jegyzetében nyolc-, illetve kilencféle nyelvjárástípust különböztet meg. (Tankönyvkiadó, Budapest, 1980.) Hasonló a megállapítása dr. Kálmán Béla professzornak is a Nyelvjárásaink című, 1966-ban megjelent tankönyvben.

Ezek: 1. Nyugati nyelvjárástípus; 2. Dunántúli nyelvjárástípus; 3. Déli nyelvjárástípus; 4. Tiszai nyelvjárástípus; 5. Palóc nyelvjárástípus; 6. Északi nyelvjárástípus; 7. Mezőségi nyelvjárástípus; 8. Székely nyelvjárástípus; 9. Nyelvjárás-szigetek.

A nyugati nyelvjárás területe nagyjából a Nyugat-Dunántúllal azonos: Vas és Zala megye, Győr–Moson–Sopron megye délnyugati része, Veszprém megye nyugati sávja, Felsőőr (Oberwart) és vidéke Ausztriában. Nevezetesebb helyi nyelvjárásai a felsőőri, az őrségi, a göcseji és a hetési. Természetesen a nyelvjárási határok összemosódnak, egymásra hatnak, keverednek, például a nyugati a dunántúli nyelvjárástípussal.

Néhány hangváltozási jelenség a nyugati nyelvjárásban:

Magánhangzói közül nyolc rövid és hét hosszú. Kétféle **e** hang érvényesül benne, a nyílt **e** és a zárt **ĕ**, például: **emĕnt**, **kendĕr**, **embĕr**, **lĕhet**, **kemĕnce**. A köznyelvi és irodalmi nyelvi hosszú **í**, **ú**, **ű** helyett általában rövid **i**, **u**, **ü** hangot ejtenek, például: **tiz**, **viz**, **kut**, **ur**, **tűz**, **fűz**. Érvényesül benne az **ö**-zés is vagy önállóan vagy diftongusként (kettőshangzóként), például: **felhűö**, **bötü**, **föst**, **födüö**, **böcsület** stb. Az **é**, **ó**, **ő** hosszú magánhangzók általában **iĕ**, **uo**, **üö** kettőshangzóban érvényesülnek, például: **kiĕz** (= kéz), **niĕz** (= néz), **juo** (= jó), **fűöd** (= föld, föld), **lűö** (= ló). Az **l**-ezés is gyakori, például: **illen** (= ilyen), **gulás**

(= gulyás). A szövegben rendszerint elmarad az **ny** hang, helyette az **n** szerepel, például: **asszon** (= asszony), **szegin** (= szegény). A **v**-féle hangkiesés is megvan, például: **hüöl** (= hüvely), **fuór** (= fuvar).

Nyelvjárási szöveg Felsőőről (Oberwart), Ausztria. Adatközlő Szabó Gángó Júlia. Lejegyezte Balogh Lajos 1965-ben:

– (Hol esküdtek, Juli néni?)

– Madzsarországon **es** e Sanyi adod bennünk összö. Mert az írta... akkor miég e Fábër tiszteletös ur id vuot, **es** asz írta ugyi, ü majd mindönt – asz mondza – elintiöz, aszondza, kedves papa csak gyüjenek lë, ín magukat összë akarom anyyi, udzsi. **Es** asz monta idësapámnak, Sándor bácsi fogdzsa a hármonikát, **es** idësapám szëgin mëg hármonikázot, miëg itt – aszondza – táncó... na Juli niëni – aszondza – de, de röktön fökerekëdëk a táncra, asz monta. Hát ojan kedvë vuot. Na **es** akkor osztá ugyë hát írta is, az adod bennünk összö.

A fenti nyelvjárási szöveg mai köznyelven:

Magyarországon és a Sanyi adott minket össze. Azt írta – akkor még a Fábër tiszteletes úr itt élt –, hogy ő majd mindent elintézt. Kedves papa, csak jöjjenek le, én magukat össze akarom adni. Azt mondta édesapámnak: Sándor bácsi, fogja a harmonikát. Édesapám, szegény, aztán harmonikázott meg ivott. Még mondta: No, Juli néni, táncoljon! Rögtön magam is táncra kerekedek, olyan jó kedvem van. Ezt írta. Ő adott bennünket össze.

Göntérháza, 2010. február 23-án

A magyar nyelvjárások 2.

Ma a dunántúli nyelvjárástípusról fogok beszélni. Területe: a régi Győr megye, Veszprém megye a nyugati sávjának a kivételével, Csallóköz és a Mátyusföldnek egy része. De idetartozik az Őrség, a Göcsej, Felsőőr környéke és a Hetés vidéke is. A nyugati és a dunántúli nyelvjárásban sok a hasonlóság, keveredés.

A magánhangzó-állománya annyi, mint a nyugati nyelvjárástípusé: nyolc hosszú és hét rövid. Ebben is megkülönböztetik az **e** kétféle (**e**, **ĕ**) használatát. Általában érvényesül benne az **ĕ**-zés és az **i**-zés, de ritkábban az **ĕ**-zés is. Szlovákiában az **ö**-zés és az **ĕ**-zés érvényesül főleg. A köznyelvi és irodalmi nyelvi hosszú **í**, **ú**, **ű** helyén rövid **i**, **u**, **ü** van, például: **tíz** (= tíz), **hus** (= hús), **bűn** (= bűn).

Az **l** hang a zárt szótagokban kiesik, például: **óma** (= alma), **szóma** (= szalma), **ebbü**, (ebből), **attu** (= attól), **asó** (= alsó), **rögge** (= reggel). A nyelvjárásterület nagy részén nem érvényesül a **ly**-ezés, helyette a **j** hang, a **j**-zés van, például: **fojó** (= folyó), **gója** (= gólya), **ojan** (= olyan), **hajja** (= hallja). A Dunántúl északi részén és a Balatontól délre megtalálható az **l**-ezés, de elszórtam máshol is, például: **foló**, **góla**, **ollan**, **halla** és így tovább.

Két magánhangzó között hosszú mássalhangzók érvényesülnek, például: **tanittó**, **essó**, **belülle**, **okossan** és így tovább. A **-val**, **-vel**, eszközhatározói rag alkalmazása, használata, például: **kapáva**, **tehenne**, **galambe**, **kalappe**, **lóva** vagy **lójje**. A főnévi igenév **-ni** képzője helyett a **-nyi**, **-nya** jut kifejezésre, például: **kőtnyi** (= kötni), **várnyi** (= várni), **innya** (= inni), **hínya** (= hívni) és így tovább.

Ez a hetési, muravidéki tájnyelvben is így érvényesül általában, hiszen azt mondjuk, hogy: **söpörnyi**, **itatnyi**, **beszigetnyi**, **fűzetnyi**, **iénékünyi**, **danunyi**, **kiérögetnyi**, **lopnyi**.

Egy nyelvjárási szöveg Radamosból, Muravidék, Szlovénia. Adatközlő: Simon Lajosné Rudas Rozika, 56 éves. Lejegyezte: dr. Szabó Géza 1976-ban: (Na, miről beszéltünk az előbb?)

Aro beszítettünk hogy eze a fijamme, negyvenháromba voltam vele álapotos, iés asz monták, hotyha, valahol viszke az álapotos asszonnak, hotyha mëgvakargya, ot jel lősz a gyerökin. Iérti, hogy mit mondok. Iés például mõntünk

a hegyre bucsúra, a szentháromsákho, iés ién ahogy mentünk főfele egy nagyon szép ablakot láttom, olan ilatos, szögfüjveg vuotag ben, azok a luóguós székfüjvek a zablagba, hád valuoban mégálottam, asztá, a szirmát ity simogattam belü juolesét, iés énekem it hátro, a hátom viszkedöt, evve a zujjomme it hátro nyutam, de kiét helén, vakartam még. Az ién fijamnak, ennek a fijamnak ojan gyönyörü piros, kiét szekfüjv van a hátán, hogy az, asz csak éppen a szirmát nem lehet neki iéreznyi. Szoval ez nem tiédelém, esz szász százalekossan bebizonyut.

– (A tédelém, az micsoda?)

– Hát a tiédelém, a tiédelémrű beszitünk, esz mők tapasztalat amit ém mondok ugyi?

A fenti nyelvjárási szöveg mai köznyelven:

Arról beszéltünk, hogy ezzel a fiammal negyvenháromban voltam állapotos. Azt mondják, ha az állapotos asszonyinak valahol viszket a teste, és azt megvakarja, ott jel lesz a gyermekén. Érti, hogy mit mondok? Például, mentünk a hegyre a szentháromsági búcsúra. Láttam, hogy egy ablakból szép, szagos szegfűvirágok lógtak. Megsimogattam a szirmaikat, és ez jólesett. Ekkor a hátam viszketni kezdett. Az ujjaimmal két helyen megvakartam. Az én fiamnak, ennek a hátán két gyönyörű szegfű van. Csak az illatát nem érezni. Ez nem hiedelem, babona, hanem valóság.

Göntérháza, 2010. február 25-én

A magyar nyelvjárások 3.

A kilenc magyar nyelvjárástípus közül csak ötöt szándékozom bemutatni, persze csak dióhéjban ismertetni. Eddig két nyelvjárástípusról szóltam; a nyugatiról és a dunántúlról. Egyébként ezek állnak legközelebb a göcseji, hetési és őrségi tájnyelvhez is. Számatalan magánhangzó-azonosulás érvényesül mind-egyikben.

Ma a tiszai nyelvjárástípusról szeretnék szólni röviden. E nyelvjárás területi-sége: nagyjából a Tiszántúl középső része, a Tisza és a Körösök (folyók), valamint a Berettyó (folyó) vidéke; továbbá Szolnok megye a Jászság (régí népcsoport) kivételével, Békés megye néhány délnyugati pontja nélkül és Hajdú–Bihar megye déli része.

Ennek a nyelvjárástípusnak is nyolc rövid és hét hosszú magánhangzója érvényesül a mindennapok nyelvhasználatában. Ez a nyelvjárástípus általában **ĕ**-zű, de gyakori a hosszú **í** is, amikor az **ĕ** hang helyett a hosszú **í** él. Mondhatjuk tehát, hogy jellegzetesen **í**-zű nyelvjárástípusról van szó, például: **níz** (= néz), **píz** (= pénz), **míz** (= méz), **nígy** (= négy), **kík** (= kék), **szíp** (= szép), **kír** (= kér), **vír** (= vér), **ebíd** (= ebéd), **verís** (= verés) és így tovább.

Érdekessége még az a nyelvi jelenség is, hogy a rövid **u** és **ü** helyett hosszút ejtenek, például: **úrad**, **kúrad**, **nyúlad**, **fűvet**, **tűzet**. Érvényesül benne a **j**-zés is, amikor az **l** helyett ejtik a **j** hangot, például: **pájinka** (= pálinka), **sajáta** (= saláta). Az alábbiakban bemutatok tíz érdekesen ejtett szót: **kilső** (= külső), **pinkezszyi** (= pünkösdi), **sírė** (= sűrű), **pispek** (= püspök), **tyükör** (= tükör), **gyinnye** (= dinnye), **ėtt** (= evett), **szeretyi** (= szereti), **itt** (= ivott), **innvá** (= inni).

Nyelvjárási szöveg Kaba községből (Hajdú–Bihar megye). Adatközlő: özvegy Hevesi Mártonné, 79 éves, juhász felesége. Gyűjtötte dr. Szabó Géza 1955-ben:

A juh nyírása:

A birkát birkanyíró-uollóval megnyírják. A juhász a lába közzé fogja (a birkát), oszt a fején kezdi el (a nyírást). Tiszta hejre, a főudre nyírják a gyapjút. Mikor megnyírják, a koloncokat külön tészik, ez a hasláb, mer a hasárul még a lábárul van. A gyapjút belenyomják a gyapjúságba. A haslábót külön zságba tészik. Nem tészik a tiszta gyapjúho. Mikor a birkát megnyírták, megbíjogozzák, oszt eleresztik.

Birkagyógyítás:

Fírges bírka. Nyáron méktörtínik, hogy a bírka fírges, a léégy mékköpi, kosoknak a szarvatöve kipállik, a juhász fírégvájóu fával (erre a célra készült vékony fapálcika) kitakarítja. Kreolinnal bekeni.

A fenti nyelvjárási szöveg mai köznyelven:

A birkát birkanyíró ollóval nyírják meg. A juhász a lába közé fogja a birkát. A nyírást a fején kezdi. A gyapjút a tiszta földre rakja. A koloncokat, vagyis a birka hasán és lábán levő gyapjút és a jó gyapjút külön-külön zsákba teszik. A megnyírt birkát megbélyegzik (billogozzák), úgy eresztik el.

Nyáron megtörténik, hogy a birkakosok szarvatövit beköpi a legyek. Ilyenkor elférgesedik. Ezt a juhász fapálcikával tisztogatja meg, majd kreolinnal bekeni.

Tapasztalhatjuk, hogy milyen gazdag a magyar nyelv a nyelvjárások különböző típusait és helyi változatait is beleértve. A hetési, muravidéki tájnyelv is hasonlóan gazdag magánhangzó-állományában és azok használatában, de még gazdagabb a különféle tájszavak jellegzetes, helyi értékeinek a használatával. Próbálják megőrizni azzal, hogy átadják gyermekeiknek, unokáiknak és dédunokáiknak! Ne szégyelljék ezt a nyelvet, hiszen ez is értékes! És a miénk!

Göntérháza, 2010. március 31-én

A magyar nyelvjárások 4.

Az észak-magyarországi palóc tájnyelvről biztosan hallottak már. Ma a palóc nyelvjárástípusról szeretnék röviden szólni. Ennek a nyelvjárástípusnak a területisége a Vágtól (folyó) keletre eső része, a Duna–Szolnok vonaltól északra a Tiszáig, azaz Borsod megye keleti határáig terjed. Viszonylag nagy területén több helyi nyelvjárás él, de dominál benne a palóc: vagyis a palóc.

A palóc nyelvjárástípus több ágra oszlik. A nyelvtudomány szerint legalább négy jelentősebb helyi nyelvjárás érvényesül benne: a) középpalóc, az Ipoly (folyó) vidéki; b) az északnyugati palóc; c) a déli palóc; d) és a keleti palóc. Egyik jellemző magánhangzó-használata az (illabiális) hosszú **á** (labiális) **a** megoldásában jelentkezik, például: **á pam** (= apám), **kápá** (= kapa), **lányká** (= lányka) stb.

A magánhangzók szempontjából a palóc nyelvjárások három ágra oszlanak: a) nyugati részlege **ĕ**-ző és **í**-ző, mint az észak-dunántúli nyelvjárások, például: **embĕr**, **terĕmt**, **mĕntem**; **kiĕz**, **jiĕg**, **kiĕk**; **kik szip**. Ehhez nagyban hasonlít a középpalóc nyelvjárás is, mely részben **ĕ**-ző és **e**-ző, például: **kez**, **jeg**. A keleti részleg **e**-ző, **ĕ**-ző és **í**-ző, például: **ember**, **nekem**, **kéik**, **széip**. A kék és a kéz szót négyféleképpen ejtik: **kék**, **kiĕk**, **kík**, **kéik**; **kéz**, **kez**, **kiĕz**, **kéíz**. A nyugatiban érvényesül az **iĕ**, **uo** és **üö** kettőshangzó is; de ennek az ellenkezője is, például: az **ĕi**, **ou** és **öü**.

A palóc nyelvjárásokban különböző gyakorisággal használatosak a **nott**, **nett**, vagy **nól**, **nyi** családi helyragok, például: **bírónott** (= bírónál), **mestĕrnĕtt** (tanítóéknál), **Kovácsnól** (Kovácséknál), **birónyi** (= bírókhoz). Az is előfordul gyakran, hogy a nyelvjárások nyugati felében a **-val**, **-vel** ragos szavakat így, hasonulás nélkül, ejtik: **késvel**, **kézvel**, **borval**, **szekerverel**. Különben ez a hetési, muravidéki helyi nyelvjárásban is élt a múltban.

Érdemes megemlíteni azt a nyelvi jelenséget is, hogy a palóc nyelvjárásban sokszor az **ö**, **ü** magánhangzókat zárt **ĕ**-nek ejtik, például: **bĕgre** (bögre), **vĕdĕr**, (= vödör), **sĕr**, (= sör), **sírĕ** (= sűrű), **gyírĕ** (= gyűrű), **pinkĕzsgyi** (pünkösdi), **fityil** (füttyül)..

Palóc nyelvjárási szöveg Borsodszentgyörgyről. Adatközlő: Németh Ágostonné, Németh Ilona, 58 éves. Lejegyezte: Balogh Lajos 1964-ben.

- (Tessék még elmondani, hogy a vászonból mit varrtak a régi öregek?)
- A régi öregek? Hm ász sok vóná elmondanyi, má csákugyan. Álsóruhát

is, fëlsöt is, ábá jarták, úgy nevesztiék, vászongátyat, gátyának hívták, úgyë, loboguos ingët, hosszúujjú ingët. Az a csudá, hogy gyösztek mosnyi az asszonyok, mer az ugyë (hogyne), mikor mëgazott á hátarbá, milyen piszkos lehetett áz. És ezeket csináltág belöl. Mëg zsakot, fejtakaruoat, lepedöt. Ázutan szálmázsakot, mindënt ábbou csináltunk ezelött, min mos, hogy mindën kiészen van a bótba. Mindën mágonk munkajá vót.

A fenti nyelvjárási szöveg mai köznyelven:

A régi öregek? Azt csakugyan sok volna elmondani. Az alsó- és felsőruhát, amit viseltek? A vászongatyát és a lobogós, hosszú ujjú inget. Csoda, hogy gyözték a mosásukat az asszonyok, mikor piszkosak lettek. De készítettek vászomból vánkoscihát, szalmazsákot, lepedőt meg egyszerű zsákot is. Magunk csináltunk mindent. Nem vettük készen a boltban, mint ma.

Göntérháza, 2010. április 1-jén

A magyar nyelvjárások 5.

Ma, az utolsó ilyen témájú előadásomban a székely nyelvjárástípusról szólok. Ennek a nyelvjárástípusnak a területisége Romániában van: a régi Csík, Háromszék, Udvarhely, Brassó megye, a volt Maros–Torda megye délkeleti széle, valamint Moldva magyarlakta települései.

A székely nyelvjárástípusban is sok a helyi nyelvjárás, keveredés, összemósodási jelleg. A magánhangzók használatát véve figyelembe három főbb típus ismert: **ĕ**-ző és **é**-ző (Csík megyében), **ö**-ző és **é**-ző (Udvarhely megyében), **ę**-ző és **é**-ző (Háromszék megyének egy részén, továbbá az északi csángó területen). De még ezekben is előfordulnak helyi jellegzetességek, változások. Példák: az **ő** helyett az **ĕ** érvényesül: **ĕssze** (össze), **szĕrnyü**, (= szörnyű), **kendör** (= kender), **ĕneköl** (= énekel). Az **ü** helyett az **í** szerepel: **fil** (= fül), **innep** (= ünnep). Az **i** hang sok szóban **ü**-ként érvényesül: **küs** (= kis), **mü** (= mi), **tük** (= tik) és így tovább.

Az erdélyi székely nyelvjárástípusban él a **j**-zés, az **ly** helyett csak **j** érvényesül a kiejtésükben. (Ez így van a hetési helyi népnyelvben is.): **kiráj**, (= király), **juk** (= lyuk), de **mejj** (= mell), **kazaj** (= kazal).

A székely nyelvjárásban használatos még a **-nit**, **-núl**, **-ni** családi helyrag, amelynek a jelentése a köznyelvben és irodalmi nyelvben **éknál**, **éktól**, **ékhöz** toldalékbokrokknak számít, például: **Sándornit** (= Sándoréknál), **Sándornúl** (= Sándoréktól), **Sándorni** (= Sándorékhoz).

Ebben a nyelvjárástípusban is érvényesülnek kettőshangzók (diftongusok), például az **é**, **ú**, **ő** magánhangzók háromféle alkalmazása **iĕ**, **uo** és **üö** hangzásban a nyitódó kettőshangzókban. A záródókban viszont az ellenkezője jut kifejezésre az **ĕi**, **ou**, **öü** használatában.

A **-val**, **-vel** rag **v**-je az erdélyi székely nyelvjárások egy részében (Csík és Háromszék megyében), valamint a csángó helyi nyelvjárásban nem hasonul; vagyis kiejtik a **v** mássalhangzót a szavak toldalékolásakor. Például: **pénzvel** (= pénzzel), **botval** (= bottal), **ökörvel** (= ökörral), **sárval** (= sárral), **húsval** (= hússal) és így tovább. Egyébként a hetési, muravidéki helyi nyelvjárásban is így érvényesült ez a múltban.

Székely nyelvjárási szöveg Szabófalváról; északi csángó. Adatközlő: Lakatos Demeter, 47 éves. Lejegyezte: Vőő István.

Aki jár a szkolába (iskola), annak van szerencséné. Nállunk itt Szábófalába wult ész szigény embër. Dorsog (nagyon roppant) szigin wult. Ulyan szigin, hosz szokszor nem wot mirá igyik vízet. Égisz iéletibe szúlgálni wult, bójëreknél, a kazdagáknál, a, azemberëknél, a faluba, és nem tudat sehul boldogulni ez a szigin ember. Ott a házába az asszomval mindig veszekettek. Ászmonta az asszan nekje e bábája (felesége):

– Hát tē nem tudz bóldoguni, csak azët – mongya – met tē nem jártá ëziszkalába, mikor kicsi wultál!

A fenti nyelvjárási szöveg mai köznyelven:

Aki iskolába járhat, az szerencsés. Nálunk, Szabófalván élt egy szegény ember. Roppant szegény. Annyira, hogy még vizet sem tudott inni üres hassal. Egész életében a bojároknál (orosz főnemesek), gazdagoknál szolgált. Sehogy sem tudott a faluban boldogulni, szegény. Otthon állandóan veszekedtek a feleségével, aki szerint azért nem tud boldogulni, mert gyerekkorában nem járt iskolába.

Göntérháza, 2010. április 4.

2. fejezet:

Népköltészet

– A nép körében szájhagyományként élő, változatokban terjedő, az alkotókat számon nem tartó verses és prózai művek összessége. Ide tartoznak a népdalok, népmesék, népballadák, népmondák stb.

A népmese

Régi „göntérházi” népmese

Sokan halljuk, hangoztatják is, hogy a muravidéki magyarságnak kevés meseanyaga van, pedig néhány mesegyűjtő Csentében, Dobronakon, Domonkosfán, Göntérházán, Hodoson, Hosszúfaluban, Kámaházán, Pincén, Szentlászlón és Völgyifaluban, de talán még másutt is több népmesét vagy mesés történetet összegyűjtött, amelyek különböző kiadványokban meg is jelentek. Viszont sokkal több azoknak a népmeséknek a száma, amiket nem gyűjtöttek össze, nem is írtak le.

Sokat gondolkoztam azon, hogy miért van ez így, hogy kevesen tudnak a nálunk született, eredeti vagy átvett népmesékről, történetekről. Így jutott eszembe, hogy gyermekkoromban ángyom milyen mesékkel szokott bennünket szórakoztatni. Egyik ilyen a Ringy-rongy Panna című.

Élt valahol, egy faluban, nem az Óperenciás-tengeren túl, hanem a mi vidékünkön – az is lehet, hogy Göntérházán, Gyertyánosban vagy éppen Kapornakon – egy idős gyermektelen házaspár. Öregek voltak, mint maga az országút – a mondás szerint. – A vénasszony arcán két óriási, vörösés bibircsók éktelenkedett. Kócos-őszes hajában ritkán sétálhatott a fésű. Az öregember, a férj sem volt daliás termetű. Az évek terhei legalább 15 centimétert rövidítették meg valamikori szálfatermetét. Görbe háttal, bicegő lábakkal, kampósbottal botorkált, ha éppen kellett.

Szegényes, vert falú, zsúpfedeles kis kunyhófélében laktak, éldegéltek a falu szélén. Az asszony néhány tyúkot tartott, a férj pedig kijárt a közeli patakra horgászni. Így tengették szegényes életüket békés megértésben.

De... egy napon minden megváltozott.

Az öregnek – nevezzük Miska bácsinak – sikerült kifognia a Bokonicából, de az is lehet, hogy a Kerkából vagy a Murából egy szép, nagy halacszkát. Éppen a tarisznyájába akarta tenni, amikor az megszólalt: – Ne vigyél engem haza, te szegényember! Kérlek, dobj vissza a vízbe! Meghálálom. Három kívánságodat teljesítem.

Emberünk gondolkodott, töprengett, végül is visszadobta a halacszkát a vízbe. Így aztán fogás nélkül ballagott haza. Előre félt, hogy mi lesz otthon, hogy üres tarisznyával tér haza.

– Na, fogtál halat? – volt a felesége első kérdése. – Ha nem, úgy nem kapsz vacsorát. A három tojás még nekem sem elég.

– Ne zsörtölődj, asszony – kérte szelíden Miska bácsi a feleségét. – Ma különös dolog történt velem – és elmesélte, hogy mi.

No, az asszonynak sem kellett több. Ráförmedt a férjére. Kapta a seprút, hogy kitöltse rajta a mérgét, amiért ilyen hiszékeny, pipogya ember. Csak azt nem mondta neki, hogy hülye, aki elhiszi, hogy egy hal teljesíti a három kívánságát.

– De próbáljuk meg, asszony, hátha igaz.

– Nem bánom – egyezett bele az.

– De mit kívánjunk?

– Kívánd azt, hogy nekünk legyen a faluban a legszebb házunk és mi legyünk a leggazdagabbak.

Ekkor a szegényember visszaballagott a patakhoz. Már vártak rá.

– No, mi a kívánságod? – kérdezte a halacska.

– Hát – szólt szerényen, félénken az ember –, azt kívánja az én feleségem, hogy nekünk legyen a faluban a legszebb házunk és mi legyünk a leggazdagabbak.

– Menj haza nyugodtan, meglesz, amit kívánt.

Az öreg hazaballagott, és láss csodát, a régi putri helyén ott állt egy gyönyörű ház. Nem akart hinni a szemének, pedig így volt.

Elmúlt egy hét, talán hónap is, amikor az asszony újabb kérésre kényszerítette férjét. Követelte, hogy menjen el a halacskához egy újabb kívánsággal. Hiába ellenkezett szegény pára, mennie kellett, félt is megszólítani a halacskát, de még jobban félt a felesége haragjától. Így elmondta, hogy mit kíván a felesége.

– Jól van, szegényember. Menj haza! Mire hazaérsz, mindent a kívánsága szerint találsz.

És valóban így lett. A szép nagy ház helyén egy gyönyörű királyi palota állt, s benne a felesége trónolt. Büszkén parancsolt a sok cselédnek, inasnak, szolgának. A szegényember be sem mert menni. Keresett egy elhagyatott zugot és ott húzta meg magát. De az asszonynak a királyság sem volt már elég. Magához rendelte a férjét, és megparancsolta neki, hogy menjen a halhoz egy újabb kívánsággal.

A szegény férj a felesége elé térddepelt, és úgy kérte, hogy ne küldje el ismét. A halacska a múltkor is mérges volt, és amit most kér, az lehetetlen. Elégedjen

meg a gazdagságával, hatalmával. Ám az asszony hajthatatlan maradt. Katonákkal vitette ki az öreget a patakhoz; meghagyva azoknak, ha nem teljesíti a kívánságát, úgy öljék meg, holttestét dobják bele a vízbe. Mit tehetett a szegényember, teljesítette felesége parancsát.

– No, most mit akar a te telhetetlen feleséged? – förmedt rá a halacska. Háborgásától akkora hullámokat vetett a víz, hogy majdnem elnyelték szegény a embert.

– Hát... hát... Jaj, Istenem, ne büntess meg engem... Hát most meg Isten szeretne lenni a feleségem, a Ringy-rongy Panna.

Hosszú ideig csend volt, hallgattak, akkor a halacska felháborodva mondta:
– Menj haza, minden úgy lesz!

A szegényember maga sem tudta, hogyan került haza, de a királyi palota helyén újra ott találta a régi, rozzant putrit.

Mai ördögmese

Szép szeptember végi nap volt. Szinte perzselt a Nap melege. Az öreg almafánkon – a jonatánon – pirosra pirult a gyümölcs. Ha beszélni tudott volna, biztosan szól, figyelmeztet, hogy itt van az aratás ideje, jó lesz leszedni. Ha beszélni nem is tudott, de azért jelezte, hogy lekíváncozik az ágakról, a gazdag lombzat közül, mert eléggé hullott már.

Úgy dél körül kivittem a garázból a kettős létrát és a fa alá állítottam. Keresem egy műanyagvödrot, no meg egy kampót, és boldogan válogattam a szebbnél szebb, kívánatos almákat, majd egy nagyobb kosárba öntöttem vigyázva, óvatosan, így védve az ütésektől. Megpróbáltam a mintegy ötvödörnyi almát felemelni. Nehezen ment. Nem is sikerült...

– Az ördög vigye el! – buggyant ki a számon.

– Máris megteszem – hallottam. – Ilyen szép és zamatos almát ritkán tapogtatnak, jobban mondvá esznek ördögtársaim a pokolban.

Nem akartam hinni a fülemnek, szememnek. A nagy kosár alma a levegőbe emelkedett és vonult a kijárat felé.

– Hé! Állj meg! Te pokolfajzat! – Ekkor már rájöttem, hogy ki lehet a tettes. – Hová akarod vinni azt a gyümölcsöt?

– Te mondtad, hogy az ördög vigye el, tehát elviszem – és újra elindult a kosár, illetőleg az ördögnek mondott valaki.

– Én nem azt mondtam, hogy vidd el a pokolba vagy hová – próbáltam menteni a menthetőt.

– Ne sózd az eszemet! Tudom én, hogy mit gondoltál.

– Csak azt akartam mondani, hogy az ördög vigye el a kamráig, de előbb megjelentél. Még be sem fejezhettem a mondatomat.

Furcsa nevetés volt erre a válasz, de a kosár egyhelyben függött a levegőben.

– Tudod mit, tedd le az almát és beszéljük meg a dolgot. Talán zöld ágra tudunk vergődni.

– Nem bánom – egyezett bele a még mindig láthatatlan valaki. – De az almát akkor is elviszem.

Törtem a fejem, hogy mit tegyek, hogyan járjak túl az eszén. Majd így folytattam.

– Tudom, hogy messziről jöttél, a forró világból. Biztosan szomjas is vagy.

Hozok egy kis szilvapálinkát meg vizet.

– Pálinkát nem iszom, de vizet azt kérek, jó hideget – kiáltott utánam.

Besiettem a szobába. Megkerestem a szenteltvizet. Beleöntöttem egy cserépkancsóba és kivittem.

– No, itt van a víz, igyál!

– De furcsa ízű a vizetek.

– Meghiszem azt, hiszen szenteltvizet ittál.

Erre úgy eltűnt, mint a kámfor.

Göntérháza, 2008. november 24.

Találkoztam a Halállal

Már több mint két hónapja nyomtam a kórházi, keményre bélelt ágyat. Szinte mozdulatlanul, a kezelőorvosom és az ápolók szigorú felügyelete mellett.

Egyik nap kibírhatatlanul fáj a hátam és a bal lábszáram. Általában panasz és jajszó nélkül tűröm a fájdalmakat, de most önkénytelenül felkiáltottam: „Jönne már a megváltó halál, ha nem tudnak meggyógyítani!”

– Itt vagyok – hallottam, és magam előtt láttam egy árnyféle alakot.

– Mit akarsz? – kérdeztem vagy csak gondoltam. – Ki vagy te? Honnan az ördögből kerültél ide?

– Te hívtál, és én örömmel jöttem – mondta vagy sejtette.

– És...

– Mit és? Kívántad, hogy jöjjek. Most magammal viszlek.

– Elment az eszed! – kiáltottam rá haraggal. – Én még nem szándékozom a másvilágra költözni!

– Szándék, akarat nálam nem jön számításba – jelentette ki határozottan. – Látod ezt a fényes, éles szerszámot? Millióknak vette el az életét.

– Idefigyelj, te emberpusztító szörnyeteg! Gyere holnap. Hogy biztosak legyünk a dolgunkban, írd az ajtóra, hogy H O L N A P !

Láttam a ködszerű függöny mögött, hogyan röhög ördögi vigyorral. – Elcsépelte ez, barátom. Engem nem versz át.

– Mi lenne, ha valahogy megegyeznénk? – kérdeztem.

– Mire gondolsz?

– Szórt egyenesítünk. Aki előbb végez, az dönti el, hogy mi legyen.

– Jó – egyezett bele. – De ez milyen hülyeség?!

Ekkor kigomboltam a kórházi pizsamámat és megmutattam neki a szőrös mellemet.

– Hű, a nemjóját! Te biztos, hogy majomtól származol, olyan sűrű a szőrzeted.

– Most kihúzok innen két szálat. Egyiket neked adom, a másik nálam marad. (Azt persze nem árultam el neki, hogy én közben már kivettem egy hajszálat. Az maradt nálam.)

Hozzáfogtunk az egyenetléshez. Nem kell külön elmondanom, hogy ki végzett előbb. A Halálnak viszont sehogy sem sikerült kiegyenesítenie a göndör szőrszálat, pedig igencsak nyálazta.

- Ezt nem lehet kiegyenesíteni – adta fel mérgesen.
  - Nagyon sajnálom. Ezek szerint vesztettél, tehát tűnj el.
  - Még találkozunk – mondta fenyegetve. – Akkor nem hagyom magam ilyen könnyen átejteni!
- Mutattam neki, hogy kifelé!
Erre felszívódott.
Tudom, hogy nem tisztességes bárkit is félrevezetni, de most hasznos volt.

Göntérháza, 2008, november 24.

A leleményes cigány

Egy alkalommal a pap munkát adott a cigánynak. Mondta neki, ha egész nap szorgalmasan dolgozik, akkor ad neki egy zsák búzát.

A szegény ember nagyon megörült, és minden erejét összeszedve látástól vakulásig dolgozott. Nyár volt, így mintegy tizennégy órát is talán. Bele is izzadt alaposan. Éppen abbahagyta volna a munkát, amikor kisütött a hold olyan erős fénnel, mintha csak nappal lett volna.

– Ne hagyj abba a munkát, cigány, mert még tart a nap! – mondta neki a pap.

– Dehogyan tart, hiszen már a hold világít, és ez azt jelenti nálunk, hogy már éjjel van.

– Rosszul tudod, te ezt cigány. A Hold a Nap fia, így a munkanap is hosszabb, vagyis addig tart, amíg ezek az égbolton vannak, világítanak.

Mit tehetett szegény cigány, dolgozott szorgalmasan egész éjjel, amíg el nem tűnt a Hold az égről. Magában viszont azon morfondírozott, hogyan járjon túl a pap eszén. Vitte is nyomban a zsákját, hogy a pap megtöltse búzával. Mikor ez megtörtént, a cigány elővett egy másik zsákot, hogy azt is megtöltsék.

– Mit akarsz ezzel a zsákkal? Már megkaptad a megállapodásunk szerinti béred.

– Nem úgy van az, atyám. Az igaz, hogy kaptam egy zsák búzát, de ez itt annak a zsáknak a fia!

(A dobronaki Sz. János után leírta dr. Varga József)

Ezzel kapcsolatban hallottam többször is az alábbi hetési vagy muravidéki szólásmondást, hogy: „A pap zsáktyo sohasē tellik mēg”, vagyis mindig fér még bele. Ez olyan, mint az alábbi szólásmondás, amit még gyakrabban használunk beszédünkben: „Nincsen olla mēgrakott szekiér, hogy miég nē fiérnē rá éty kevis.”

Általában ismert az emberek (népek) körében, hogy a közmondások, szólások, szólásmondások, szóláshasonlatok és egyéb kifejezések állandósult nyelvi elemek, amelyek évszázados vagy évezredes tapasztalatok, megfigyelések és átélések révén keletkeztek. Mindig változatlan formában használjuk mindennapi nyelvhasználatunkban őket. Ezek egyébként nyelvünk díszítő elemei és kincsei is.

Göntérháza, 2008. november 21.

A pipa

Még gyermekkoromban hallottam a következő történetet. Derültünk is rajta sokat.

Élt a falunkban egy idősebb, gyermektelen házaspár. Persze ne gondolják, hogy hetven-nyolcvan évesek voltak. Úgy ötven-hatvan évesek lehettek csupán, de nekünk, gyerekeknek ők már szinte vénnek voltak. A férjet Vendel bátyónak hívta mindenki, feleségét pedig Nacának.

Vendel bátyó megtermett, szálfatermetű, kövérkés, jó húsban levő ember volt; igazi magyaros bajusszal. Úgy nézett ki az orra alja, mintha pemetet ragasztott volna oda. Sokszor pödörgette bajuszát büszkén, de csak bozontos maradt. Éjjel biztosan nem tett rá bajuszkötőt. Ha le lehetett volna venni, talán kefélni is lehetett volna vele. Felesége férje ellentéte volt, már ami a fizikai fölépítését illeti. Alacsony, vézna kis teremtés volt. Talán negyvenöt kilós lehetett. Ritka, őszes haja volt, és egy nagyobb bibircsók éktelenkedett a bal orcáján az ajkaival egy vonalban.

Morcós férje szerint viszont nagy volt a szája. Hangoztatta is többször.

– Az én asszonyom kicsi, de erős, mind a bors. Hangos, mind a basszus trombita.

Hogy ezt a szóláshasonlatot honnan vette, azt nem tudom, mert máshol nem hallottam, nem is olvastam róla.

Vendel bátyó erős dohányos volt. Pipázott. Hosszú szárú tajtékipipája mindig a szájában lógott, mintha hozzánőtt volna az ajkaihoz. Ha valakivel beszélt, az érezhette a szájából áradó kellemetlen bagószagot. Egyébként reggelenként, amikor a pipáját tisztogatta, a bagót is a fogai közé nyomta. Sárgás fogain keresztül sokat köpdösött. Mondták is a falusiak: „Hegyeset köp, mind az öreg Vendel bátyó.”

Vele történt meg a következő eset. Azt hiszem, vendégségbe készültek. Az ünnepségnek megfelelően öltöztek fel. Az asszony magára öltötte a hetési népviselet különböző ruhadarabjait: kiklinyt, fösüsöknyákat, talán még a pacsát is. Mikor készen lett, türelmetlenül sürgette a férjét, hogy igyekezzen, mert elkésnek.

– Ne szöszmötöljön má annyit! – szólt rá az emberére.

– De miko nem találom a pipámot – morgott az vissza.

- Nem talállo a pipáját? Azt a bűdös füstülüt?
– Aszt. Aszt.
– Maga szerencsítleny – nevetett az asszony hangosan, hogy még a könnyei is kicsordultak –, hiszen a szájábo va.
– Mi?! – tátotta ki a száját hüledezve Vendel bátyó. Megfeledkezett arról, hogy benne van a pipa.
Úgy gondolom, nem kell a történetet folytatnom. Mindenki be tudja fejezni.
Az öreg még a vendégség alatt is morgott, nem tudott belenyugodni, hogy a kedves, megszokott tajtékipája darabokban hever a konyha közepén.

Néhány hetési tájszó értelmezése:

pemet = rúd végére kötött csuhé; kemence tisztogatására is szolgáló eszköz

bibircsók = szemölcs

tajtékipa = tajtékkőből faragott cseréppipa; habköpipa

bagó = a pipa alján maradt, nikotinnal átitatott, el nem égett dohány, de lehet a szivar csutkája is.

kikliny = régi alsószoknyaféle

pacsa = asszonyi fejfedő, kendőféle

szöszmötül = pizsmog, babrál

Göntérháza, 2009. február 24.

A bocskorszíj

Ma egy nyári mezőgazdasági munkával kapcsolatos történetet mondok el. Göntérházán történt meg az eset. Aratás után volt. A gazdák a learatott jószágot takarították be tehenes szekerekkel az udvarukba, és kazuba rakták. Akinek kevesebb gabonája meg búzája – keresztje – volt, az egy kazut rakott. Alul a gabonát, vagyis a rozst, föléje pedig a búzát. A gazdagabb gazdák, akiknek száz-kétszáz kereszt jószáguk is volt, két kazut raktak egymással szemben. Egyikbe a rozst, másikba a búzát. Közéjük állították a cséplőgépet. A kazu/kazuk tetejét szalmával fedték be, és póznákat tettek rá, hogy a szél ne fújja le a szalmát. Erre szükség volt, hiszen ez védte meg esőzések alkalmával a gabonakévéket, hogy ne ázzanak be, ne penészedjenek meg. Általában két-három hetet is kellett várni a cséplőgépre. A jószágos kazurakást is csak hozzáértő emberek végezheték el.

Az esemény, amit elmondok, a szomszédunkban történt. Éppen jószágfordáskor. Ugye, azt nem kell hangsúlyoznom, hogy a jószágfordást általában a száraz, meleg vagy inkább a forró nyári napokon végezték, kaláka munkában, vagyis besegítettek a szomszédok, komák és mások is. Így öt-hat tehenes szekér is hordta a megszáradt jószágot.

Az egyik szekérről Ádám bácsi dobálta le a rozskévéket kéveraku velláve. Egyszer csak elkiáltja magát: „Az istenfáját!” – és nagyokat üt a villával az egyik gabonakévére.

– Mi történt, Ádám bátyám? – kérdezte a gazda.

– Kigyu! Mérges kigyu! – kiabálta megszeppenve az, és tovább csapdosott a szerszámmal.

– Mutassa! – mászott föl a szekérre a gazda egyik legényfia.

– Itt van! Itt van! Ahogy lépök, tekerög utánnam, de nem tudom agyonvágnyi.

– Nem is kell azt agyonvágnyi, hiszen az a maga bocskorának a szíja. Azt ütögeti.

– Mi?! – kerekedett nagyra Ádám bácsi szája, majd sokáig bámulta a bocskorszíját. Még meg is tapogatta. Végre halkan megszólalt.

– Hát, mast én is úgy jártom, mind a csenteiek, akik a tökinát vertik agyon, mer aszt hittik, hogy toráskigyu.

Néhány tájszó értelmezése:

jószág = itt gabonafélék, de lehet állat is.

kazu = kazal; Ady Endre a Grófi szerűn című versében asztagnak nevezi. Az egy helyen összerakott gabonakazlakat „asztagvárosnak”.

pózna = két két-három méteres vastagabb rúd tetejét zsúpkötéssel összekötik, és ezt teszik a kazu tetejére rakott szalmára. Ez egyfajta nyomófa. Védi a szalmát a szél erejétől.

kaláka munka = önkéntes közös munka.

Göntérháza, 2009. február 24.

A monda

Most a mondáról vagy a regéről, a népi eredetű, szájhagyomány útján terjedő és hagyományozódó műfajról szeretnék szólni/írni.

A monda a mesétől abban különbözik, hogy a mesében minden csoda megtörténhet. Hihetetlen dolgok, csodás elemekkel; ezzel szemben a mondákban – bár ez is mesealapú csodás elemekkel – vannak igaz történelmi személyek, hiteles, valóságos helyek, események, történetek, ahol az elbeszélés cselekménye megvalósul.

A mondának több típusa (válfaja) van, például: valamilyen helyhez, személyhez vagy történelemhez kapcsolódó elbeszélés (prózai mű). 1. Istenmondák, 2. Hősmondák, 3. Eredetmondák, 4. Történelmi mondák stb.

Sokan vannak, akik ismerik a magyarok Csodaszarvas-mondáját, a Hunorról és Magyarról szólót; akik a Meotisz mocsaras vidékén a sarvasünő üldözése és eltűnése után elrabolták az alánok fejedelmének, Dulának a két lányát és a velük mulatozó Belár király fiainak feleségeit; éppen százat. Ötven-ötven vitéz volt Hunorral és Magyarral is. Így Hunor nemzetségéből lettek a hunok, Magyaréból pedig a magyarok. Látjuk tehát, hogy a mondában a valóság keveredik a csodás, hihetetlen, meseszerű elemekkel. (A mondát a Jordanes és Kézai Simon krónikája őrizte meg.)

A honfoglalás és a kalandozások két mondája a Lehel- és Botond-monda. Lehet és Bulcsu, a kalandozó magyarok vezérei Németországban, a Leh folyó melletti mezőn, Augsburgnál súlyos csatát vesztek 995-ben. A menekülő vezéreket Regensburgnál a német császár, I. Ottó elfogta és a vezéreket karóba húzatta. Eddig a történelmi valóság.

A gyászos vereség után folytatódik a monda. Lehel utolsó kívánsága az volt, hogy mielőtt kivégzik, még egyszer szeretne belefűjni kedves kürtjébe. Ezt megengedték neki. Bele is fűjt. Kürtjének csodálatos hangja bejárta a harcmezőt, ahol ezrével heverték a halottak, főleg a megölt magyar katonák. Lehel vezér azonban a kivégzés előtt a kürtjével agyonsújtotta Konrád császárt, mondván: „Szolgám leszel a másvilágon.” A honfoglaló magyarok hiedelme szerint a megölt ellenség a másvilágon szolgálja lesz a győztesnek.

Molnár Ferenc jászkunkapitány szerint őriznek egy kürtöt Jászberényben „Lehel kürtje” néven. (A mondát a Képes Krónika őrizte meg.)

A másik fontos és érdekes mondánk, a Botond-monda is a 10. században ke-

letkezett, ugyancsak a kalandozások korából. Botond törzsfő a magyarok kalandozásának egyik hőse. A monda szerint buzogánnyal Bizánc (Konstantinápoly) érckapuján óriási lyukat ütött, amelyen egy gyerek könnyen átbújhatott; de a hetvenkedő görög vitézt is legyőzte párbajban. Mivel a görögök királya erre sem fizetett hadisarcot, adót, a pogány magyar hadak végigrabolták egész Görögországot, s hatalmas zsákmánnyal tértek haza. (Ezt a mondánkat is a Képes Krónika őrizte meg.)

I. (Nagy) Lajos királyunk uralkodása (1384-től) korában keletkezett az egyik legnevezetesebb mondánk, a Toldi-monda, amelyet Ilosvai Selymes Péter költeménye, amelyet „Az híres neves Tholdi Miklósnak jeles cselekedeteiről való História” őrzött meg (1574). Egyébként ez a mű forrása Arany János Toldi-trilógiájának is a híres nagy erejű Toldi Miklós tetteinek és kalandjainak cselekedeteiről.

Régi mondáinkat főleg a krónikák (történelmi írások) és a néphagyomány őrizte meg. Nagy költőink, íróink, például: Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Arany János, Tompa Mihály, Mikszáth Kálmán, Gárdonyi Géza, Benedek Elek, Móra Ferenc stb. is felhasználták írásaikban a mondák történeteit.

Anekdoták és adomák

Mi az anekdota? – kérdezhetik sokan. Az anekdota általában nevezetesebb személyekhez fűződő rövid, jellemző, többnyire humoros történet. Rendszerint csattanóval végződik. (A csattanó szellemesen találó befejezés, meglepő végső fordulat.)

A 19. század nagy magyar prózaírói, például: Jókai Mór, Mikszáth Kálmán és mások gyakran szöttek műveikbe anekdotákat, adomákat.

Az elmúlt időszakban sok értékes és érdekes élőnyelvi, nyelvjárási, névtani, népszokási és egyéb, életvitelünkkel kapcsolatos ismertetést hallhattak a Muravidéki Magyar Rádió Nyelvművelő műsorában, vagyis anyanyelvünk többszázados díszítő elemeit és kincseit és még sok mindent. Biztosan voltak közöttük olyanok, amelyeket ismertek és tetszettek mindnyájuknak. Most néhány más műfaji sajátosságot szeretnék bemutatni, kedvet csinálni a magyar népi észjárás, a humor, a gazdag gondolkodásmód és a sokszínű érzelemvilág anekdotákba és adomákba foglalt, megtörtént eseményeinek a megismeréséhez. Ezeket a magyar népi élet szájhagyomány útján őrizte meg és élte tovább.

Az alábbiakban ismertetek egy Mátyás királyról szóló anekdotát. Biztosan sokan hallottak róla többet is, például: A cinkotai kántor, Egyszer volt Budán kutyavásár, Mátyás király lustái, Róka fogta csuka, csuka fogta róka, varga fogta mind a kettőt címűek, hogy ne soroljam tovább.

Az Árva Péter című, Mátyásról szóló anekdotát ismertetem:

„Mátyás király egy árva fiút nevelt udvarában, kit ezért Árva Péternek neveztek. Később legmegbízhatóbb emberévé tette. Azonban Árva Pétert egyszer valami nagy csempészeten kapták, mely egészen kisült reá. A király igen felgerjedt e hálátlanságra, s Pétert Árva várába záratta el, ezen ítéletet mondva reá: Árva voltál, Péter, árva leendesz, és Árvában halsz meg.”

Zrínyi Miklósról szól a második anekdota: „Zrínyi Miklósnak, a szigetvári hős utódjának, kit mint nagy költőt és nagy hazafit egyenlő tiszteletben tart a költészet és a haza, van egy anekdotája, melyet mondott ő azon uraknak, kik sürgették, hogy valamely országos változás előidézésében legyen segítségükre.

Lássuk, barátaim – mondá Zrínyi Miklós –, egyszer megtörtént egy székelylyel az a dolog, hogy elvitte az ördög. Vitte pedig az ölében, jól átkarolva. Találkozik útközben a székely egyik ismerősével. Az rákiált:

– Komé, hová?
 – Látja, kend – felel az vissza –, visz az ördög a pokolba.
 – Ejnye, bizony, komé, ez nem jó dolog – felel rá amaz.
 – Nem jó biz az, de még rosszabb is lehetne; ha tudniillik azt tenné az ördög velem, hogy ő ülne az én ölemben s nekem kellene őt vinnem a pokolba.
 Ez még rosszabb volna.”

Mivel a következőkben néhány adomát fogok Önökkel megismertetni, fontosnak tartom, hogy elmondjam/leírjam, mi az adoma mint irodalmi műfajkategória.

Az adoma is csattanóval végződő, főleg élőszóban terjedő, rövid, vidám történet.

Az anekdotától abban különbözik, hogy az adoma nem valóságos személyeket, hanem tipikus alakokat szerepeltet. Rokon az anekdotával. Az adomának több típusát ismerjük, például: katonákról, urakról, színészekről, orvosokról, cigányokról, papokról és még sorolhatnám, hogy kikről, milyen társadalmi rétegek tagjairól szólnak.

Bemutatok egy katona-adomát, egy pap-adomát és egy cigány-adomát. A katona-adoma címe: **Csak megkóstolta.**

„Bort vitt a kis leány haza egy üvegben. Szemközt jön vele egy katona.

– Mi az, amit viszel abban az üvegben, kis hugám?

– Bort viszek, katona bácsi.

– Adsza, hadd látom.

– Nem adom én, mert majd még iszik kend belőle.

– Úgy segítse, nem iszok belőle, csak meg akarom kóstolni.

A kis lány nem akarta kedvét szegni a hadfinak s odaadta neki, hogy hát kóstolja meg.

A katona számára tette az üveget és nem vette onnan el, míg ki nem itta belőle a bort.

A kis leány csak nézte, hogy hágy-e benne valamit? Mikor aztán látja, hogy üresen adja vissza az üveget, elpityeredve mondja:

– Ejnye, katona bácsi, inkább ivott volna kend belőle, minthogy megkóstolta.”

Hasonló adoma született a göntérházi molnárról is, amit ugyancsak a fálusi-aktól hallottam.

Másodiknak egy pap-adomát ismertetek meg Önökkel. A pap-adoma címe: **A vén pap.**

„Az egyik muravidéki fárában már nagyon vén volt a pap. Egyszer halottat

kellett búcsúztatnia. A szertartás ment a maga rendjén-módján a háznál, útközben – akkor még Szent Mihály lován vitték az elhunytat a temetőbe – és a sír előtt énekléssel és imádsággal.”

A halott sírba helyezése és a szertartás befejező mozzanata után mondta a pap: – Meghalunk mindnyájan, kedves híveim. Meghal utóbb Simon Vendel is, de talán még én is.”

Ugye, ismerős ez a szöveg, amit a hetési, muravidéki emberek is megjegyeznek néha, ha humorizálni, viccelődni akarnak.

A harmadik egy cigány-adoma: Címe: **Fázik és éhezik.**

„Fázott a cigány és éhezett.

– Mít szeretnél jobban, more – kérdi tőle egy falusi ember –, enni vagy melegedni?

– Legjobban szalonnát pirítani szeretnék.”

Ugye ismerős a téma és a szöveg?!

Még ismertetek két cigány-adomát, egy színész-adomát és egy zsidó-adomát.

„A cigány sehogyan sem tudta megtanulni a kereszttvetést, hiába magyarázta neki körömszakadtáig a pap: Az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében. Ámen.

Próbálgatta a cigány, mondogatta is lelkiismeretesen, de az egyiket vagy a másikat mindig kifelejtette.

A pap megsokallta ezt a fölöslegesnek látszó törekvést; majd végül is ígért neki egy zsák búzát, ha megtanulja a kereszttvetést.

Másnap a cigány mondja a fiának: Fogd ezt a zsákot s hozd el a paphoz!

Azzal elment a paphoz, beköszön: No, tisztelendő atyám, tudom már a kereszttvetést.

– No, hadd halljam.

– Az atyának, szentléleknek nevében. Ámen.

– Hát a fiú hol maradt? – kérdi a pap.

– Idekinn vár az ajtóban, a zsákot tartja, tisztelendő atyám.”

A másik cigány-adoma címe: **A gyónó cigány.**

„A cigány gyónni ment a plébánoshoz s letérdelt előtte.

– No, fiam, hát mondd, mi a bűnöd.

– Nagytisztelendő atyám, én lopok – szólt a cigány.

– Ne úgy mondd, fiam, hogy lopok, hanem úgy, hogy loptam.

– Nagytisztelendő atyám, én lopok – ismételte a cigány.

– Rosszul mondd, fiam. Azt kell mondanod, hogy loptam.

– Nagytisztelendő atyám, hát loptam.”

Már akkor kilopta a plébános zsebéből az ezüstóráját, mialatt gyóntatta.

A színész-adoma címe: **A sűgő hangja.**

„Egy vándorszínész-trupppból (társaságból) elkergették a sűgőt, mert nagyon részeges volt. A szomszéd városban új truppra találván közibök elegyül.

– Hát te hol jársz itten? – kérdi tőle egy ismerőse, kinél rögtön otthon tette magát.

– Megharagított a társaság, mert mindig veszekedtek velem, hogy rosszul végzem a munkám – szólt ez, leeresztve tokáját, önérzetesen. – Ezért elcsaptam őket magamtól.”

A zsidó-adoma címe: **A kocsmában.**

„Móric bácsi iddogált a kocsmában. Egyszer felállt:

– Mózes gazda, fizetni akarok.

– Mind vagy csak a mostanit?

– Mind.

Bemegy Mózes az oldalszobába s összeszámolja: 5 forint. Kijő és mondja: Öt forint negyven krajcár.

– Itt a pénz, de én kendnél többet nem iszom.

– Miért?

– Mert 40 krajcárral megcsalt.

– Úgy! Hát hiszen itt a pénze. Miért kérdezte, ha tudta?”

3. fejezet:

Magyar nyelvemlékek

– A nyelvemlék valamely nyelv régi, kevésbé ismert állapotáról adatokat nyújtó írott emlék. Négyet ismertetek.

A tihanyi alapítólevél

Ma a magyar nyelvemlékekről szeretnék beszélni. **Mi a nyelvemlék? A nyelvnek különböző korokból származó, hiteles, írott emléke. Írásuk módja szerint lehetnek fába, kőbe, téglára vésettek, kéziratok és nyomtatványok.** A magyar nyelvre vonatkozóan a szorosabb értelemben vett nyelvemléknek a régi magyar nyelv emlékeit szokták tekinteni, körülbelül a 10. század közepétől keletkezettek. A kézzel írott vagy nyomtatott nyelvemlékeknek több fő típusa van. Ezek közül felsorolok néhányat, és meg is magyarázom, vagyis értelmezem. Ezt is csak azért teszem, mert később ezek a szavak többször is előfordulnak előadásaimban.

Szórványok: ezek idegen szövegben előforduló tulajdon- és köznevek, valamint szókapcsolatok. Ilyen a tihanyi apátság alapítólevele is 1055-ből.

Szövegemlékek: a latin nyelvű szövegekben hosszabb magyar nyelvű gondolatok megfogalmazása, jelenléte, például ilyen a latin nyelvű Pray-kódexben a Halotti Beszéd.

Mi a kódex? Kézzel írott könyv a középkorban, a 4. századtól a 14. századig. A 13. századig csak pergamenre, de a közhasználatra szántakat később papírra is írták. Kötése általában bőrrrel bevont és kapsokkal erősített két kemény fatábla (innen van a neve is). Az első magyar nyelvű könyv a Ferenc-legendákat tartalmazó Jókai-kódexben található; ez 1440 tájáról való.

A legenda is nyelvemlék, a középkori egyházi irodalom egyik válfaja, a szentek életével kapcsolatos csodás történeteknek népszerű stílusú elbeszélése. A középkori magyar kódexekben is számos legenda található, például a Margit-legenda, amelyről majd egy másik alkalommal beszélek. Magyar nyelvű kódexirodalomról a 16. század közepéig, a könyvnyomtatás magyarországi elterjedéséig beszélhetünk. Több jelentős kódexünk van.

A glossza a középkori kéziratokban a lap szélére vagy a sorok közé írt, az ismeretlen, ritkábban előforduló szavakat magyarázó jegyzet, például a Marosvásárhelyi glosszák (sorok), amelyben 1 + 6, azaz hét sornyi magyar szöveg maradt ránk. A glosszarium több középkori szójegyzék könyvben lévő gyűjteménye.

Szójegyzések és felsorolások: Például a Besztercei szójegyzék Drágffy Mária kelengyelajstromát tartalmazza 1516-ból.

A legrégebb hiteles és egykorú eredetiben fennmaradt nyelvemlékünk a tihanyi apátság alapítólevele 1055-ből. A latin nyelvű oklevél a tihanyi bencés apátságnak I. Endre magyar király általi megalapítását rögzíti. Megjelöli annak határát, ingó- és ingatlanvagyonát a rajta levő jobbágysággal együtt. A latin szövegbe ágyazva 58 magyar szó található, hol elszórtan, hol majdnem teljes mondatban. E szórványszavak közül idézek néhányat. Először az oklevélben szereplő magyar szavak eredeti szavait, szókapcsolatait ismertetem, utána pedig megadom a mai megnevezést: (balatin vagy bolatin) Balaton, (tichon) Tihanyi, (sumig) Somogy, (thelena) Tolna, (fuk) fok, (zakadat) szakadék, (ziget) sziget, (aruk) árok, (bukur, bukurea) bokor, bokorra, (knez) Kenéz, Kenese, (humuk) homok, (balvana) bálvány, (bela) Béla, (zarma) szarv, elnyúló földnyelv, (kereku) erdő, (holmodi) halmocska, (ruoz) róka, ravasz, (itu-rea) itatóra, (momorau) mogyoró, (seku) mocsár, mocsaras hely, (fizeg) fűz, (fizes) fűzes stb. Van egy sor, azaz mondattörődék is a szövegben: (feheruuaru rea meneh hodu utu rea...) Fehérvárra menő hadiútra.

Göntérháza, 2009. március 3.

A Halotti Beszéd és Könyörgés

Ma egy másik nyelvemlékünket mutatom be Önöknek, a címe: Halotti Beszéd. Jelenleg ez a legrégebb ismert magyar nyelvű szövegemlékünk, amely a Pray-kódex 154/a. lapján maradt fenn. Ezt a szövegemléket a XII. század utolsó évtizedeiben és a XIII. század első éveiben írhatták, illetőleg fordították latin nyelvből. A Halotti Beszéd nyelvi és irodalmi szempontból egyaránt jelentős szövegemlékünk. Értékét növeli, hogy nemcsak a magyar nyelv, hanem egyben a finnugor nyelvek első összefüggő szövegű nyelvemléke is. Lenyűgöző drámai mű. Mintha a mai temetést idézné. A kérdő- és válaszmondatok szinte pörölyként zuhannak a temetkezési szertartásban résztvevő hallgatóságra. A Halotti Beszéd 26 sorában 227 magyar szó fordul elő. A befejező rész, a Könyörgés viszont latin nyelvű.

Most egy részletet olvasok fel a Halotti Beszédből a szemléltetés végett a mai értelmezéssel. A nehezen érthető eredeti szavak után megadom a mai szóalakokat, hiszen 815 évvel ezelőtti nyelvünk nagyban eltért a maitól.

Látjátok, feleim szümtükkel (szemetekkel), mik vagyunk. Isa (bizony) por és hamu vagyunk. Menyi malasztban (kegyelemben) teremte eleve (élve) Ur (Isten) a mi ősunket, Ádámot, és adta neki paradicsomot házul (lakhelyül). És paradicsomban való minden gyümölcsöktől monda neki, hogy éljen, csupán egy fa gyümölcsétől tiltá el. De mondá neki, mért ne ennék (egyék): „isa, (bizony) ki (amely) napon eendel (eszél) azon gyümölcsből, halálnak halálával halsz. Hallá holtát az ő istenétől, de feledé. Engede ürdüng (ördög) ösztönzésének (intelmének), és halált évék. És azon gyümölcsnek oly keserű vala vize (leve), hogy a torkát megszakasztja vala. Nem heon (csupán) magának, de az ő egész fajának halált évék. Haraguvék isten, és veti őt ezen munkás (vesződéses, gyötrelmes) világba.”

Még néhány akkori magyar szó: hadlana = hallá, intetvinec = intésének, csábításának, tiluot = tiltott, zobodula = szabadítsa meg stb.

Most hallgassanak meg néhány mondatot, hogyan hangzott a Halotti Beszéd szövege mintegy nyolcszázötvenöt évvel ezelőtt: „Látjátok feleim szümtükkel, mik vogymuk? Isa pur és homu vogymuk. Menyi milosztben terümtéve eleve miü isemüküt, Adámot, és odutta vola neki paradicsumot házóá.”

A latin nyelvű szövegből, vagyis a Könyörgésből idézek néhány magyarra

fordított mondatot: „Szeretett felebarátaim! Imádkozzunk e szegény ember lelkéért, kít az Úr ezen a napon e csalárd világ börtönéből kimentett, akinek ezen a napon csak a testét temetjük, hogy az Úr őt kegyelemben részesítse.”

Benkő Loránd szerint „A mai nyelvre való teljesen szabad ’átköltött’ változat, tulajdonképpen az eredetinek jelentéstani-stilisztikai alapállású megfelelője. Eredeti szövegét több jeles magyar nyelvész megpróbálta „olvashatóvá tenni”, vagyis olvasatot adni róla, például Pais Dezső, Bárczi Géza, Mészöly Gedeon, Szinnyei József és Benkő Loránd.

A Halotti Beszéd és Könyörgés nemcsak a magyar, hanem valamennyi finnugor nyelv legrégebb ismert összefüggő szövege mléke az 1192–95 közötti időkből

Talán a Tisztelt Hallgatóimmal sikerült megértetnem, hogy a középkori magyar nyelv milyen sajátosságokat foglalt magába, s hogy azóta mennyit fejlődött, változott édes, szép anyanyelvünk!

Göntérháza, 2009. március

Az Ómagyar Mária-siralom

Magyar nyelvű irodalmunk másik jelentős emléke, amely a Halotti Beszéd és Könyörgés után körülbelül száz évvel később keletkezett, az Ómagyar Mária-siralom, az első fennmaradt magyar vers, amely az 1280-as és az 1310-es évek között íródott és a „Sermones” című latin hártakódex 134b. lapján található. A magyar verset ugyanaz a személy írta, akitől több latin teológiai (vallási) jegyzet és néhány magyar glossza is található a kódexben. (Ugye az előző előadásomban már említettem, hogy a glossza a középkori kéziratokban a lap szélére vagy a sorok közé írt, az ismeretlen, ritkábban előforduló szavakat magyarázó jegyzet.)

Az Ómagyar Mária-siralom című verset egy észak-olaszországi városban, talán éppen Bolognában tanuló dominikánus szerzetes írta, azaz fordította egy latin himnusz nyomán. A magyar verset 1922-ben fedezték fel német egyetemi tanárok. A 37 soros magyar vers 132 szóból áll. Jelenleg Belgiumban, a leuveni egyetemi könyvtárban őrzik.

Az Ómagyar Mária-siralom olvasatával és értelmezésével Pais Dezső, Bárczi Géza, Mészöly Gedeon és Benkő Loránd foglalkozott. A négyféle olvasat és magyarázat közül az egyik mai értelmezést hallják tőlem:

„Valék siralom-tudatlan. /Siralomtól süppedek (siralomban elmerülök). /Bútól aszok, epedek. /Választ világomtól – /Zsidó, fiacskámtól, /Édes örömemtől. /Ó én édes uracskám, /Egyetlen egy fiacskám! /Síró anyát tekintsed, /Bújától kinyujtsad (kihúzzad) /Szemem könnytől árad, /Én keblem bútól fárad. /Te véred hullása /Én keblem alélása. /Világ világa, /Virágnak virága! /Keservesen kínzatol, /Vas szegekkel veretel. /Ó nekem, én fiam, /Édes mint méz! /Szegényül (szégyenül) szépséged, /Véred hull (patakzik) vízként. /Siralmam, fohászokodásom – /ezekkel terjed (mutatkozik) kívül /Én keblemnek belső bújája, /Mi soha nem hül (enyhül). /Végy halál engemet, /Egyetlenem éljen. /Maradjon uracskám, /Kit világ féljen! /Ó igaz Simeonnak /Biztos szava ére (beteljesedett): /Én érzem e bútórt, /Mit valamikor ígére. /Elválnám tőled, /De nem volna, /Hogy így kínzatol, /Fiam, halálra. /Zsidó, mit tész, törvénytelen, /Mert fiam büntelen hal. /Fogva, húzogatva, /Öklelve, kötve ölöd. /Kegyelmezzetek fiamnak, /Ne legyen kegyelem magamnak, /Avagy halál kínjával, /Anyát édes fiával /Egyetemben öljétek!”

Az Ómagyar Mária-siralom mondanivalója bizonyítja azt a tényt, hogy a ma-

gyar nyelv a XIII. század elején már annyira fejlett volt, hogy a szerző a versben alkalmazni tudta a lírai sajátosságok fontosabb elemeit is. Figyeljük csak meg, hogy az első rész hat sorában milyen lebilincselő erővel törnek ki Máriából, Krisztus anyjából az igaz emberi, mélyérezelmű, keserű fájdalom szavai. Különösen szép, talán a legértékesebb lírai megfogalmazás a 7., 8., 9. és 10. sor metonímiás-jelzős-hasonlítású, költői ihletettséggű képgazdag megjelenítése: „Világ világa, /Virágnak virága! /Keservesen kíntatol, /Vas szegekkel veretel.” De a további szövegrészben is féltő-gyötrő érzések jutnak kifejezésre, például: „Végy halál engemet, /Egyetlenem éljen, /Maradjon uracsám, /Kit világ féljen!” Hasonló az önfeláldozó édesanya kívánsága is a vers utolsó hat sorában, például: „Kegyelvezzetek fiamnak, /Ne legyen kegyelem magamnak. /Avagy halál kínjával, /Anyát édes fiával /Egyetemben öljétek!”

Nyelvezetét, lírai kifejező erejét és sokoldalú képgazdagságát tekintve minden bizonnyal azt az elgondolást is el kell fogadnunk, hogy ebben a korban nem ez volt az első magyar vers, hiszen az Ómagyar Mária-siralomnak annyira fejlett a nyelvezete és verselése.

Göntérháza, 2009. március 14.

A Margit-legenda

Ma a Margit-legendáról szeretnék szólni, ami ugyancsak értékes és fontos magyar nyelvemlék. (Egyéként a legenda a középkori egyházi irodalom egyik válfaja. A szentek életével kapcsolatos csodás történeteknek a népszerű stílusú elbeszélése.) Ráskai Lea domonkosrendi apáca másolta 1510-ben, s így maradt ránk e jelentős nyelvemlék. Első része a voltaképpeni legenda, amely Margitnak, IV. Béla magyar király lányának (1242–1271) életmódját ismerteti a Nyulak-szigetén lévő domonkos kolostorban.

A legenda második része Margit csodatételeiről szól, a harmadik rész pedig a sororoknak (nővéreknek) a kanonizációs (szentté avatási) bizottság előtt tett vallomásait mondja el.

A Margit-legenda, irodalmunk egyik legjelentősebb emléke IV. Béla magyar király lányának az életét mutatja be. Margit 1243-ban született a dalmáciai Klissza várában, ahova szülei a tatárjárás elől menekültek. A szülők megfogadták, ha szerencsésen megmenekülnek és a királyné egészséges leánygyermeknek ad életet, akkor azt felajánlják Istennek. Fogadalmukhoz híven lányukat zárdába adták. Előbb Veszprémbe, majd pedig a Nyulak-szigeti (a mai Margitsziget) domonkos rendi apácakolostorba. Később – amikor a tatár seregek Batu kán vezetésével kivonultak Magyarországról, sőt Európából is; mivel Batu kán szeretett volna a közben meghalt Ögödej nagykán helyébe lépni – a szülők szerették volna, ha Margit lányuk otthagyja a zárdát és a királyi családhoz méltó fényes világi életet él, de az öntudatos, konok királylány, aki nem fogadta el elvileg szülei fogadalmát, úgy gondolta, hogy a Krisztusnak való felajánlás nem volt igazságos. Így dacból a renkházban maradt haláláig 1272-ig. A legenda olvasásakor szinte megborzongunk, hogy a gyenge testalkatú királylány milyen kegyetlen önsanyargató, önkínzó tetteket hajtott végre saját testén, például: vasszegekkel ellátott korbáccsal ostorozta véresre testét; cipőjébe, főleg a talpába a szeg hegyét befelé fordítva szegeket veretett, és úgy hordta állandóan vérző és sebekkel borított lábán; sündiszó bőréből, tüskéivel együtt, buzogányfélét csináltatott, és azzal ütögette meztelen testét; az apácák között ő végezte a legpiszkosabb munkát, küblit, moslékot hordott stb. mindenkinek a kiszolgálója volt.

Egy részletet idézek a Margit-legendából szemléltetés végett: „... ez szent szűznek kedég huszonkilenc esztendőjében, február havának tizenötödik napján

meggyúlada ez méltóságos szűz az menyei jegyesnek szerelmében, kit kíván vala, kit szolgál vala, kit mindeneknek felett szeret vala, kinek szerelméért mind atyját, anyját és ezvilági országoknak birodalmát elhagyta vala. Az ő ártatlan lelkét, szentséges, méltóságos lelkét ajálván az ő teremtményének, az ő édességes kívánatos jegyesének, elnyugovék az úrban. Oly igen idegen vala az ő teste minden fájdalomtól ő halálának idején, miképpen az ő elméje és az ő teste idegen vala minden testi romlástól és fertézetőségtől. Legottan ez szentséges szűznek ő orcája csudálatos fényességgel megfényesedék és vala ő szemének alatt oly igen szép velágosság, mintha megaranyozták volna az ő arcját szemének alatta.”

Néhány szómagyarázat a szövegből:

Clastrom = kolostor, zárda

Zol = szól, beszél

Kedég = pedig

Eltet/neek = hagynák élni

Ihs = Jézus

Regula = szabály/zat

Soror = apácanővér

Cilicium = durva szövetből készült, gyakran szegekkel kivert öv, melyet vezeklő önsanyargatásból ruhája alatt, meztelen derekára csatolva hord valaki

Capa = csuklya, köpeny

Kübli = hordozható wc-vödör

Ki = amely, milyen

Tahat = akkor

Priorissza = apácafőnöknő, perjelnő

Cohnya = konyha

Ereol = örül

Göntérháza, 2009. március 20.

4. fejezet:

**Hetési (muravidéki)
magyar közmondások,
szólások, szóláshasonlatok.
Állandó szókapcsolatok.**

– A szólás közkeletű és a stílust szemléletesebbé, hangulatosabbá tevő állandósult szókapcsolat. Több fajtája van. Általában önmagában nem teljes mondat, például: az ár ellen úszik. A szóláshasonlat megvilágítja a kérdéses fogalmat vagy cselekvést. Általában jól ismert dolgokra utal. Legtöbbször a mint kötőszó vezeti be a mellékmondatot, például: ritka, mint a fehér holló.

Hetési (muravidéki) magyar közmondások

Valószínű, hogy kevesen emlékeznek még azokra az előadásaimra, amelyeket a Muravidéki Magyar Rádió Nyelvművelő adásaiban ismertettem. Azóta tovább kutattam, gyűjtöttem nyelvünk értékes kincseit, díszítőelemeit, vagyis a közmondásokat és az állandó nyelvi kapcsolatokat. Most a közmondásokból szeretnék bemutatni egy csokorra valót.

Biztos vagyok abban is, ha ismertetek egyet, rögtön tudni fogják, hogy mi is a közmondás. Például: **Aki másnak vermet ás, maga esik bele.** Hogy mondani-valómat még könnyebben megérthessék és esetleg élvezzék is, felidézem, hogy mi a közmondás mint állandósult szókapcsolat (klisé): „**A közmondás általános vagy tapasztalati igazságot kifejező, rendszerint régi, népi eredetű, gyakran átvitt értelmű, sokszor használt mondat vagy mondat értékű szókapcsolat.**”

Elsősorban az emberi tanácsokkal, cselekvésekkel, megfigyelésekkel, tapasztalatokkal, ítéletekkel, magatartásformákkal, gondolkodásmóddal kapcsolatosak. Az élő beszédben több típusa érvényesül.

Bemutatok tizenöt újabban gyűjtött közmondást hetési (muravidéki) tájnyelven. Mindegyiket értelmezem, illetőleg ismertetem a jelentésüket.

1. Aki át mond, böt is kö mondanyia. – Aki elkezd valamit, azt folytatnia is kell, vagyis befejezni.
2. Kiéccé ad, aki gyorsan ad. – A gyors segítség az igazán fontos segítség.
3. Amilleny a zaggyonisten, ollany a fogaggyisten. – Úgy viselkedünk másokkal, ahogy ők viselkednek velünk. (Nem mondanám, hogy ez keresztényi cselekedet!)
4. Ki mind veti ágyát, ugy alussza álmát. – Általában mindenkinek olyan az életvitele, ahogy maga alakítja.
5. Ajándik luónak nē niézd a fogát! – Az ajándékot nem illik bírálni, értékelni, minősíteni.
6. Nēmakarásnok nyögis a viégē. – Ha valamit nem szívesen csinálunk, abból jó nem származik.
7. A zóma nēm esik messze a fájátu. – Általában amilyenek a szülők, olyanok a gyerekeik is. (Bár kivétel mindig akad.)

8. Nézd még a zannyát, védő el a lányát. – Egyformák jellemében, becsületességben, gondolkodásmódban. (Ez nem mindig igaz.)
9. Minden anyának szeép a maga gyeröké. – Minden anya szereti a gyermekét. Általában a legszebbnek, legjobbnak tartja.
10. Három asszon egy vásár. – Három asszony is elég ahhoz, hogy nagy lármát csapjon.
11. Ném kö mindēt emondanyi a zasszonnak. – A családi békesség miatt tanácsos ez.
12. Bajba ismerjük még a juó barátot. – A szükség mutatja meg, hogy kiben lehet megbízni.
13. Betyárbu lēssz a legjobb pandur. – Aki ilyen életmódot folytat, az tudja a legjobban, hogyan kell elkapni a törvénsértőket.
14. Aki botte köszön, annak durunge felelnék. – A durvaságra még erősebb a válasz.
15. Mindēnki a maga bőrit viszi a vásárro. – Mindenki saját magáért és tetteiért felelős.

Ugye nem ismeretlenek Önöknek sem ezek a közmondások? Egyiket-másikat néha használják is!

Göntérháza, 2010. november 22.

Hetési (muravidéki) magyar szólások, azaz szólásmondások

Múltkori előadásomban, ha jól emlékszem, a közmondásokról beszéltem, olyan állandósult szókapcsolatokról, amelyek a népek évszázados megfigyeléseiben, tapasztalataiban és így tovább alapulnak.

Ma viszont olyan beszélt nyelvi értékről szándékozom szólni, amely ugyancsak az állandósult szókapcsolatok közé tartozik és gyakran használjuk mindennapi életünk beszédhelyzeteiben, vagyis a szólásról, pontosabban a szólásmondásról. Biztosan emlékeznek rá, hogy mi is a szólásmondás, hiszen az év elején erről is beszéltem. Hogy még inkább felismerjék a szólásokat és jelentésüket, elmondom:

A szólás vagy szólásmondás közismert, rendszerint átvitt értelmű, állandósult szókapcsolat, amit gyakran használunk beszédünkben. Rögtön ráismernek, ha egy példát ismertetek: Borsot tör az orra alá. Jelentése: bosszant, hergel, ingerel valakit.

A nyáron gyűjtött hetési (muravidéki) szólásmondások közül bemutatok húszat hetési tájnyelven. Megadom mindegyiknek a jelentését is, vagyis értelmezem.

1. A zablakon szuórgya kü a piénszt. – Fölöslegén költ. Pazarol.
2. Aki nēm akar annyi, aszt monygya, hogy nincs. – Nem szívesen ad.
3. Szeginy embört miég a zág is huzza. – Nehéz a szegény ember sorsa, élete.
4. A zigazak álmát alussza. – Mélyen alszik. Meghalt.
5. Ha a zisten akargya, miég a kapanyel is esül. – Bármí megtörténhet vele. Még csoda is.
6. Kivertē a szent Antal tüzē. – Kipirosodott az arca. Elpirult.
7. Miég a zannya hasábo sē vuót job dóga. – Nagyon jó dolga van. Jól megy a sorsa.
8. Csak ugy juó a zanyus, ha porhanyus. – Azt jelenti, hogyha már meghalt, szétmállik a sírban.
9. Aranyba köllenē foglanyi. – Valaki sokat ér, értékes.
10. Árnycáér bēcsülik a vién fát. – A tudást, tapasztalatot el kell ismerni, meg kell becsülni.
11. Nēm ijed meg a saját árnyikátu. – Nem fél senkitől. Bátor.

12. Csalánbo nēm üt a mēnkü. – A haszontalan emberrel sohasem történik baj.
13. A zasszony viseli a kalapot. – Az asszony az úr a háznál. Ő parancsol a férje helyett.
14. Nēm babra mēgy a játik. – Komoly dolgokról van szó.
15. Pihen a babérain. – Nem csinál semmit. Élvezi a sikereit.
16. Bagóér vettē. – Szinte semmit sem fizetett érte.
17. Mosolog a bajusza alul vagy alatt. – Csendben mosolyog, hogy ne vegyék észre az örömét.
18. A kecske is mēgmaraggyon, a farkas is jóllakjon. – Mindenki jól járjon.
19. Aszt sē monta, befellegzött. – Szó nélkül távozott, búcsú nélkül.
20. Ha sok vizet iszu, biéka nyüöl a hasadba. – Tréfás fenyegetés. Arra is mondják, aki csak vizet iszik.

A magyar nyelv nagyon gazdag az állandósult szókapcsolatokat illetően. Hasonlóan a hetési (muravidéki) is. Jó lenne évszázadokig megőrizni!

Göntérháza, 2010. november 24.

Hetési [muravidéki] magyar szóláshasonlatok

Ma az állandósult szókapcsolatok harmadik fajtájáról szeretnék szólni, vagyis a szóláshasonlatokról. Mi a szóláshasonlat? **Olyan, rendszerint hasonlat alakú szólás, amelyben az egyik tag (a hasonlított) megőrizte eredeti jelentését, a másik pedig (tudniillik, amelyhez valamit hasonlítunk) többé-kevésbé elhomályosult jelentésű, s gyakran pusztán nyomatékosításra, fokozásra való.** Például: Szégyén, mind a templom egeré, vagy Ugy mégijtem, hogy egy krajcár sē maratt a zsebömben. Beszéltem a kedves hallgatóknak a Muravidéki Magyar Rádió Nyelvművelő adásaiban. Most bemutatok, azaz ismertetek huszonöt szóláshasonlatot tájnyelvünkön, megadva a jelentésüket is, amelyek még napjainkban is használatosak mindennapjaink beszédhelyzeteiben.

1. Annyit ért hozzá, mind tik a zábécéhö. – Nem ért hozzá semmit, de úgy tesz, mintha értene.
2. Jobb annyi, mind kapnyi. – Nagyobb öröm segíteni, mint segítséget kérni vagy elfogadni.
3. Olla ártatlan, mind a ma született bárány. – Teljesen ártatlan. Hibátlan, amiben vádolják.
4. Alázatos, mind a torba járu kutya. – Túlságosan meghunyászkodó, szerény.
5. Áll, mind a Bálám szamara. – Szótlanul, némán, tétlenül áll.
6. Átesēt rajta, mind a szomsidasszon a csiéplügiépön. – Befejezték nála a gépcséplést.
7. Ugy dógozik, mind egy barom. – Nagyon sokat dolgozik.
8. Akkora szájo va, mind a biécsi kapu. – Nagyszájú, nagyhangú ember.
9. Annyi a piénzē, mind biékán a toll. – Nincs pénze. Nincs egy vasa sem.
10. Sorba mēgy, mind a falusi biruság. – Mindenre rákerül a sor.
11. Ugy vág a zeszē, mind a borotva. – Nagyon okos. Hamar felfog, megért mindent.
12. Lesi, mind a macska a zegeret. – Nagyon odafigyel.
13. Ugy áll, mind a cövek. – Egyenesen és biztosan áll a lábán.
14. Ugy járnok rá, mind dögre a legyek. – Nagyon sokan járnak valakihez vagy valamire.

15. Ollany a haja, mind a kefe vagy a söprű. – Szőke, vékony, ritka, azaz nem szép hajú.
16. Lapos, mind a dészka. – Nagyon sovány. Szinte zörögnek a csontjai.
17. Evertik, mind a kiétfenekű dobot. – Nagyon alaposan elverték, eltángálták.
18. Ollany juó embör, mind ety falat kenyiér. – Nagyon jó ember. Szinte kenyérré lehetne kenni.
19. Üvölt, mind a fábo szorut fiérög. – Kétségbeesetten kiabál. Segítséget vár.
20. Ollany, mind a dromédár. – Feltűnően nagydarab, kövér ember.
21. Ollany sovány, mind a hiét szük esztendü. – Nagyon sovány.
22. Mëgbánto, mind a kutya, amëllik kilencet kölkezőtt. – Nagyon megbánta, amit tett vagy mondott.
23. Ugy nevet, mind a fakutya. – Ok nélkül szüntelenül nevet.
24. Szapora, mind a zegér. – Sok gyereke van.
25. Ollany, mind a böjti baszorkány. – Rendetlen, piszkos, kócos nőszemély.

A magyar nyelv nagyon gazdag az állandósult szókapcsolatokat illetően. Hasonlóan a hetési (muravidéki) is. Jó lenne évszázadokig megőrizni!

Göntérháza, 2010. november 25.

A közmondásokról 1.

Ma a magyar nyelv – édes anyanyelvünk – egyik állandó szókapcsolatáról szeretnék beszélni. Valószínűleg sokan lesznek Önök között, akiknek eszébe jut, hogy milyen nyelvi kifejezésről lesz szó. Ennek igazán örülök! Egyébként a Muravidéki Magyar Rádió Nyelvművelő adásainak egyik célja az is, hogy az itt élő őshonos magyarok, akiknek a létszáma egyre fogy, sorvad, jobban megismerjék, megszeressék és értékeljék anyanyelvüket, hiszen az sem értéktelenebb más népek nyelvénél.

A közmondás valamilyen általános erkölcsi vagy tapasztalati igazságot, életbölcseiséget rövid, velős formában kifejező, rendszerint régi, népi eredetű, gyakran átvitt értelmű, sokszor használt, idézett mondat vagy mondat értékű szókapcsolat, például: Nem mind arany, ami fénylik.; Sok kicsi sokra megy.; Lassan járj, tovább érsz.

Az alább bemutatott közmondásokat köznyelven ismertetem. Utána a szigorúan vett jelentésüket, majd néhány változásukat adom meg, végül utalok az érvényesülésükre, tartalmukra stb.

1. Nem akarásnak nyögés a vége. – Ha valamit nem szívesen csinálunk, abból semmi jó nem származik. – Akkor használjuk az élő beszédben, ha valaki immel-ámmal, nem szívesen, kelletlenül lát hozzá a munkához.

2. Anyja után szalad a borjú. – A gyermek azt a példát követi, amit az anyja mutat neki. – Anyja után járja a templomot a leány. A gyermek a szülők példáját követi. A kiskacsák az anyjuk után úsznak. Ezekben az állandósult nyelvi klisékben a falusi életképek érvényesülnek.

3. Ki korán kel, aranyat lel. – A korán kezdett munka lesz igazán eredményes. – Szorgalom és frissesség kell a jólét megteremtéséhez. A korán kelő ember sokat dolgozik vagy dolgozhat, s így vagyona gyarapodik, helyzete javul.

4. Ki mint vet, úgy arat. – Ahogy dolgozik az ember, úgy veszi hasznát. – Ez a kifejezés a földművelő ember tapasztalatán alapul. Gyakran érvényesül a mindennapok beszédében.

5. Árnycáért becsüljük a vén fát. – Az időseket tapasztalatukért becsüljük. – A vén fa már nem terem gyümölcsöt, de értékes még valamiért. Így az öreg ember is.

6. Az asszonyok fegyvere a nyelvük. – Az asszonyok veszekedéssel sok min-

dent és sokszor elérnek. – Az asszonyok fegyvere a nyelv, mely soha meg nem rozsdásodik. Az asszonyok általában többet beszélnek, mint a férfiak. (Persze van kivétel.)

7. Három asszony egy vásár. – Néhány asszony is nagy lármát tud csapni. – Két-három asszony egész sokadalom. Egy lúd, két asszony egész vásár. Régen ismert állandósult szókapcsolat. Valamikor a falvak életében a vásár fontos társadalmi jelentőséggel bírt. A sokadalom, a sok nép, megbolygatta a település életvitelének harmonikus és békés rendjét.

8. Nem kell az asszonymak mindent az orrára kötni. – Nem kell az asszonymak mindent elmondani. Ez sokszor okos és hasznos. – Soha nagy titkokat asszony orrára ne köss! E kifejezés szerint az asszonyok általában nem titoktartók.

Göntérháza, 2011. július 19.

A közmondásokról 2.

Folytatom az előző témát. Ma is a közmondásokról szeretnék szólni/írni s ezt néhány érdekes példával illusztrálni. Nyelvünk nagyon gazdag az állandósult szókapcsolatokban, amelyeket a különböző tájegységeken élő emberek némi alakváltoztatással szönek bele mindennapjaik beszédébe, ezzel is szépítve, hangulatosabbá, stílusosabbá és értékesebbé téve azt. Mindebből az derül ki, hogy a közmondások az egyes nyelvjárási területeken más-más változatban élnek/élhetnek, használatosak, de jelentésük és tartalmuk általában mindig hasonló gondolatot, tartalmat fejez ki.

Például: a *Jobb adni, mint kapni* közmondásunk jelentése: Nagyobb öröm lehet másokon segíteni, mint másoktól fogadni el a szükséges segítséget. De ennek több változata is él a köznyelvben, például: *Inkább százszor adjál, mint egyszer kapjál. Könnyebb adni, mint kapni. Jobb egy adok, mint száz kérek. Jobb adni, mint venni.* stb. Olyankor szokás mondani, amikor szívesen segítünk másón.

Az alább bemutatott közmondásokat köznyelven ismertetem. Utána a szigorúan vett jelentésüket, majd néhány változatukat adom meg, végül utalok az érvényesülésükre, tartalmukra stb.

1. *Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.* – *Amit meg kell tenni, azt jobb minél előbb elintézni.* – *A dolgokat idejében kell elvégezni.* *Mit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra.* *Amit ma megihatsz, ne halaszd holnapra.*

2. *Megtalálta zsák a foltját.* – *Megtalálta a hozzá illőt.* – *Minden zsák megtalálja a maga foltját.* *Előbb-utóbb mindenki megtalálja azt, aki hozzáillik.* *Megtalálja zsák a foltját, ecetes kanna vagy olajos korsó a dugóját.* *Lehet elismerő, dicsérő vagy rosszalló tartalmú kifejezés.*

3. *Ma nekem, holnap neked.* – *Az emberi sors változó, hol az egyiket, hol a másikat éri/érheti baj vagy szerencse.* – *Ma én vagyok bajban, holnap te kerülhetsz bajba.* *Ma rajtam, holnap rajtad.* *Gyakran használjuk, ha bajba jutott embertársunkat vigasztaljuk.*

4. *Minden macska fekete a sötétben.* – *Sötétben nem lehet jól megkülönböztetni a dolgokat.* – *Éjszaka minden színű macska fekete.* *Csak úgy lehet valós véleményt alkotni, ha jól ismerjük a dolgokat.*

5. *Aki magasra hág, nagyot esik.* – *Aki magasra mászik, nagyot esik.* – *A*

magasra törekvő ember sokszor elbukik. A megállapítás figyelmeztetést rejt magában.

6. Madarat tolláról, embert barátjáról. – Mindenkre jellemző, kivel barátkozik. – Ebet szőréről, madarat tolláról, embert társáról. Az egyik leggyakrabban használt közmondásunk, állandósult szókapcsolatunk. Negatív értelemben érvényesül.

7. Mindenki ott vakarja, ahol viszket. – Mindenki azt csinál, amit akar. – Gyakran használt kifejezés.

8. Egyik varjú nem vájja ki a szemét a másiknak. – A hasonszőrűek nem bántják egymást. – Varjú varjúnak ki nem vájja, ássa a szemét. Varjú varjúnak, csóka csókának, holló hollónak nem vájja ki a szemét. Az állítás burkoltan tartalmazza, hogy a hitvány emberek összetartoznak.

9. Akármilyen vénasszony, ha férjhez megy, menyasszony. – Bármilyen későn is megy férjhez, akkor is menyasszonynak mondják.

10. Akármilyen kedves vendég, három napig untig elég. – Három napnál tovább már alkalmatlan egy idegen a háznál. – A kedves vendéget is megunja az ember, ha sokáig marad. Általában tréfának szánják e közmondást, de komolyan gondolják.

11. Szabad, mint a madár. – Nincs semmilyen köteléke, elkötelezettsége. – Teljesen szabad. Semmi sem köti valakihez vagy valamihez. A madár a szabadság szimbóluma.

12. Addig üsd a vasat, míg meleg. – Addig kell valamit megtenni, amíg erre minden lehetőség megvan, adott. – A vasat addig kell kalapálni, amíg tüzes. Mindig meg kell találni a kedvező alkalmat, és csinálni is kell a munkát.

Göntérháza, 2011. július 20.

A közmondásokról 3.

Ma is még a közmondásokból szándékozom ízelítőt adni, azaz bemutatni, ismertetni néhányat, amelyek sok igazságot, élettapasztalatot, bölcsességet és sok minden mást tartalmaznak, jelentenek. Ezeket tehetséggel megáldott elődeink fogalmazták meg évszázadokkal előbb életvitelük sokrétű megnyilvánulásában, és számunkra a nemzedékek hagyománya őrizte meg. Jó, hogy így történt, hiszen az állandósult nyelvi szókapcsolatok, a közmondások nélkül nyelvünk sokkal szegényebb lenne.

Az alább bemutatott közmondásokat köznyelven ismertetem. Utána a szigorúan vett jelentésüket, majd néhány változatukat adom meg, végül utalok az érvényesülésükre, jelentésükre, tartalmukra stb.

1. Két dudás egy csárdában nem fér meg. – Két vezéregyéniségnek nincs helye egymás mellett. – Nem illik két dudás egy kocsmába. Egy csárdában két dudás nem fér meg. Például: ha egy nagycsaládban, ahol ketten vagy többen akarnak parancsolni, dirigálni, akkor ilyen esetekben gyakori a veszekedés.

2. Szembe dicsér, hátul gyaláz. – Kétszínű ember. – Ki nyilván sokat dicsér, alattomban gyaláz. A közmondás óvatosságra int. A dicséret nem mindig őszinte.

3. Amilyen a mester, olyan a tanítvány. – A tanítványok a mestert követik. – Amilyen a mester, olyan a munka. Elismerést tartalmaz.

4. Nagy mester a nyomorúság. – A szegénység sok mindenre megtanít. – Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez. Ha valaki nem jön el, akkor nekünk kell elmenni hozzá.

5. Vér nem válik vízzé. – Az igazán jó ember nem korcsosodik el. – Csak átvitt értelemben használatos kifejezés.

6. Egy malomban örölnek. – Egyet akarnak. – Egy a céljuk. Azonos érdekeket fejez ki.

7. Két malomban örölnek. – Nem értik meg egymást. – Mindegyik másról-másról beszél. Félreértették egymást, nem ugyanarról beszélnek. Főleg két vitatkozó személyre vagy csoportra mondják, akiknek nincs semmilyen esélyük, hogy megértsék egymást.

8. Magad, uram, ha nincs szolgád. – Egyedül kell elvégezni a munkát, ha nincs segítség. – Tréfás tartalmú a használata.

9. – Nem azé a kalács, aki süti, hanem aki megeszi. – Nem az élvezi a munka

gyümölcsét, aki elvégzi. – Hiába gürcöl, más látja a hasznát. Keserűséget, jogtalanságot fejez ki.

10. Olyan, mint a madárijesztő. – Nagyon csúnya, visszataszító külsejű ember. – Bántó éllel, sértő szándékkal hangoztatják.

11. Van annak, aki meg nem issza. – Aki nem költi italra a pénzét, annak megmarad. – Többnyire tréfásan érvényesül a nyelvhasználatban.

12. Lassan járj, tovább jutsz. – Alapos, megfontolt munkával lehet eredményt elérni. – Lassan járj, tovább érsz. Lassan járó, tovább érő. Lassan mennek megszire. Tanácsként hangzik el a megfontolt munkára biztató felszólítás.

13. Sokat nyom a latban. – Valamely tett vagy szó, amely sokat lendített egy kérdés megoldásában. – Nagyot vetett a latba. Ő van a latban. Komoly dolog, elismerés, jutalmazás.

14. A rest kétszer fárad. – A lusta embernek többet kell dolgoznia, mert nem időben végzi munkáját. – A rest embernek minden nap ünnepe van.

15. Nem jó az ördögöt a falra festeni. – Nem jó emlegetni a rosszat, mert bekövetkezhet. – Nem olyan fekete az ördög, mint amilyennek festik. Ne fessd az ördögöt a falra, mert megjelenik. Nem kell az ördögöt a fára festeni. Ne beszéljünk olyan dolgokról, amit nem szeretnénk, mert bekövetkezhet. Ha társaságban vagy családi körben olyan emberről beszélnek, akinek a jelenléte nem kívánatos, akkor mondják ezt a közmondást.

Göntérháza, 2011. július 20.

A szóláshasonlatokról 1.

A Muravidéki Magyar Rádió Nyelvművelő műsorában már ismertettem a szóláshasonlatok néhány fajtáját, sajátosságait, amelyek anyanyelvünk értékes díszítőelemei, kincsei. A szóláshasonlat olyan állandósult szókapcsolat, rendszerint hasonlat alakú szólás, amelyben az egyik tag (a hasonlított) megőrizte eredeti jelentését; a másik tag pedig, amelyhez valamit hasonlítunk, többé-kevésbé elhomályosult jelentésű, s gyakran nyomatékosításra, fokozásra való, például: „Szegény, mint a templom egere.”; „Büdös, mint a görény.”; „Cincog, mint az égér.”; „Úgy vakarózik, mint a koszos malac.”; „Olyan vén, mint az országút.”

A szóláshasonlat megvilágítja a kérdéses fogalmat vagy cselekvést, és általában a jól ismert dolgokra utal. Mellékmondatát legtöbbször a mint kötőszó vezeti be.

Fontos és értékes nyelvi elemek a szóláshasonlatok, hiszen ezzel tesszük édes anyanyelvünket értékessé, sajátossá és egyedivé. Mint a közmondásokat és a szólásokat, úgy rendszerint a szóláshasonlásokat sem lehet szó szerint idegen nyelvre lefordítani.

Az alább bemutatott szóláshasonlatokat köznyelven ismertetem. Utána megadom a szigorúan vett jelentésüket, majd néhány változatukat, végül utalok az érvényesülésükre, tartalmukra stb.

1. Úgy hazudik, mint a vízfolyás. Ömlik belőle a sok hazugság. – Egyfolytában hazudik. A füllentő, lóditó emberre mondják.

2. Hízeleg, mint a macska. – Kedveskedik, szépít, hízeleg.

3. Összebújnak, mint a szegény ember malacai. – Melegednek. – Jelentése lehet az is, hogy sokan megférnek kis helyen.

4. Olyan, mint a megázott csirke. – Csapzott, bozontos. – Pöröntyös, mint a megázott csirke. A megázott férfiakra és nőkre mondják.

5. Olyan, mint az árnyék. – Sovány, beteges kinézetű. – Nagyon gyenge. Részvétet, együttérzést fejez ki.

6. Olyan, mint aki vadalmába harapott. – Savanyú arcot vág. – Savanyú pofát vág. Kényszeredetten, kínosan érzi magát.

7. Olyan, mintha vasvillát nyelt volna. – Nagyon egyenesen tartja magát. – Szálfaként merev tartású. Szúrós, dühös pillantású. Ellenségesen viselkedő emberre mondják.

8. Akkorát lép, mint a veréb. – Kicsiket lép. – Kedveskedő, tréfás használatú népi szóláshasonlat.

9. Kihúzza magát, mint a koszos malac. – Pöffeszkedik. – Alaptalanul büszke emberre mondják.

10. Örül, mint majom a farkának. – Gyerekesen örül valaminek. – Kissé ironikus.

11. Kerülgeti, mint macska a forró kását. – Csak járkal körülötte, nem meri megkóstolni. – Köntörfalaz. Csak példálózik, de nem meri a kényes vagy kínos dolgot előhozni. Gyakran használatos a beszédben. Átvitt értelemben arra az emberre értik, aki nem meri, nem tudja vagy nem akarja megmondani világosan, hogy mit akar, mi a véleménye, mi a szándéka.

Göntérháza, 2011. július 22.

A szóláshasonlatokról 2.

A mai előadásommal befejezem a közmondásokról, a szólásokról és a szó-láshasonlatokról, az úgynevezett állandósult szókapcsolatokról tartott ismerteté-seimet. Ezt csak azért teszem, mert a szólás szerint is: A jóból is megárt a sok, bár mondhatnám ennek az ellenkezőjét is: A jóból sohasem sok, csak a rosszból. De nem mondok le örökre ezek újabb ismertetéséről, ha még lesz hozzá erőm és még élek néhány évig.

Megígérem, hogy ezt követően a közeljövőben más témájú nyelvi értékekkel „szórakoztatom” majd Önöket, és hiszem, hogy ez nemcsak nekem lesz öröm!

1. Olyan egészséges, mint a makk. – Kicsattan az egészségtől. – Semmilyen baja sincs. Teljesen egészséges. Az egészséges, érett makk kövér, fényes, piros. Gyakran használják összehasonlításra.

2. Messze van tőle, mint Makó Jeruzsálemtől. – Nagyon messze van. – Nem térbeli távolságra használják, hanem eszmék vagy gondolatok különbségére.

3. Játszik vele, mint macska az egérrel. – Szórakozásból kínozza. – Fölé-nyesen, olykor felelőtlenül hiteget, becsap, rászed. A fölényben levő személy könnyedén, lelketlenül, előnyös helyzetével visszaélve bánik embertársával.

4. Úgy füstöl, mint a gyárkémény. – Sokat dohányzik. – Sok bagót szív. El-ítélően mondják az erős dohányosokra.

5. Úgy kell neki, mint egy falat kenyér. – Nagy szüksége van rá. – A legna-gyobb szüksége van rá. Mindig a mindennapi kenyeret hasonlították valamihez. Értékelés.

6. Annyit ér, mint a kocsiban az ötödik kerék. – Semennyit. – Semmit sem ér. Fölösleges dologra hangzik el.

7. Úgy káromkodik, mint a jégeső. – Nagyon durván káromkodik. – Károm-kodik, mint a kocsis. A különösen cifrán, csúnyán, trágárul káromkodó emberre mondják.

8. Olyan, mintha koporsóból vonták volna ki. – Nagyon rosszul néz ki, falfé-hér az arca. – Olyan, mintha koporsóból húzták volna ki. Szánakozóan mondják a nagybeteg emberre.

9. Feszít, mint két köles egy zsákban. – Nagyon rátarti ember. – Feszít, mint két krumpli egy zsákban. Gúnyosan mondják az alaptalanul dölyfös, büszke em-berre.

10. Kiverték, mint az érdemtelen kutyát. – Elkergették, menesztették.

11. Talpra esik, mint a macska. – Minden helyzetben feltalálja magát. – Talpára esik, mint a macska. Szerencsés az életben. Bármilyen körülmények között is talál kiutat, megoldást.

12. Úgy nevet, mint a fakutya. – Ok nélkül, szüntelenül nevet. – Mindig nevet, mint a fakutya az oltáron. Mindig vigyorog. Vihog, mint a fakutya. Röhög, mint a fakutya. Általában a bután vihogó, okatlanul nevetgélő személyre mondják.

13. Érzy, mint macska az esőt. – Megsejt, megérez valamit. – Csak úgy gondolta, mint macska az esőt. Olyan képet vág hozzá, mint a macska, ha érzi az esőt. Sejt, mint macska az esőt. A magyar néphitben számos olyan hiedelem él, amely a macska jelentéséhez, viselkedéséhez kapcsolódik. Ennek a szóláshasonlatnak az eredete is ebben kereshető.

Göntérháza, 2011. július 22.

Hetési szóláshasonlat-félék

Egy nyelv vagy nyelvjárás annál gazdagabb minél több szó van benne, vagyis szókincsben gazdag, hogy a fogalmakat, gondolatokat, dolgokat, érzéseket stb. minél tökéletesebben és árnyaltabban ki lehessen vele fejezni. Ha sok rokon értelmű szava van, akkor azok alkalmassá teszik a költői, a szakmai, a hivatalos stb. nyelvszituációkban való mindennemű kifejezésre. A hetési, muravidéki tájnyelv is elég gazdag ezekben a kifejezési lehetőségekben.

Mai előadásomban szeretnék a szóláshasonlat-félékről beszélni, olyan nyelvmorzsákról, amikor dolgok, gondolatok, cselekmények szellemiségek stb. összehasonlításáról van szó, például *Fehér, mint a hó.*; *Szelíd, mint a bárány.*; *Piros, mint a rózsá.*; *Szegény, mint a templom egere.*; *Hazudik, mint a cigány.*; *Öreg, mint az országút.*

Az elmúlt húsz évben sok értékes nyelvi kifejezést gyűjtöttem össze a muravidéki magyar falvakban. Most közülük mutatok be pontosan harmincötöt. Mindegyik Szlovénia kétnyelvű területén született, hiteles adatközlőktől származik. A hetési, muravidéki szóláshasonlat-féléket ábécé-sorrendben szemléltetem nyelvjárásián.

Áll, mind a fatökü indián.; Ávo aluszik, mind a kuóti (göntiérházi, lakosi, petősházi, riédicsi stb.) teheny.; Ávo fekszik, mind a Kuósa Piku tehenē. (Hogy ez hogyan lehetséges, azt oldják meg Önök!); Beszördiküli, mind a Kati néni a sóskát.; Csiépüli, mind talján a majmot.; Dindácsul, mind a Kuóriny órájo.; Döcög, mind a kapcai Mariska.; Esikerüt, mind a csentei lánynok a tojjássütis.; Fejlüődik, mind a Gerencsiér Juóska borgyuja.; Fösöpörtē, mind a vüőgyifalusi asszony a holdvilágot.; Futkos, mind a töketlen kutya.; Illik neki, mind a tehennek a nyakkendü.; Jár a szájo, mind a szierosta.; Körüniézött, mind vak Ferku Csáktornyán.; Megduógosza, mind Belovics a piépöt.; Megpirongatták, mind a radamosiak a ruókát.; Megrázlok, mind Gönc a malacot.; Megrázlok, mind Jiézus a Vorgát.; Meguszták, mind a petősháziaiak a hadinyát.; Nem hall, mind üössze a muónár.; Nyuóll bele, mind a Csancsár a tehenybe.; Ollan a fejed, mind a röpülütiér.; Ollan, mind a falho vágott züöd biéka.; Ollan, mind a falu viégin a háloisten.; Ollan nagy lábod va, mind a nagylábu Ferkunak (Rozinak).; Ollan vagy, mind a Dündü Vendel.; Ollan vagy, mind a meleg máli.; Pontos, mind a legyszar.; Pörönytyös, mind a csibe.; Sötörödöt va, mind a kapcai

kukoricásbo.; Spekulál, mind a csentei gránát.; Ugy jár, mind a Bolond Istuk Debrecenbe.; Üti, mind szodás a lovát.; Vággyo, mind Samu a szappantot.

Ha megfigyelik ezeket a találó, hangulatos, a népi életből vett nyelvi kifejező eszközöket, akkor igazolva látják, hogy a mi tájnyelvünk is eléggé gazdag. Érdemes megőrizni, használni, szeretni!

Göntérháza, 2008. november 24.

Egyéb nyelvi kifejező formációk

Múlt alkalommal a szóláshasonlat-félékről szoltam néhány gondolatot és mutattam be közülük pontosan harmincötöt. Ma a szólásmondásokról, közmondásfélékről és a falucsúfolókról kívánok szólni többek között. Ezek zöme is hetési, muravidéki eredetű. Az adatközlőim ismertetése alapján jegyeztem le. Ezeket is ábécé-sorrendben közlöm.

Közmondásfélék, szólásmondások: A csenteiek agyonvákták a tökinát, aszt hit-tik, hogy toráskigyu.; A pap zsáktyo sohasē tellik még.; A tavali szarka mindig tarka.; Az Isten nēm ver botte, hanem sorse.; Bolond likbu, bolond szíé fuj.; Dödölle, hömbölög a bögyömbé.; Elek, miko lēssz meleg?; Fövittē az isten a duógát.; Gyere velem, ién sē mēnök sehová.; Ha főkötted a harangot, harangozz is velē.; Isten él-tesse a tótot, hogy a magyar nē hordozza a drótot.; Nē ne vess, mer efut a bableves!; Okos gyertyánosit még züöd lovat nēm láttom.; Paku Piku, mullik a vásár.; Rossz bor nincsen, de juó viz sēm.; Sēnkinek sē potyog sūt galamb a szájábo.; Tanu tinu, ökör lēssz belüilled.; Te mondod a kispestinek, hogy mi a nagykapu?; Több kutyának is Bodri a nevē.; Vasárnap, befogatlak (beiratlak) urasági számárnok.

Néhány falucsúfoló mondás: Bocskoros Bánuta.; Csikászu Hidviég (Gáborgyházo).; Csiku nyaku Hosszifalu.; Fuórba járu Lakos.; Hosszi szoknya Hodiza.; Huzu-vonyu Lēnva.; Ködbe járu Kuót.; Nád nevelū Gyertyános.; Pozsár fogu Kuót.; Sár fogu Kapca.; Szük gatya Palina.; Törzsök pörkülū Bōdaházo.

Öt falusi csúfnév, vagyis ragadványnév: Dobronaki purger.; Kebōlei gyaku.; Lakosi nuóta.; Pincei puóka.; Radamosi ruóka.

Összegyűjtöttem sok nyomdafestéket nem tűró hetési mondást is. Közülük három enyhébbet mutatok be példának: Anygyalom, hasonlít rád a majom.; Gója, anyád bugyogója.; Gomb, tik seggit nyomd!

Az eddig elmondottakból is kitűnik, hogy a hetési, muravidéki nyelvjárás eléggé gazdag szókincsű, főleg az idősebb emberek nyelvhasználatát illetően. Sajnos, egyre veszíti igazi sajátosságait, a hagyományos, tiszta hetési, muravidéki táji jellegét. Ezt egyrészt az idegen szavak, leginkább a közéletünkben használatos szlovén hivatalos szakszavak okozzák, másrészt a fiatalok viszonyulása a saját anyanyelvükhöz.

5. fejezet:

A nevekről

Keresztnévadási szokások

Ma a keresztnévadási szokásokról, az utónevekről szeretnék szólni/írni, egy kis ízelítőt is adni, ismertetni.

A népvándorlások idejétől a 13. és a 14. századig csak egyelemű nevek voltak szokásban az európai népeknél. Ezek eredete többféle lehetett, például: testalkat, testrészt, foglalkozás, tevékenység, haj- és bőrszín, emberi magatartás, gondolkodásmód, lakhely, eseményhez, történethez fűződő szó stb. Így születtek, vagyis jöttek létre, keletkeztek a Nagy, a Szakáll, a Fekete, a Vörös, a Róka, a Galambos, a Jámbor, a Virág, a Horvát, a Füle, a Rózsa, a Gyöngy stb. egyelemű nevek. Ezek később vezeték- és keresztnévként is érvényesültek a társadalmi életben.

Az évszázadok folyamán a magyarság sok nevet átvett az idegen népektől is az érintkezések és az együttélés során, például: az Áron, Eszter, Gábor, János, József, Judit, Mária, Noémi, Tamás stb. zsidó, illetve héber; az Ágnes, Ágota, András, Borbála, Ilona, Irén, Katalin, Miklós, Ödön, Simon stb. görög; az Ágoston, Balázs, Emil, Ferenc, Kornélia, Lúcia, Regina, Rozália, Magdolna, Viktor stb. római (latin); az Amália, Bernát, Berta, Gizella, Karolina, Károly, Lajos, Ottó, Zsigmond stb. germán; az Aladár, Dárinka, László, Milán, Miroszláv, Natália, Natasa, Szonja, Zorán stb. szláv; az Alexandra, Ella, Leon, Márió, Márkó, Nikolett, Rinaldó, Szandra, Tasziló stb. olasz; a Csongor, Eleonóra, Fatima, Géza, Kálmán, Nóra, Réka, Sarolta, Zalán, Zoltán stb. török vagy arab-perzsa eredetűek. És még lehetne sorolni az idegen népektől átvett neveket. Persze ezek elmagyarosodtak, ma magyar keresztnévekként tartjuk őket számon.

1522-ben a tíz leggyakrabban előforduló férfi keresztnév Magyarországon: András, Balázs, Benedek, Gergely, György, István, János, Mihály, Pál és Péter. A női keresztnév pedig: Ágota, Anna, Erzsébet, Ilona, Katalin, Klára, Magda, Margit, Orsolya és Zsófia.

Az 1960-as évek közepén a Hetés nyolc falujában (Bánuta, Dobronak, Göntérháza, Hídvég, Hosszúfalu, Kámaháza, Radamos és Zsitkóc) a leggyakrabban előforduló férfi keresztnévek: Ferenc, Gyula, Imre, István, János, József, Károly, Lajos, László és Sándor. A nőké pedig: Anna, Erzsébet, Gizella, Ilona, Irén, Julianna, Katalin, Margit, Mária és Rozália.

Az 1970-es években a muravidéki magyarság körében a leggyakrabban érvényre jutó férfi keresztnévek: Ferenc, Géza, István, János, Jenő, József, Lajos,

László, Sándor és Tibor. A nőké pedig: Anna, Erzsébet, Gizella, Ilona, Irén, Julianna, Katalin, Margit, Mária és Rozália.

A 2008/2009-es iskolaévben a Dobronaki és a göntérházi kétnyelvű óvodákba és a kétnyelvű általános iskolákba összesen 208 gyermek járt. Ebből 93 Göntérházára, 115 pedig Dobronakra. Az óvodások és az általános iskolások keresztnévét ábécé-sorrendben mutatom be; vagyis 41 fiút és 52 lányt.

Fiúk: Adam, Adamis, Aleks, Aleksander, Aleksander Sándor, Aleš 2, Aljaž Aljoša, Andrej, Antonij, Aron, Attila, Benjamin 3, Botond, Blaž, Álmos, Damijan, David 2, Denis 3, Dominik 2, Elvis 2, Emil, Erik, Filip, Franc, Istok, Jan, Jožef, Karel, Kevin 2, Kijmet, Klemen. (45)

Közülük csak 4 van magyarul bejegyezve (Álmos, Attila, Botond, Aleksander Sándor) (8,88 százalék).

Az úgynevezett közömbös név, amely lehet magyar és szlovén ortográfiájú: Dominik 2, Emil, Erik, Filip és Jan (13,78 százalék).

Szlovén ortográfiával 51 fiú utónév szerepel (77,78 százalék).

Lányok: Albina, Alja, Anamarija, Anita, Anna, Antonela, Barbara 2, Cindy, Cyntia, Dolores, Dominika, Doris, Doroteja, Elisa, Elvira, Ema, Emili, Enikő Éva, Eugenija, Eva 3, Franja, Glorija, Ines Kaarina, Ira, Izabella, Janet, Jenifer, Kaja, Karmen, Kasandra, Katarina, Klaudija, Kristina, Ksenia, Ksenija, Lana, Lara 3, Larina, Laura 2, Lea 2, Lena, Lona, Lucia, Lucija. (53).

Közülük csak három van magyarul bejegyezve (Anna, Enikő Éva és Izabella) (5,66 százalék).

Az úgynevezett közömbös név, amely lehet magyar vagy szlovén ortográfiájú: Albina, Anita, Barbara 2, Elvira, Emili, Ira, Lara 3, Laura 2, Lea (24,53 százalék).

Szlovén ortográfiával 40 női keresztnév szerepel (69,81 százalék).

*

Tovább folytatom a keresztnévek vagy utónévek bemutatását, illetőleg a két kétnyelvű óvodába (Dobronak és Göntérháza), valamint a két kétnyelvű általános iskolába járó gyermekek és tanulók keresztnéveinek az ismertetését.

Szerintem érdemes és fontos tudni azt is, hogy a múltban közkedvelt keresztnévek, amelyeket szüleink, nagyszüleink, dédszüleink adtak gyermekeiknek, ma már alig érvényesülnek az utónévadásban.

Lássuk a medvét, vagyis ismertetem továbbá a fiúk és a lányok keresztnéveit:

Fiúk: Lan, Luka 7, Mark, Marko 4, Martin 3, Mateo, Mihael, Miroslav, Mitja, Moris,, Nik, Nikita, Niko, Nikola, Patrik 3, Patrik Koloman, Peter, Pia, Rafael 2, Rok 2, Roland, Štefan, Sante, Santino, Saša, Sašo, Sebastjan, Simon, Tadej, Teo, Tim, Timotej, Valentin, Žiga. (51).

Az úgynevezett közömbös név, amely lehet magyar vagy szlovén ortográfájú: a Lan, Luka,7, Martin, Nikita, Patrik, Pia, Rafael, Tadej, Teo és Valentin (33,34 százalék).

Szlovén ortográfiával 34 utónév szerepel (66,66 százalék).

Lányok: Marija, Marika, Marina, Martina 2, Medi, Melani 2, Melisa Mihaela 2, Mojca, Monika, Naomi, Natalija 2, Nataša, Nika, Nikole, Nina 2, Nina Katja, Nives, Moemi, Nuša, Orena, Patricija, Patrizia, Petra 3, Redina, Rene, Sandi, Sara 3, Scarlet Aurora, Simona 2, Stanka, Suzana, Tatjana, Tessa, Timea 2, Tjaša 3, Urška, Valentina 3, Venesa, Vikrorija, Vita, Vivien 2, Žanet. (59)

Az úgynevezett közömbös név, amely lehet magyar, szlovén vagy más ortográfájú: a Maria, Marina, Martina, Valentina 3, Vita, Vivien (10,71 százalék).

Szlovén ortográfiával 53 utónév szerepel (89,83 százalék).

A 208 gyermek, óvodás és általános iskolai tanuló közül 96 a fiú (46,15 százalék) és 112 a lány (53,85 százalék). Mint érdekességet érdemes megjegyezni, hogy a két óvoda és a két általános iskola óvodásai és tanulói között – a hivatalos anyakönyvi bejegyzés szerint – csak az Álmos, Attila, Botond, Aleksander Sándor, Anna, Enikő Éva és Izabella keresztnévek vannak magyarul írva. Az összes keresztnév (208) 3,36 százaléka.

Az úgynevezett közömbös utónevek, amelyek írásmódja csak egyféleképpen írható szlovénul és magyarul: Dominik 2, Emil, Erik, Filip, Jan, Lan, Luka 7, Nik, Nikita, Patrik, Rafael, Pia, Tadej, Valentin; Albina, Alja, Anita, Barbara, Dominika, Ira, Janet, Jenifer, Lana, Laura, Lona, Marika, Marina, Martina, Petra, Redina, Valentina és Vivien.

Szlovén ortográfiával 149 utónév szerepel (71,64 százalék).

Úgy értesültem, hogy Magyarországon újabban az idegen keresztnéveket a kiejtésük szerint magyarul kell hivatalosan írni, például a férfi nemnél: Elvis > Elvisz, Jan > Zsan, Miroslav > Mirosláv, Moris > Morisz, Sante > Szante, Santino > Szantino, Saša > Szása, Sašo > Szásó, Sebastjan > Szebasztján v. Sebestyén, Simon > Szimon v. Simon, Žiga > Zsiga.

A lányoknál hasonlóan: Cindy > Szindi, Syntia > Szintia, Dolores > Doloresz, Doris > Dorisz, Elisa > Elissza, Ines > Inez, Janet > Zsanett, Jenifer > Dzsenifer, Kasandra > Kaszandra, Kristina > Krisztina, Ksena > Kszéna, Ksenija > Kszénia, Larisa > Larissza, Melisa > Melissza Nataša > Natasa, Nives > Nivesz, Nuša > Nusa, Sandi > Szandi, Sara > Sára, Scarlet Aura > Szkarlet Aura, Simona > Szimona, Stanka > Sztanka, Suzana > Zsuzsanna, Tessa > Tessza, Tjaša > Tjasa, Urška > Ursika, Žanet > Zsanett.

A szlovén **s** helyett magyar **sz**, a **j** helyett **zs** vagy **dzs**, a szlovén **š** helyett magyar **s** a szlovén **ž** helyett magyar **zs** stb. érvényesül.

Észlelhető tehát, hogy a névadás mennyire megváltozott az utóbbi évtizedekben. Szinte ki sem tudunk ejteni néhány idegen nyelvből kölcsönzött keresztnévet. Nem szabad ezen csodálkozni. Ezt a mai kor és a fejlődés hozta. Talán mondhatnám úgy is, hogy a keresztnévek választásakor a szülők nem a papjukhoz fordulnak segítségért vagy tanácsért, hanem különböző névtani forrásokból választják ki szeretett gyermekük utónevét. Egy kérdés azért felvetődik, vajon elfogadja-e, tetszik-e majd a választott név a gondolkodó, felnövő utódnak? No, de ezen nem érdemes a fejünket törni! Az én kisebb lánydédunokám keresztnéve is Mia.

*

Az alábbiakban bemutatok húsz férfi és húsz női keresztnévet a két óvoda és a két általános iskola 208 keresztnéve közül, valamint ezek eredetét és jelentését is közlöm. (Forrás: Ladó János: Magyar Utónévkönyv).

Álmos: A honfoglaló magyar Árpád fejedelem apjának a neve. Eredetét többféleképpen magyarázzák. Jelentése: magasztos.

András (Andrej): Görög eredetű. Jelentése: férfi, férfias.

Áron (Aron): Ószövetségi név. Jelentése: ihletett, tisztánlátó.

Attila: Hun uralkodó. Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: szeretett apánk.

Benjámín (Benjamin): Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: a szerencse fia.

Botond: Régi magyar személynévből ered. A „buzogány” jelentésű bot származéka. Jelentése: buzogányos harcos.

Damján (Damijan): Görög eredetű. Jelentése: a népből származó.

Dávid (David): Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: kedvelt, szeretett.

- István (Štefan): Német vagy szláv eredetű. Jelentése: virágkoszorú.
- Károly (Karel): két név egybeesése. Az egyik a magyar Karvaj személynév, jelentése: karvaly, turul. A másik a germán Karl névből származik. Jelentése: legény, fiú.
- Lukács (Luka): Latin eredetű. Jelentése: Luciánia tartományból való férfi.
- Márton (Martin): Latin eredetű. Jelentése: Mars Istenhez hasonló, merész, bátor.
- Mihály (Mihael): Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: az Istenhez hasonló.
- Nikita: Eredete a Nikétás név bizánci görög formájának, a Nikitasz névnek rövidült szláv alakja. Jelentése: győztes, diadalmaskodó.
- Patrik: Latin eredetű. Jelentése: rómainak született nemes.
- Péter (Peter): Görög eredetű. Jelentése: köszikla.
- Rafael: Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: Isten meggyógyít.
- Tadé (Tadej): Német eredetű. Jelentése: bátor szívű, elszánt, merész.
- Timót (Timotej): Görög eredetű. Jelentése: Isten becsülője.
- Valentin: Német eredetű. Jelentése: erős, egészséges.
-
- Anna (Ana): Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: kegyelem. Isten kegyelme, kelem, báj, kedvesség.
- Barbara: Görög eredetű. Jelentése: idegen, külföldi nő.
- Dorottya (Doroteja): Görög eredetű. Jelentése: Isten ajándéka.
- Éva (Eva): Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: élet, életet adó nő.
- Inez (Ines). Spanyol eredetű. Jelentése a görögöknél: szent, tiszta, szemérmes, érintetlen, szűzies, tartózkodó.
- Izabella: Spanyol eredetű. Egyik jelentése szép; másik: Bál Isten fölemeltje.
- Kármén (Karmen): Spanyol eredetű. Jelentése: kert.
- Katalin (Katarina): Német eredetű. Jelentése: korona.
- Klaudia (Klaudija): Latin eredetű. Jelentése: a Claudius nemzetség nőtagja.
- Krisztina (Kristina): Latin eredetű. Jelentése: Krisztushoz tartozó, keresztyény.
- Lea: Bibliai héber eredetű. Jelentése: vadtehén, antilop.
- Lúcia (Lucija): Latin eredetű. Jelentése: virradatkor, hajnalhasadtakor született.
- Melánia (Meláni): Görög eredetű. Jelentése: fekete, sötét.
- Natália (Natalija): Latin eredetű. Az Úr (Jézus) születésnapja.
- Noémi (Noemi): Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: gyönyörűségem.
- Renáta (Rene): Latin eredetű. Jelentése: újjászületett.
- Sára (Sara): Héber (zsidó) eredetű. Jelentése: hercegnő, uralkodónő.

Tessza (Tessa): Angol eredetű. Jelentése: szigetről való.

Víta (Vita): Újabb keletű névadás a latin vita szóból. Jelentése: életem, életkém.

Vivien: Angol eredetű. Jelentése: eleven.

Megjegyzés: A 96 fiúnak 66-féle, a 112 lánynak pedig 88-féle keresztnéve van. A fiúknál dominálnak: Benjámín 3, Denisz 3, Kevin 3, Luka 8, Marko 4, Martin 3 és Patrik 3; a lányoknál pedig a Lara 3, Pertra 3, Sara 3, Tjaša 3 és Valentina 3.

Ha az 1970-es években kedvelt és leggyakrabban előforduló férfi és női keresztnévvel hasonlítjuk össze a két óvodába és általános iskolába járó gyermekek és diákok keresztnéveit a 2008/2009-es iskolaévben, akkor megállapíthatjuk, hogy a keresztnévadásban szinte alig érvényesülnek a valamikori megszokott utónevek, például: a fiúk között nincs Ferenc, csak egy Franc; nincs Géza, Gyula, János, Jenő, József, de van két Jožef; eltűnt a Lajos, László és Tibor. Egy kettős névben szerepel a Sándor (Aleksander Sándor) szlovén–magyar írásmóddal. A lányok között még megvan magyarul az Anna, a Katarina, a Marija és a Marika szlovénul, de kegyvesztettek lettek az Erzsébet, Gizella, Ilona, Irén, Julianna, Margit és Rozália. Ezzel szemben sok görög, szláv, germán, angol és latin eredetű keresztnév érvényesül a 208 óvodás és általános iskolás között.

Bibliai utónevek [keresztnevek]

Ma a Bibliában előforduló női keresztnevek közül szeretnék 32-t ismertetni. Mi a Biblia?

A magyar nyelv értelmező szótára szerint a Biblia a keresztény vallás alapvető szent könyve, mely két fő részből, az ó- és az újszövetségből áll; vagyis Szentírás.

Az Új magyar lexikon szerint (görög „könyvecskék”) körülbelül másfél évezred alatt (az i. e. 6. század és az i. sz. 9. század között) létrejött, a különböző egyházak által szentnek tekintett iratok gyűjteménye (innen a Szentírás név); részben történeti-tanító, részben költői-prófétai tartalommal. Két része: az Ószövetség, amely az i. sz. 1. évezred folyamán, valamint az Újszövetség, amely az i. sz. első évszázadokban jött létre. A zsidó vallás az előbbiben, a keresztény pedig mind a kettőben természetfeletti kinyilatkoztatást lát.

Általában a gyermeket váró szülők már a terhesség ideje alatt tanácskoztak, tanácskoznak arról, hogy milyen keresztnevet, utónevet adjanak születendő kislányuknak vagy kisfiuknak.

A múltban főleg a papok által javasolt szülői keresztneveket kapták az újszülöttek. Ma ez megváltozott, idegen népektől kölcsönzött keresztnevek lettek divatosak. A régi, megszokott nevek ritkán érvényesülnek.

Nálunk is ismert, alkalmazott bibliai női keresztnevek:

Abigél – Eredete: héber. Jelentése: az apa öröme, az öröm Atyja, Atyám az Öröm (forrása), az én Atyám örvendezik. Bibliai előfordulás: 1. Nábál, majd később Dávid felesége. 2. Dávid nővére.

Ada – Eredete éber, jelentése: felékesít, szép, tetszés, szórakozás, reggel. Bibliai előfordulása: 1. Lámek felesége. 2. Ézsau felesége.

Andrea – Eredete: latinos nőiesítése a görög Andreiasz férfinévnek. Jelentése: férfi, erős. Bibliai előfordulása: Simon Péter fivére, Kapernaumban lakott és halászmester volt, Keresztelő János irányította Jézushoz.

Benjamina – Eredete: héber. A Benjámín férfinév latinos nőiesítése. Jelentése: jobb kezem fia, szerencse fia, szerencsés, boldog. Bibliai előfordulása: 1. Jákób legkisebb fia. 2. Előbbi dédunokája. 3. Zsidó férfi, aki elbocsátotta idegen feleségét.

Bernice – Eredete: görög, makedón. Jelentése: győzelmet, diadalt hozó. Bibliai előfordulása: 1. Heródes Agrippa király legidősebb lánya, akinek két férje is volt. Hatalmas botrányt okozott, hogy együtt élt fivérével, Agrippával. Később Titusz fővezér szeretője lett.

Daniella – Eredete: héber. A Dániel latinos nőiesítése. Jelentése: Isten a bírám, Isten bírója. A Dániel Bibliai előfordulása: 1. Dávid második fia. 2. Júdeából származó próféta, Dániel könyvének szerzője, Nabukodonozor Kr. e. 605-ben több tússzal együtt Babilonba hurcolta, ahol a Baltazár nevet kapta.

Debóra – Eredete: héber. Jelentése: méh, darázs. Bibliai előfordulása. 1. Rebeka dajkája. 2. Izrael bírója, prófétanő.

Delila – Eredete: héber. Jelentése: díszes, pompás, gyenge, epedő, sóvárgó, az éjszakai, finom, érzékeny. Bibliai előfordulása: filiszteus nő, aki Sámsont elcsábította.

Dina – Eredete: héber. Jelentése: bírónő, jog, megítélt, megbosszult, jogilag eldöntött. Bibliai előfordulása: Jákób és Lea lánya.

Emánuéla – Eredete: héber–latin. Jelentése: velünk az Isten. Bibliai előfordulása: a megígért gyermek neve, akit szűz hoz majd világra, ő lesz a Messiás. Az ígélet Jézus Krisztusban teljesedett be.

Erzsébet – Eredete: héber. Jelentése: Isten az én esküm; az eskü, a szövetség Istene, Isten megesküdött, akit Isten tisztel, Istennek szentelt. Bibliai előfordulása: Zakariás pap felesége, Keresztelő János anyja; Mária, Jézus anyjának közeli rokona.

Eszter – Eredete: héber. 1. jelentése: mirtusz, Eszter zsidó neve. 2. perzsa eredetű, csillag, bájos, fiatal lány. Bibliai előfordulása: zsidó nő, Márdokeus unokája, Ahasvérus felesége lett és megmentette népét a kiirtástól. Róla szól az Eszter könyve a Bibliában.

Gabriella – Eredete: héber. Jelentése: A Gábor, Gábiel latinos nőiesítése. Isten embere, Isten bajnoka, Isten hőse, Isten a hős, Isten erős. Bibliai előfordulása: angyal, aki Isten különleges követe volt. Dánielnek, Zakariás papnak és Máriának, Jézus anyjának közvetítette Isten üzenetét.

Hanna – Eredete: héber. Jelentése: kegyelem, könyörület.

Johanna – Eredete: héber–görög–latin. Jelentése: A János női megfelelője. Jelentése: kegyelembe fogadott, Jahve kegyelmes, az Úré a kegyelem. Bibliai előfordulása: Kúza felesége, Jézusnak szolgált.

Judit – Eredete: héber. Jelentése: Júdeából származó nő, zsidó nő, magasz-

talt, bizonyoságtévő. Bibliai előfordulása: Ézsau felesége, Beéri lánya.

Júlia – Eredete: latin. Jelentése: hajadon. Bibliai előfordulása: római keresztény nő, akinek Pál üdvözlétét küldi.

Lídia – Eredete: görög. Jelentése: Lídiából való, lídiai, Istentől született. Bibliai előfordulása: az első asszony, akit Európában Pál megtérített, Filippiben lakott, bíborfestékkel kereskedett.

Magdaléna – Eredete arámi–héber. Jelentése: torony, nagyság, bástya; Magdala városból származó nő. Bibliai előfordulása: magdalai Mária, akiből Jézus hét démonot űzött ki.

Zsuzsanna – Eredete: héber–görög–latin. Jelentése: lilium. Bibliai előfordulása: Jázus körül szolgáló asszony.

A Bibliában előforduló férfi keresztnévek közül 44-et ismertetek.

A számtalan utónév közül csak azokkal foglalkozom, amelyeket még napjainkban is adnak a szülők fiúgyermeküknek, ha ritkábban is, mint a múltban. Általában ezek közül a bibliai keresztnévek közül még néhány nálunk is érvényesül.

Ábel – Eredete: héber. Jelentése: lehelet, lélegzet, semmiség, esendőség, mulandóság. Bibliai előfordulása: Ádám és Éva második fia, akit bátyja, Káin meggyilkolt.

Ábrahám – Eredete: héber. Jelentése: a tömeg, a sokaság Atyja. Bibliai előfordulása: Táré fia, Sém leszármazottja, akit az Úr hívott el Úr városából és Izrael népének ősatyjává tette; felesége Sára, fia Izsák, ágyasa Hágár, aki Izmáelt szülte neki.

Absolon – Eredete: sumér–héber. Jelentése: Atyám békessége, a béke, a békesség, a barátság Atyja. Bibliai előfordulása: Dávid harmadik fia.

Ádám – Eredete: sumér–héber. Jelentése: atyám vagy a vörös földből való ember. Bibliai előfordulása: az első ember, akit Isten a saját képére és hasonlatosságára teremtett. Az éden kertjében élt társával, Évával.

Áron – Eredete: héber. Jelentése: ihletett, tisztánlátó, megvilágosodás, megvilágosított, hegyi lakos, kiemelkedő. Bibliai előfordulása: Mózes fivére.

Barabás – Eredete: görög. Jelentése: Abbasz (az Atya) fia. Bibliai előfordulása: fogoly, akit Pilátus szabadon enged Jézus helyett.

Benjámín – Eredete: héber. Jelentése: jobb kezem fia, szerencse fia, szeren-

csés, boldog. Bibliai előfordulása: 1. Jákób legkisebb fia, 2. előbbi dédunokája. 3. Zsidó férfi, aki elbocsátotta idegen feleségét.

Dániel – Eredete: héber. Jelentése: Isten a bírám, Isten bírója. Bibliai előfordulása: 1. Dávid második fia. 2. Júdeából származó próféta, Dániel könyvének szerzője, Nabukodonozor Kr. e. 605-ben több társával együtt Babilonba hurcolta, ahol a Baltazár nevet kapta.

Dáriusz – Eredete: héber. Jelentése: megtartó, győző, tulajdonos, király. Bibliai előfordulása: 1. a méd Ahasvérus fia. 2. Dárius Hystapses, a negyedik és a legnagyobb perzsa uralkodó.

Demeter – Eredete: héber. Jelentése: Demeter istennőhöz hasonló, ajánlott. Bibliai előfordulása: 1. keresztény férfi, akit János dicsér.

Emánuel – Eredete: héber. Jelentése: velünk az Isten. Bibliai előfordulása: a megígért gyermek neve, akit szűz hoz majd a világra. Ő lesz a Messiás. Az ígért Jézus Krisztusban teljesedett be.

Félix – Eredete: latin. Jelentése: boldog, szerencsés. Bibliai előfordulása: 1. Heródes Agrippa lánya volt. Hivatali ideje alatt került Pál fogságba.

Fülöp – Eredete: görög. Jelentése: lókedvelő. Bibliai előfordulása: 1. Macedón király, Nagy Sándor apja, a macedóniai Filippi város alapítója. 2. Heródes Fülöp, Nagy Heródes fia, Heródiás első férje. 3. II. Heródes Fülöp, Nagy Heródes második fia, Batánea Trachonitis gaulantis és Jamnia egyes részeinek negyedfejedelme, a legkülönb a Heródesek közt. 4. Jézus apostolának hívta el. 5. Egyike a jeruzsálemi gyülekezet választott hét diakónusának, akik a szegényeket gondozták.

Gábor – Eredete: héber. Jelentése: Isten embere, Isten erősnek bizonyult.

Illés – Eredete: héber. Jelentése: az Úr az Isten, erősségem az Úr. Bibliai előfordulása: Isten prófétája.

Izsák – Eredete: héber–görög–latin. Jelentése: valaki nevet, nevető, vidám, bár rám mosolyogna. Bibliai előfordulása: Ábrahámnak egyetlen fia Sárától.

Jakab – Eredete: héber. A Jákób görög alakja. Bibliai előfordulása: sarkot fogó, elgáncsoló, csaló, aki a mások helyébe lép. 1. Zebedeus fia, János apostol testvérbátyja, a 12 apostol egyike. 2. A fiatalabbik Jakab az Alfeus fia, szintén, apostol. 3. Jakab, az Úr testvére. 4. Júdás apostol apja.

Jákob – Eredete: héber. Jelentése, mint az előző Jakabé. Bibliai előfordulása: 1. Izsák és Rebeka fia, Ézsau fiatalabb ikertestvére. 2. Mária férjének, Józsefnek az apja.

János – Eredete: héber–görög–latin. Jelentése: Isten kegyelme, Jahve kegyelme, az Úr jóindulatú, jóságos, kedves. Bibliai előfordulása: 1. Keresztelő János: Zakariás és Erzsébet fia, Jézus előfutára. 2. János apostol: Zebedeus és Salomé fia, Jakab testvére. 3. János Márk: a második evangélium szerzője. 4. Simon Péter apja, akit röviden Jónásnak is neveztek. 5. Izráel egyik magas rangú vallási vezetője, aki jelen volt, amikor Pétert és Jánost felelősségre vonták igehirdetésük miatt.

Jeremiás – Eredete: héber. Jelentése: Isten felemel, Isten felmagasztal, Isten magasztos, Jahve megalapoz. Bibliai előfordulása: 1. Izráel egyik legnagyobb prófétája. 2. Családfő Manassé törzséből. 3. Rékábita férfi. 4. Líbiai férfi, Hamútnak, Jósiás király feleségének apja.

Jonatán – Eredete: héber. Jelentése: Jahve adta, Isten az ajándékozó, Isten ajándéka. Bibliai előfordulása: 1. Saul király legidősebb fia. 2. Simeának, Dávid bátyjának fia. 3. Dávid hőse. 4. Uzziás fia, Dávid vidéki javainak felügyelője. 5. Zakariás lévita apja.

József – Eredete: héber. Jelentése: Isten gyarapítson, ő megsokasít, megsokasítás, ő összegyűjt, bevon, elvesz. Bibliai előfordulása: 1. Jákób és Ráhel fia. 2. Az Issakár törzséből való Igál apja. 3. Jézus három öse, 4. Máriának, Jézus anyjának a férje. 5. Arimátiából való gazdag férfi, a nagytanács tagja.

Julius – Eredete: latin. Jelentése: ifjú. Bibliai előfordulása: Római százados, akinek Pált átadták a fogsága során.

Kelemen – Eredete: latin. Jelentése: hegygerinc, gyűlés, gyülekezet, hallgatóság. Bibliai előfordulása: Pál hűséges társa Filippiben.

Klaudius – Eredete: latin. Jelentése: a megbénult, a síró. Bibliai előfordulása: római császár, aki minden zsidót kiűzött Rómából.

Lázár – Eredete: héber–görög–latin. Jelentése: Isten megsegített, az én Istenem, segítség, Isten a segítőm. Bibliai előfordulása: 1. Mária és Márta fivére, akit Jézus feltámasztott a halálból, Betániában lakott. 2. Jézus egyik példázatának koldusa.

Lévi – Eredete: héber. Jelentése: körülfont, hordozott, ragaszkodás, csatlakozás, szövetség, egyesült, hozzátett, ragaszkodó. Bibliai előfordulása: 1. Jakób harmadik fia Leától. 2. Jézus két öse. 3. Máté neve, mielőtt Jézus tanítványa lett.

Lucius – Eredete: latin. Jelentése: nappal született, a megvilágított, a fénylő, sugárzó. Bibliai előfordulása: 1. Cirénei férfi, tanító és próféta az antiókhiai gyülekezetben. 2. Római keresztény, Pál rokona.

Manassé – Eredete: héber. Jelentése: feledékeny, aki elfelejti, pótlék, az elfelejtett ember. Bibliai előfordulása: 1. Józsefnek és feleségének, Aszenátnak idősebb fia. 2. Júdea királya, Ezékiás fia és utóda, bálványimádó volt.

Márk – Eredete: latin. A Márkus rövidülése. Jelentése: Mars Istenhez tartozó, neki szentelt férfi. Bibliai előfordulása: Jánosnak, Barnabás egyik rokonának római neve. Márk evangéliumának a szerzője.

Máté – Eredete: héber. Jelentése: az én ajándékom Jahve, Isten ajándéka, az Úr adománya, ajándékozott, Jahve ajándéka. Bibliai előfordulása: Alfeus fia, eredeti foglalkozása vámszedő vagy adószedő, Lévinek is nevezték. A nevével jelzett evangélium szerzője.

Mátyás – Eredete: héber–latin. Jelentése: Isten, Jahve ajándéka. Bibliai előfordulása: apostol, aki Jézus követői közül sorsvetés útján került Iskarióti Júdás helyére a tizenkettő közé.

Mózes – Eredete: héber. Jelentése: a kihúzott, a vízből kihúzott, kimentett, kihúzó, gyermek. Bibliai előfordulása: az izráeliták szabadítója egyiptomi rab-ságukból, vezér, törvényadó, államférfi, próféta.

Nimród – Eredete: héber. Jelentése: fellázadni, lázadó ellenálló, leopárdok győzője. Bibliai előfordulása: Kús fia, vadász és uralkodó, építőmester.

Noé – Eredete: héber. Jelentése: nyugalom, vigasztalás. Bibliai előfordulása: Láamek fia.

Orbán – Eredete: latin. Jelentése: városias, finom, udvarias, művelt ember. Bibliai előfordulása: római keresztény, Pál munkatársa.

Pál – Eredete: görög–latin. Jelentése: zsidó származású, héber neve Saul. Apostol, Jézus tanítványa lesz, leveleket ír a gyülekezetnek.

Salamon – Eredete: héber. Jelentése: békességes, békés, béke, szelíd. Bibliai előfordulása: a 12 törzsből egyesített Izrael harmadik és utolsó királya, Dávid és Betsabé fia.

Sámuel – Eredete: héber. Jelentése: Isten meghallgatott, akit Isten ígért, Isten neve, az ő neve Isten. Bibliai előfordulása: 1. Izrael utolsó, egyben legjelentősebb bírója. 2. Simeon törzsének fejedelme az ígért földjének felosztásakor. 3. Tóla fia, Issakár unokája.

Sándor – Eredete: görög. Jelentése: férfi védő, legyőző, bajt elfordító. Bibliai előfordulása: 1. A Cirénei Simon fia. 2. Főpapi méltósághoz tartozó nagytanácsbeli férfi. 3. Zsidó férfi, aki részt vett az efézusi tiltakozó gyűlésen. 4. keresztény férfi, aki elhagyta a hitet. 5. Ércműves, aki sok bajt okozott Pálnak.

Simon – Eredete: héber. Jelentése: meghallgatás. Simeon rövid alakja. Bibliai előfordulása: 1. Jézus apostola, Simon Péter. 2. Apostol, mellékneve kananeus vagy zelóta. 3. Bélpoklos férfi Betániában. 4. Jézus fivére. 5. Cirénei Simon, aki Jézus keresztyét vitte. 6. Farizeus, akinek házában a bűnös nő megkente Jézus lábát. 7. Iskarióti Júdás apja. 8. Samáriai mágus, a Szent Szellem erejének kézrátétellel való közlését pénzzel akarta megvenni. 9. Joppei tímármester, aki Péternek szállást adott.

Tamás – Eredete: arámi–görög, jelentése: iker, csodálatos. Bibliai előfordulása: a 12 apostol egyike, először kételkedett Jézus feltámadásában.

Tóbiás – Eredete: héber. Jelentése: jó az isten, az én Uram, Jahve. Bibliai előfordulása: 1. zsidó férfi, aki Jósua főpap fejére koronát helyezett. 2. Ammonita főember, aki szembeszegült Nehémiással. 3. Lévitá, akit Józafát a nép oktatására rendelt.

Zakariás – Eredete: héber–latin. Jelentése: Jahve, aki emlékszik, az Úr dicsőséges. Bibliai előfordulása: 1. Izráel királya, 2. Jerobán fia. 3. próféta Uzziás idejében. 4. Jerebiás fia, Ézsaiás próféta kortársa. 5. Keresztelő János apja, Erzsébet férje.

Forrás:

Ladó János: Magyar Utónévkönyv

Balla Zsuzsanna: Bibliai eredetű utónevek

6. fejezet:

A hangutánzó és hangulatfestő szavak

A hangutánzó szavak 1.

Mai írásomban a hangutánzó szavakat fogom bemutatni. Ezeket szövegkörnyezetben ismertetem, értelmezem.

Mit nevezünk hangutánzó szónak? – tehetjük fel a kérdést.

A hangutánzás valamely cselekvés, természeti jelenség, folyamat, illetve állat, ember hangjának vagy eszközök, tárgyak keltette jellemző hangoknak emberi beszédhangokkal való érzékeltetése.

A hangutánzó szavaknak általában három típusát különböztetjük meg:

1. Valódi hangutánzó szavak;
2. Állatnevek hangutánzó szóból;
3. Gyermekek- és dajkanyelvi szavak.

Figyeljék meg **A grófi szerűn** című Ady Endre-vers első versszakát! Idézem:

Nyár-éjszakán a grófi szerűn

Reccsen a deszka-palánk

S asztag-városban pirosan

Mordul az égre a láng.

A versszak négy sorában két hangutánzó szó van: a **reccsen** (recseg) és a **mordul** szavak. A reccsen a deszka-palánk azt jelenti, hogy valaki betörte, el-törte, bezúzta a deszkakerítést. A másik szó, a mordul morgó, sustorgó, pattogó hang, amit a pirosan égő, lángoló gabonakévék keltenek.

József Attila írja a **Holt vidék** című költeményében az alábbi mondatokat, mondattöredékeket: Sűrű csönd ropog...; ...egy ladik... kotyog még...; Zörgő időt vajúdik az erdő.; Csattogó fagy...

A ropog, kotyog, zörgő és csattogó szavak a sűrű csönd, kotyogó ladik (csónak), zörgő erdő, csattogó fagy hangutánzó szavai.

Petőfi Sándor versében, **Az Alföld** címűben olvashatjuk: Délibábos ég alatt kolompol...; S a csikósok kurjantása hallik S pattogása hangos ostoroknak.

A kolompol, kurjantása és pattogása a gulya (tehéncsorda) kolompolását, a csikósok kurjantását és az ostopattogást utánzó szavak.

Arany János **Családi kör** című költeményében találjuk: Zúg az éji bogár...; nagyot koppan; Lomha földi békák szanaszét görögnek.; ... csapong a denevér...; Rikoltoz a bagoly...

A bogár zúgása, koppanása, a földi békák görgése, a denevér csapongása, a bagoly rikoltozása ugyancsak hangutánzó szavak.

Látjuk tehát, hogy nagy költőink művei is tele vannak hangutánzó szavakkal. Ezek a szemléltetés, hangulatkeltés, érzésközvetítés stílusértékei, nyelvünket díszítő kincsek.

Két hangutánzó szó és értelmezésük:

Bömböl – (Bömböl ez a megvadult bika. A szél is bömbölhet, ha erősen fúj. De az ember is.) Haragjában bömböl az oroslán. Bömböl a kisgyerek, mert elesett. Torkaszakadtából üvölt, ordít.

Csattan – (Valamihez hozzáütve...; Csattan az ajtó, ha becsapják.) Pofon csattant az arcán. Lövés csattant az erdő felől. A szobából csak annyit hallani, hogy csattan az asszony hangja.

Göntérháza, 2013. április 7-én

A hangutánzó szavak 2.

Mai előadásomban is a hangutánzó szavakról fogok beszélni. Főleg olyanokról, amelyeket a Muravidéken, a Hetésben élő emberek is ismernek, mindennapi beszédükben alkalmaznak.

15 hangutánzó szó ismertetése, értelmezése, és mondatokba helyezése:

Bóbiskol – (Ültében, esetleg álltában le-lebukó fejjel szundikál.) Az öreg Misa bácsi délutánonként bóbiskol a meleg kályha mellett. Hazafelé a buszon ültében bóbiskolt egy kicsit.

Böfög vagy **büfög** – (A gyomrában keletkező gázt száján át, öblös hang kíséretében engedi ki.) Juli néni többször egymás után böffen. Nem jó mellette ülni, folyton böfög.

Cincog – (Egér, patkány stb. vékony, gyöngye, szaggatott hangot hallat.) Magdiék kamrájában cincognak az egerek. Éjjel hallottam, hogy cincogtak az egerek.

Csahol – (A kutya meg a róka éles hangon, szaggatottan ugat.) A szomszédék kutyája éjjel eszeveszetten csahol (ugat). Csahos a kutyájuk, tartok tőle.

Csepeg – (Cseppenként hull a víz.) Hiába zártam el a csapot, mégis állandóan csöpög. Nem esik, csak csöpög az eső. Manci is csepeg a kedvességtől.

Csicsereg – (Madarak, különösen a fecskék élénk, magas hangon szólnak.) A házunk eresze alatt hangosan csicseregnek a kislefcskék. Az iskolából kituduló lányok hangosan csicseregnek.

Csipog – (A madárfiókák, csirkék gyenge, vékony, szaggatott hangot adnak.) Csipog a tojásból kikelt egynapos csibe. A fiókák csipognak a meleg fészekben. Csipogni kezd a karórája. Az óvodások ott csipognak a dadus körül.

Csivitel – (A madár zajosan csipog, csiripel vagy csicsereg.) Juci pajkosan csicsereg a férje fülébe. A lombok között vidáman csivitelnek a madarak.

Csörtet – (Magának zajosan utat törve halad.) Csörtetve nyomul a vadkan a dombvidéki kukoricásban. A vad a bokrok között csörtet. A kardját csörtetve fenyegette ellenfelét.

Dörög – (Félelmetesen dörög az ég. Talán felhőszakadás vagy jégverés is lesz. Mennydörög.) Hetek óta dörögnek a fegyverek a határ túlsó oldalán. Dörög az ég, vihar lesz.

Dörmög – (Mély, döngő hangot hallat a medve, de az ember is.) Péter csak

dörmögött magában, amikor megkérdezték. Valamit dörmögött a bajusza alatt.

Dünnög – (Az orrán keresztül, értelmetlenül szól, motyog.) A kapatos Jóska csak dünnögött, motyogott. Nem lehetett megérteni, hogy mit mond.

Nyikorog – (Jani bácsi szekerének a kereke is nyikorog. Hiányzik a tengelyéről a háj.) Ne nyikorogj már avval a hegedűvel! A kocsi kereke egész úton nyikorgott.

Puffad – (A felfújható test a benne levő gáz, esetleg folyadék nyomására gömbölydeddé válik.) A léggömb a beléfújta gáztól óriásira puffad. Ha káposztát eszik, mindig puffad a gyomra.

Puffan – (Akkorát puffant tompa hangon, amikor lezuhant, hogy belém szorult a lélek.) A földre zuhanó párna nagyot puffant.

Göntérháza, 2013. április 14-én

A hangutánzó szavak 3.

Folytatom a hangutánzó szavak sokféle változatban használatos anyagának tárgyalását, hiszen anyanyelvünk rengeteg ilyen jellegű szókinszben gazdag; még a hetési, muravidéki tájnyelvünk is. Érdemes, ajánlatos ezeket a mindennapi beszédünkben alkalmazni, hiszen ezzel tesszük beszédünket egyedivé, értékessé, vonzóvá.

Mai előadásomban is 15 hangutánzó szót ismertetek, értelmezek:

Becsiccsent – (Italtól becsíp.) Sokszor becsiccsent a jó Lendva-hegyi nedűtől. Tegnap este a barátaival volt, és becsiccsentett.

Bömböl – (Vadállat erős, mély, elnyújtott hangot hallat.) Haragjában bömböl az oroszlán. Bömböl a kisgyerek, mert elesett. Egész éjjel bömböl a zivatar.

Bumm – (Erős, tompa hangnak; például robbanásnak, ágyúszónak az utánzására alkalmazzák.) Bumm, bevágta az ajtót. Megcsúszott, és bumm, elvágódott.

Burukkol – (Turbékol, bűg.) Szépen burukkol a vadgalamb a bodzafánkon. A nagy építkezésről idehallatszík, hogy egész nap bűgnak a gépek.

Cakó – (Gólya. Fehér és fekete tollú, hosszú csőrű, hosszú lábú költöző madár.) Nagy kelepeléssel érkeztek a tavaszt hirdető gólyák. A gólya a sekély vízben gázolva békákra vadászik.

Cécó – (Zajos mulatozás. Lármás jelenet.) Fölösleges parádé. Hűhó. A szurkolók nagy cécóval ünnepelték csapatuk győzelmét. Nincs inyére a tiszteletére rendezett cécó.

Céda – (Feslett erkölcsű, ledér.) Ez a nő is egy mihaszna személy, céda. Az a céda nő a fiam után jár. Mindenét elvette az a céda.

Gügyög – (Kisgyermek gagyog.) A kisbaba már gügyög a bölcsőjében. Nem tud rendesen beszélni, csak gügyögni.

Dorombol – A macska dorombol, ha jól érzi magát. Mormogó hangot hallat. Dorombol a kályha is télen.

Dong – (Mély, zümmögő hangot ad.) Dong a darázs a szobában, de kint az udvaron is. A méhek vidáman dongtak a méhesben. Udvarlók dongnak körülötte.

Duruzsol – (Halkan, bizalmasan suttog.) Duruzsol a kályha a szobában télen; így jó meleg van. Duruzsolnak a lányok a sarokba húzódva. A fülébe duruzsolta a legújabb híreket.

Cipel vagy cipekedik – (Nehéz terhet bajlódva, huzamosabb ideig cipel, visz.) Erőszakkal vagy erőltetve vitte be a nehéz zsák krumplit.

Csámcsog – (Hangosan, csettenő hangokat hallatva eszik.) Jani hangosan csámcsog. Asztaltársam úgy csámcsog, hogy elmegy tőle az étvágyam.

Csiszeg-csoszog – (Csoszogva járkál.) Robi egész nap csak csoszog. Örege-
sen csoszog végig az úton.

Csobban – (Folyadékba merülő tárgy puhán csattan.) Csobban az evező a vízben.

Csócsál – (Csecsemő számára az ételt péppé rágja.) Kenyeret csócsál a kicsi Hanninak.

Csóvál – (Ívben lóbál vagy forgat.) Üszköt csóvál a feje fölött Mancsi. Gond-
terhelten csóválja a fejét.

Csörgedezik – (Csobogva folydogál.) A Lendva-patak csendesen csörgede-
zik.

Csuklik – (A rekeszizmok összerándulása miatt sajátos hangot adva szagga-
tottan belélegzik.) Józsi újabban sokat csuklik.

Hancúrozik – (Pajkosan, lármásan játszik, ugrándozik.) A gyerekek vidáman
hancúroztak a réten.

Göntérháza, 2013. április 7-én

A hangutánzó szavak 4.

Még mindig a hangutánzó szavakról fogok szólni. Azokról az érdekes és az anyanyelvünket díszítő szavakról, amelyeket a Muravidéken élő göcseji, hetési és őrségi emberek zöme alkalmaz mindennapi beszédében.

Ismertetek mintegy húsz hangutánzó szót. Értelmezem, mondatokban szemléltetem őket:

Cafat – (Foszlány, apró darab. Rosszalló, durva. Züllött erkölcsű nő.) Cafatokban lóg rajta a ruha. A tigris cafatokra tépte a húst. Az a cafat elcsábította Frida vőlegényét.

Cáfol – (Tévesnek, alaptalannak, helytelennek nyilvánít valamit.) Az újságok egy része cáfolja a hírt. Gyakran cáfolja a tanárt. Kétségbe von, tagad, elvitat.

Cafrang – (Haszontalan cifraság, dísz.) Az egész öltözete tele van aggatva cafrangokkal. A ló hátán levő takaró díszes cafrangokkal volt díszítve.

Caplat vagy caflat – (Sárban üggyel-bajjal lépked.) Caplattam a bokáig érő sárban.

Cicerél – (Kakas párosodik. Szerelmeskedve, tapogat, simogat.) A szomszédunk kakasa is cicerél.

Cihelődik – (Nehezen, szedelőzködve készülődik.) Rózsai is nehézkesen cihelődik.

Cici – (Bizalmas, gyermeknyelvi. Női mell, emlő.) Még mindig a cici kell neki, szeret szopni, pedig már egyéves.

Cika – (Gyermekjáték: fogócska, cicázás.) Az ovisok ma már nem cicáznak

Civakodik vagy civódik – (Hosszasan vagy gyakran veszekszik, pörlekedik.) Juli néni is sokat civakodik szegény férjével.

Cula – (Ócska ruhanemű. Szennyes ruha. Cókмок.) De hitvány ember, szajha is. Sok szajha járkal a nagyvárosokban.

Csendít – (Üveg- vagy fémtárgyat úgy üt, érint meg, hogy az csengő hangot ad.

Cserkészik – (Nyomot keres, fürkészve jár a vad után. Kószál.) Gyuri sokszor cserkész a vadat.

Cserreg – (A madár éles, csörgésszerű hangot hallat.)

Cserfél – (Nyelvel, pöröl.) Piroska is sokat cserfeskedik és pöröl otthon.

Csihipuhi – (Verekedés hangjának érzékeltetése, püfölés.) Az apa jól elpüfölte a gyereket, volt nagy csihipuhi.

Csihol – (Szikrát vagy tüzet csihol.) Acélt és kovát egymáshoz ütve szikrát pattint Gábor, hogy tüzet csiholjon.

Csitt-csatt – (Csattogó hangot utánzó szó.)

Csötönöz – (Ide-oda csoszog, járkál, ténfereg.) Az öreg Miska bácsi állandóan csötönöz a szobában.

Döcög – (Nagyon lassan, bandukolva megy.) Böske néném már csak döcögve jár.

Dödörög vagy döhög – (Motyog, dohog.) Magda ángyi is csak dödörög magában.

Durmol – (Alszik, szendereg.) Ferkó bátyánk is csak szendereg, durmol még nappal is.

Felkászálódik vagy feltápáskodik – (Nehezen kel föl.) Az öreg Pali bácsi alig tud feltápáskodni.

Fityeg – (Hivalkodva, illetve hányavetin lóg, csüng.) Ennek az embernek csúnyán fityeg a bajsza.

Fondorlat – (Ravasz, alattomos, félrevezető cselekedet.)

Göntérháza, 2013. április 13.

A hangutánzó szavak 5.

Ma is a hangutánzó szavakról adok ismertetőt, illetőleg bemutatok mintegy húszat értelmezve, példamondatokba foglalva.

Cuppan vagy cuppog – (Gyakran, ismételten cuppan.) Mióta újra találkozott Bálint és Gyöngyi, cuppogtak a csókok. A cipője cuppog a latyakos sárban.

Csacska – (Gyerekesen viselkedő, tapasztalatlan. Kedveskedő.) Csacska beszéd. Bélus csacskán viselkedik.

Csatakos – (Rossz időjárás, amikor sok az eső, sok a sár.) Csatakos az idő odakint, nincs kedvem sétálni. Ernő csatakos cipővel érkezett haza a közeli erdőből.

Csatangol – (Csavarog, kószál, bolyong.) Józsi magányosan csatangol a néptelen utcákon. Bolyong, mint a garabonciás.

Cseng vagy csöng – (Kellemes, magas hangot ad. Éles, berregő hangon szól.) Szilveszterkor az éjfél utáni koccintáskor pezsgőspoharak csengenek. Kristálytiszta csengett a hangja. Árpi hangjában félelem csengett, ahogy belépett a tárgyalóterembe. Intő szavai még most is fülemben csengenek, harminc év után.

Csepeg vagy csöpög – (Cseppenként hull. Szemerkél. Szítál.) Nem esik, csak csöpög az eső. Csepeg a tartály, meg kell javítani. Manci is csöpög a kedvességtől.

Csepereg vagy csöpörög – (Ritkásan hull.) Csepereg az eső. Csepereg az eresz, elkezdett olvadni a hó. Nem esik, csak csöpörög.

Cseppen vagy csöppen – (Csepp alakjában ráhull az asztalra. Valahova oda kerül. Hozzájut valamihez.) Víz cseppen a terítőre. Mónika is idegenek közé csöppent. Olykor Csabának is csurran-cseppen valami kis morzsa, ha nem is sok.

Cserfes – (Sokat beszélő, csacsogó.) Kedves ez a cserfes kislány. Marit, a cserfes asszonyt nem lehet elhallgattatni.

Csetepaté – (Kisebb fegyveres összetűzés. Pörlekedés. Veszekedés.) A portyázó lovasok csetepatéba keveredtek az ellenséggel. A két szomszéd között állandó a veszekedés.

Csetlik-botlik – (Botladozik, ügyetlenül lépked.) Ott csetlik-botlik a táncosok között, nem tanult meg táncolni. Alfréd, amatőr lévén, még csak csetlik-botlik a kamerák előtt.

Csettint – (Csettenő hangot hallat. Pattint.) Pista a büfében csettintett a nyelvével. Csettintett a két ujjával, úgy próbálta magára terelni a pincér figyelmét. Éleset pattintott az ostorával.

Cseveg – (Könnyedén, felületesen beszélget.) Jobb téma híján egész este az időjárásról csevegtek.

Csevej – (Felszínes, könnyed beszélgetés.) Anetta és Matild, a két jó barátnő gyakran összejön egy kis csevejre.

Csilingel – (Huzamosabb ideig kellemesen csengő hangot hallat.) Szépen csilingel a csengő. Csilingelnek a poharak a tálcán.

Göntérháza, 2013. április 16-án

Hang- és hangulatfestő szavak 1.

A hangulatfestés meghatározása utal a szavak hangzásbeli hatásából származó hangulatra. Ez jóformán minden szónál érvényesül némileg, de kitűnnek az olyan szavak, amikor a szóhangzás erős érzelmi és egyéb jelleget hordoz magában, vagyis az észlelhető hangulatot. Például a nevek, az ellentétes jelentésű közszók vagy más szavak is árasztják a szóhangulatot.

A jelentés és a hangulat fontos eleme, része a szóhangulatnak, hangfestésnek, hangulatfestésnek.

A következőkben ismertetek mintegy húsz hangulatfestő szót. Értelmezem, majd mondatokba foglalom.

Alamuszi – (Alattomos, sunyi. Álomszuszék, mamlasz.) Bandi is egy nagy mamlasz alamuszi, álomszuszék.

Bamba – (Nehéz felfogású, ostoba, szájtáti. Ilyen személyre valló.) Antal is egy szájtáti, bamba ember.

Bíbelődik – (Lassan, aprólékosan foglalatoskodik, vesződik valamivel.) Dani is bíbelődik a gereblyefogakkal.

Cammog – (Nehézkesen megy, jár. Lassan halad.) Etelt a cammogó járásáról már messziről megismerni.

Csámborog – (Ténferegve csatangol, kóborol.) Erik állandóan csámborog a sötét éjszakában a faluban.

Csámpás – (Lenézett, megvetett ember megnevezése, megszólítása is.) Te csámpás Árpi!

Csatangol – (Kószál, csavarog, barangol). Jolán néni sokat csatangol. Szomszédol.

Hancúrozik – (Pajkosan, lármásan játszik, ugrándozik. Valakivel pajzánkodik.) Bálint is szeret pajzánkodni, hancúrozni. Szereti a nőket.

Hebehurgia – (Meggondolatlan, szeles, kapkodó.) Márta szeles és kapkodó, hebehurgia nő.

Kalimpál – (Végtagjaival hadonászik, kapálódzik.) Erika úgy kalimpál a karjaival, mint a motolla.

Kelekótya – (Hebehurgia, meggondolatlan.) De kelekótya lett a Béla gyerek.

Lomha – (Nehézkesen mozgó, lusta ember.) Albert lomhán mozog, akárcsak a medve.

Nyimnyám – (Pipogya, tehetetlen.) Az öreg Ella néni is nyimnyám lett.

Ődöng – (Céltalanul, kedvetlenül ide-oda járkál. Őgyeleg.) Darinka céltalanul ődöng egyedül a lakásban.

Pipogya – (Gyenge akaratú, gyáva.) Mariska férje is egy pipogya, gyáva ember.

Retyerutya – (Cókmók, motyó. Battyu.) Weöres Sándor írja a Haragosi című gyermekversében: Fut a havon a fakutya,/vele fut a retyerutya.

Szöszmötöl – (Piszmog, pepecsel, babrál.) Iván is rendszeresen piszmog vagy szöszmötöl a faragójában.

Tutyimutyi – (Tehetetlen, gyámoltalan személy.) Darinka is egy gyámoltalan, tutyimutyi asszonyka.

Vigyorog – (Ember a fogait mutogatva, ostobán vagy gúnyosan, rendszerint hangtalanul nevet.) Ilyen vigyorgós ember a mi Jenő barátunk is.

Göntérháza, 2013. április 14-én

Hang- és hangulatfestő szavak 2.

Mai előadásomban is a hang- és hangulatfestő szavakról fogok beszélni. Ezek a nyelvi elemek is számtalanszor érvényesülnek a muravidéki, hetési emberek mindennapi beszédében.

Ebből az értékes nyelvkincsből ismertetek mondatokkal illusztrálva mintegy 15-öt:

Cafat – (Valaminek a foszlánya, apró darabkája.) Az utcalányon cafatokban lóg a ruha. Az oroszán apró cafatokra tépte az elé dobott húst. Emil mennyaszszonyát elcsábította ez a cafat.

Caplat – (Sárban, latyakban nehezen, alig tud járni.) Jani nehezen caplattott a bokáig érő kátyúban. Pista és Bözsi búsan caplattak egymás mellett a temetőből.

Cafrang – (Főlöszleges, haszontalan cifraság, dísz. Fityegő dísz.) Az egész öltözete tele van aggatva díszes cafrangokkal. A lova hátán levő takaró is díszes cafrangokkal volt ellátva.

Csacska – (Gyerekesen viselkedik. Tapasztalatlan.) Ez bizony csacska beszéd. Karcsi is csacskán viselkedett.

Csatangol – (Csavarog, kószál, kódorog, barangol, tévelyeg, ödöng.) Egyedül csatangol éjjel a falunkban az öreg Miska bácsi, nem tud aludni. Bolyong, csatangol, mint a vadludak.

Cselleng – (Céltalanul, unottan jár-ke. Őgyeleg. Ténfereg.) Föl-alá csellengett egész nap a réten.

Csecsebecse – (Díszes, de jobbára értéktelen apróság, játékszer.) Az öreg komód egyik fiókja tele van mindenféle csecsebecsével. Minden csecsebecsét magára aggat, csak hogy feltűnést keltsen.

Cammog – (Nehézkesen, lomhán lépked. Akadozva halad előre.) Egy öreg barnamedve cammogott előttünk az ösvényen. Szedd a lábad, ne cammogj! A csúcsforgalomban csak cammogtak a járművek.

Cihelődik – (Nagy nehezen, nehézkesen szedelőzködik.) Cihelődjünk, mert mindjárt ránk tör a vihar.

Csatakos – (Olyan időjárás, amikor sok a híg sár, különösen az olvadó hó.) Csatakos az idő odakint, nincs kedvem kimenni az útra. Ferike lucskos, latyakos cipőben lépett be a lakásba.

Csóvál – (A feje fölött forgat valamit, például rozst tisztogat. Lóbál.) Gondterhelten csóválja a fejét Gizi.

Cucc – (Holmi, cókómók. Divatos ruha.) Rengeteg a fölösleges cuccom – mondja Margit. A barátnőmnek remek cuccai vannak. Piri is magára vette a fura cuccot.

Csitri – (Serdülő lány. Hogy megszépült ez a kis csitri.) Csitri lányok viháncolnak az autóbusz peronján.

Fintorog – (Többször fintort vág. Grimaszokat vág.) Dezső folyton fintorog. Mindentől csak fintorog, semmi sem tetszik neki.

Finyás – (Ételben, italban válogat.) Úgy viselkedik, mint egy finnyás kisaszszony. Finnyás az ízlése, nem vesz föl akármit.

Fityeg – (Hivalkodva csüng, himbálódzik. Meglazulva lóg.) Vastag aranykárka fityeg a fülében. Fityeg a gombod, mindjárt leszakad. A tisztnek fényes kard fityeg az oldalán.

Göntérháza, 2013. április 16-án

Hang- és hangulatfestő szavak 3.

Ezek az értékes nyelvi elemek teszik anyanyelvünket, a magyart értékessé, egyedivé, hangulatossá és szebbé.

Gabalyodik – (Kuszálódik, gubancolódik a vékony fonalszál. Bonyolódik. Belegabalyodik. Beleszeret.) Manci is hamar belegabalyodott a jóképű Gyurkába.

Gebed – (Döglük, nyomorultul elpusztul.) Pista bácsi gebéje (lova) is meggedt.

Gyámoltalan – (Segítő, pártfogó nélküli ember; védtelen. Ügyefogyott, gügye is. Tehetetlen.) Szegény Vera, olyan gyámoltalan, hogy felügyelni kell rá. Gyámoltalan lett a férje is.

Habókos – (Szeszélyes, hóbortos, kelekótya.) Habókos egy ember a te férjed, Terus.

Hebehurgia – (Meggondolatlan, szeles, kapkodó személy.) Zsuzsa férje is egy hebehurgia. Szeles, mint a csélcsap ember. Minden munkát kapkodva, meg gondolatlanul, hebehurgyan végez

Hírhordó – (Hírvivő. Pletykás személy. Falunyelve.) Kati néni is egy pletykás, hírhordó teremtés.

Hőbörög – (Féleszű módjára viselkedő, kiabálós ember. Hóbortos, bolond.) Zoli is sokat hőbörög, felelőtlenül hangoskodik, bolondul beszél.

Ingyenélő – (Más munkájából élő ember. Nem dolgozik. Tunya. Lusta. Másokon élőködő ember.) Gyszi is egy ingyenélő.

Istenverte – (Bajtól, nyomorúságtól sújtott szegény.) Szegény Lalit is veri az Isten.

Jampec – (Divatmajomként öltözködő, feltűnősködő, léha fiatalember.) Dani is jampec módon öltözködik.

Jellemtelen – (Erkölcseleg ingatag, mindenre kapható személy.) Ez az alak is jellemtelen, mindenre kapható.

Jómadár – (Csibész, mihaszna, gazfickó.) Gazsi, a te vőd is egy mihaszna ember.

Kacifántos – (Nyakatekert, körülményes. Félrevezetően ravasz. Mindenki-ben és mindenben hibát találó, örökké akadékoskodó. Ilyen emberre jellemző

a kacifántosság.) A te fiad is egy kacifántos teremtés, Irma. Kacifántos módon viselkedik.

Kakaskodó – (Férfiasságát fitogtatva udvarol. Harcias személy.) Ferkónak több nőre van szüksége a boldogságához, kakaskodik is.

Kalimpál – (Végtagjaival hadonászik, kapálódzik. Himbálózva leng.) Jancsi vita közben erősen kalimpál a kezeivel.

Kasmatol – (Kutat, motoz. Csatangol, ődöng.) Kasmatol az összekuszált írásai között.

Kászálódik – (Lassan készülődik.) Mancsi néni is hosszadalmasan kászálódik a szobában.

Kulipintyó – (Kis házikó. Konyhó.) A szegény család kénytelen összehúzni magát egy kis kulipintyóban.

Kuporodik – (Két lábát fel- vagy maga alá húzva valahova ül vagy guggol.) Pista a fal mellé kuporodik.

Göntérháza, 2013. május 30.

7. fejezet:

**Nyelvi kölcsönhatások,
nyelvünket díszítő nyelvi klisék**

Nyelvi kölcsönhatás

A muravidéki magyar–szlovén (vend) irodalmi-nyelvi kapcsolatok

(Elhangzott Szombathelyen a VII. Nemzetközi Szlavisztikai Napokon 2002. május 24-én.)

Előadásomban a Muravidéken élő magyarok és szlovének 1941 és 1945 közötti nyelvhasználatának néhány sajátosságát szeretném bemutatni. E szerény tanulmány anyagát a Muraszombat és Vidéke című kétnyelvű (magyar, szlovén/vend/) hetilap különböző témájú cikkeiből „ollóztam” ki a teljesség igénye nélkül; vagyis két évfolyam (XXXV. és XXXVI.) 84 száma szolgált forrásanyagul.

Első gondolatom az volt, hogy a szlovén (vend) nyelvű szövegekben előforduló muravidéki (prekmurjei) szlovén tájszavakat, kifejezéseket és szó szerkezeteket vizsgálom meg, de végül is úgy döntöttem, hogy a szlovén (vend) írásokban jelentkező magyar szavakról szólok: a sajátos hangtani, szótani vagy esetleg mondattani alakzatokról.

Észrevételeimet, illetőleg mondandómat néhány szempont szerint foglalom össze.

1. Úgynevezett „kétnyelvű” mondatok és mondatrészletek, amelyekben magyar szavak, szó szerkezetek stb. is jelen vannak a szlovén (vend) nyelvű szövegekben. (Ezeknek a magyar nyelvű fordítását is megadom zárójelben.) Például **Gyülejs váraskega** poglavarsztva v Szoboti. (A muraszombati városi vezetőség gyűlése.); **Regósko** szkupino je vodil Cs. I. **főhadnagy**. (A regős csoportot Cs. I. főhadnagy vezette.); **Járáski** ogengaszilszki dén. (Járási tűzoltónap.); Tisztí, ki z **árende** dela grünt. (Azok, akik árendás földet művelnek.); Escse nej prisao **parancs**. (Még nem érkezett meg a parancs.); Iz **Törszkoga országa** II. Rákóczi Ferenc. (II. Rákóczi Ferenc Törökországból.); Dobijo **lakás** i cejlo **koszto**. (Lakást és teljes kosztot kapnak.); Preminoucsi keden je **vármegyóvszki törvényhatósági bizottság gyülejs** drzsáo. (A múlt héten a vármegyei törvényhatósági bizottság gyűlést tartott.); Z **öngyujtojom** vuzsgao oszlicó. (Öngyűjtőval gyűjtötte fel a szalmakazalt.); Ka té **beteg** szamo vüsi sirijo. (Ezek a betegek

csak tetveket terjesztenek.); Nej szo meli právoga **vezéra**. (Nem volt igazi vezérük.); Steroga **gyámra** szo sze komaj zsivi resili. (Amely járomból csak alig tudtak élve menekülni.); Polszki delavec, pomagács i **napszámos...** (Mezei munkás, segéd és napszámos...); ... ednaki **rang** noszi univerzitetni **tanár** i... (... egyenlő rangot visel az egyetemi tanár és...); ... brezi zemeljszke **kincse**... (... földi kincs nélkül...); Na petrovszkem **állomási** sze tretji pár **sin** dene doj. (A petróci állomáson a harmadik sínpart rakják le.); Dobivali szo **államszko** podporo. (Állami támogatást kaptak.); V cérkvi szo szkrivali Heidrichovoga **gyilkosa**. (A templomban rejtegették Heidrich gyilkosát.); Nemci szo angleski i amerikanszki **hajouov** potopili. (A németek az angolok és az amerikaiak hajóit elsüllyesztették.); **Közöski sors** vend–vogrszkoga bratsztva. (A vend–magyar testvériség közös sorsa.); V nedelo szo meli **vizsgo** kmetje. (Vasárnap volt a földművesek vizsgája.); Moderno **szállodo** scséjo posztaviti... (Korszerű szállodát akarnak építeni...); Té **rendelet** sze ne nanasa... (Ez a rendelet nem vonatkozik...); Europlani pomagajo pesakom i **tüzérségi**... (Repülőgépek segítik a gyalogosokat és a tüzérséget...); Ka od Kárpátov notrizagrajena zemle naj bo eden mocsen i szloboden **Vogrszki ország**. (A Kárpátoktól a délvidékig legyen egy erős és független Magyarország.); **Ovodo** bodo zidali na Cankovi. (Óvodát építenek Cankován.); Za **példo** vogrszki mater... (Példának a magyar anyát...); **Dunántulszki honvédszki ezred**... (Dunántúli honvédezred.); S. L. sze je na **padlási** za tram obeszo. (S. L. a padláson a gerendára felakasztotta magát.); Nas **jaras** je darüvao doszta toplega gvanta **honvédom**. (Járásunk sok meleg holmit ajándékozott a honvédeknek.)

Itt kell megjegyezni, hogy a „felszabadulás” (1941–1945) utáni négy év alatt megjelent kétnyelvű (szlovén/vend/–magyar) hetilapokban közölt szlovén (vend) nyelvű írásokban a szlovén **č**, **nj**, **š**, **s** és **ž** mássalhangzók és mássalhangzókapcsolat helyett a magyar **cs**, **ny**, **s**, **sz** és **zs** beszédhangok érvényesülnek mindig, például **cslovik** (ember), **pítanya** (kérdés), **pajdás** (pajtás), **osztani** (maradj!), **zsena** (asszony, nő).

2. Az idézett mondatokban előforduló magyar szavak szlovén (vend) nyelvű alakjainak az értelmezése. Először a mondatokban szereplő szavak változatlan alakját, utána a helyes magyar köznyelvi formát, majd zárójelben a szavak szófaját, végül pedig a helyes szlovén szóalakot adom meg az idézetek sorrendjében:

gyülejs: gyűlés (fn); sestánek, zborovánje
váraskega: városi (mn); mésten
regósko: regös (fn); bárd, ljúdski pévec
főhadnagy: főhadnagy (fn); nadporočnik
járáski: járási (mn); okrájen
árende: árenda (fn); zakúp
parancs: parancs (fn); ukaz, povelje
Törszkoga országa: Törökország (fn); Túrcija
lakás: lakás (fn); stanovánje
koszto: koszt (fn); hrána
vármegyővszki: vármegyei (mn); županíjski
törvényhatósági: törvényhatósági (mn); zákonsko uráden
bizottság: bizottság (fn); odbor
öngyujtojom: öngyújtó/val/ (fn); vžigálnik
beteg: beteg (fn, mn); bolník, bolán
vezér: vezér (fn); vódja
gyámra: járom (fn); járem
napszámos: napszámos (fn); dnínar, težák
rang: rang (fn); čin, ráng
tanár: tanár (fn); profésor
sin: sín (fn); tráčnica, tírnica
államszko: állami (mn); držáven
gyilkosa: gyilkos (fn); morílec, krvník
hajouvov: hajó/kat/ (fn); ládja
közöski: közös (mn); skúpen
sors: sors (fn); usóda
vizsgo: vizsga (fn); izpít
szállodo: szálloda (fn); hotél
rendelet: rendelet (fn); urédba
tüzérségi: tüzérség/nek/ (fn) topníštvo
Vogrszki ország: Magyarország (fn); Madžárska
ovodo: óvoda (fn) otróški vrtec
pélodo: példa (fn); primér, vzórec
Dunántulszki honvédszki ezred: dunántúli honvédezred (fn); prekdónávski honvédszki pólk

padlási: padlás/on/ (fn); podstrěšje

jaras: járás (fn); okraj

3. A továbbiakban csak olyan magyar szavakat vagy szlovénul ragozott magyar szavakat, szó szerkezeteket, összetételeket, kifejezéseket stb. sorolok fel, amelyek a szlovén (vend) nyelvű szövegekben szerepelnek. Mindegyiknek megadom az eredeti (leírt) szóalakját, zárójelben a köznyelvi megfelelőjét, majd a kettőspont után a szlovén irodalmi alakot. (Ha a leírt szóalak megegyezik a köznyelvivel, akkor azt csak egyszer jelölöm.) Például pejnez (péNZ): denár; polgármester: župán; főbíró (főbíró): glávni sodník; zsvány: razbójnik, tolováj, hajdúk; forradalmár: revolucionár; gang: hodník; szakács: kúhar; bánya: rúdnik; teherautó: tovornják; repülőgép: letálo; kuruc: krúc; cserkész: skávt; tanácsüvao (tanácsolta): svetovál; jegyző: zapísnikar; ipartestület: obrtniško teló; szakaszvezető: podčástnik; aldüvati (áldani): blagoslovíti; csatorna: prekop; igazgató: ravnátelj; püspök (püspök): škof; kormány: vláda; esperes: dekán; főnök: predstójnik, šéf; követ: poslánec; baotos (boltos): trgóvec; hadikölcsön: vojno posojílo; jegyzőkönyv: zapísnik; oroszlán: lev; igazolvány: izkáznica; kincstár: zakládnic; központi mozi: osrédnji kíno; hadapród: vojna apróda; kezes: porok; gőzös: párnik; hercegprímás: knézoškof; touvaj (tolvaj): lópov; kétszer: dvákrat; határvadász: méjni strážnik; bűvár: potapljáč; nagyságos: milostljíva; rózsakel: brstični óhrov; korbács: korobáč; plebános (plébános): župník; zselár (zsellér): bájtár, kéjžar; jus: dédiščina; kormányzó: guverner; falat: grižljáj; mázsa: téhtnica, stót; sereg: vojska; népfelkelő: domobránec; sportpálya: špórtno igríšče; lekvár: marmeláda; éljen!: žívio!, naj žíví!; fok: stopnja; sas: orel; igénylési lap: zahtévna lista; cséplési ellenőr: mláčevni nadzórnik; zsák: vréča; vendszki cikk (vend cikk): vendski článec; bakancs: okovánka; divat: móda; vadlúti (vádolni): obtožíti; bantüvati (bántani): zbadati; engedély: dovoljénje; zseleznicarszki fütös (mozdonyfütő): strojni kurjáč.

4. A negyedik csoportban olyan szóösszetételi, szerkezeti alakzatokat sorolok fel, amelyekben az egyik tag magyar, a másik szlovén (vend). Ezeket ábécé-rendben adom meg. Először az eredeti (leírt) szóalakot, majd a köznyelvi magyar formát. Például államszki dug: állami adósság; árvinszko dejte: árva gyermek; bundászti béléske: bekecs, bunda?; csonklavom országi: a csonka országnak; dicsna vojszka: dicsó hadsereg; dober pajdás: jó pajtás; familijszka

kripta: családi sírbolt; gyakorlate drzsale: gyakorlatot tartottak; hasznovito delo: hasznos munka; héresnyi piszatel: híres író; huszárszka zasztáva: huszárzászló; inaska soula: inasiskola; kántorvucsitel: kántortanító; kertejszka akademija: kertészeti akadémia; nasi tüzoltov: a mi tűzoltóink; nasim batrivnim honvédom: a mi bátor honvédeinknek; szoboski követ: muraszombati követ; vecsféle: több-féle; zsenszka csupora: nők csoportja, nőegylet; zshivinszki dijazás: az állatok díjazása.

5. A szlovén (vend) nyelvű írásokban előforduló magyar magánhangzók közül főleg az **ö, ő, ü** és az **ú** érvényesül a szlovén (vend) szavakban:

A rövid ö magánhangzó, például vóra (óra); vödreti (kitörni); völücsiti (kidobni); vömenyati (kicszerélni); törk (török); vödébrao (kiválasztotta); vösztoupiti (kilépni); dönok (mégis, ennek ellenére); vödipelati (elutazni); vömeniti (kigondolni) stb.

A hosszú ő magánhangzó, például zmóljeno (/meg/örölt); Móro (Mura); vöpopraviti (kijavítani); vöimenüvati (kinevezni); örocsno (kézzel, saját kezével) stb.

A rövid ü magánhangzó, például tüdi (is, szintén); tujina (külföld); ponüdba (kínálat); lübézen (szerelem); grünt (udvar); zvün (kint); sze müdi (marad); lükenjca (lyukacska); nücati (használni); lüft (levegő) stb.

A hosszú ú magánhangzó, például klücs (kulcs); szlüzsba (munkahely, állás); lüdi (emberek, népek); vüpati (hinni); düsi (lélek); drüstvo (társaság); zgübiti (elveszíteni); krúj (kenyér); oblüba (eskü, fogadalom); szlüzsiti (keresni) stb.

Az ou diftongus használata az írott szlovén (vend) nyelvű szövegekben is jelen van, főleg az **ó** magánhangzó helyett, de ritkábban az **o**, és az **u** helyett is, például soula (iskola); okouli (körül); tou (ez, emez); nasztoupao (fellépett, szerepelt); szégajoucs (belevágva); zasztoupnik (ügynök); szkousz (keresztül, át); prouti (ellen, szemben); potoupiti (elsüllyeszteni); nouvo (új) stb.

Az is előfordul elég gyakran a leírt szövegekben, hogy a rövid **ü** és a hosszú **ú** alkalmazása kétféleképpen érvényesül ugyanazokban a szavakban, például lüdi:lüdi (emberek, népek); zgüba:zgüba (kár, veszteség); szlüzsba:szlüzsba (munkahely, állás); drügi:drügi (második); vüpati:vüpati (hinni) stb.

Nem érvényesül egységesen a szlovén **a, e, i, o** és **u** magánhangzók időtartamának a jelölése sem, illetőleg a mellékjelek alkalmazása, például az éles vagy

hosszú ékezet, „acutus” (strešica), az á, é, ó és ú, csak rövid hangsúlyos, nyomatékos szótagokban előforduló rövid ékezet (krativec) az a, e és o, valamint a széles, hosszú hangsúlyos, nyomatékos szótagokban az úgynevezett tetőcske (strešica) az e és o magánhangzók alkalmazásában, amelyek egyébként a mai szlovén irodalmi nyelvben sem jutnak kifejezésre az írásban. Ezzel szemben az általam vizsgált szövegekben (újságcikkekben) sokszor előfordul, hogy ezeket az időtartambeli ékezeteket eltérően alkalmazzák a szlovén (vend) szavakban, vagyis nem a mai szlovén irodalmi nyelv szerint. A jelölési (hangsúlyozási) eltéréseket az alábbi szavakban szemléltetem. Először az alkalmazott (leírt) szavakat, utána pedig a mai helyes formákat adom meg, például junake: junáke (hősök); razum: razúm (ész, értelem); szoldak: soldák (katona); blajzseni: blájženi (áldott); sztanemo: stánemo (felkelünk); vrednosti: vrédnosti (érték, értékes); zgodilo: zgodílo (megtörtént); dúznsoszt: dolžnosti (kötelesség) stb.

6. Összegzésképpen néhány gondolat. Tanulmányozva a Trianon után megjelent különböző kétnyelvű hetilapokban (Szabadság, Mórszka Krajina, Népujság, Muraszombat és Vidéke stb.) megjelent szlovén (vend) nyelvű írásokat, azt tapasztaljuk, hogy azokban sok magyar és muravidéki (prekmurjei vend) köznyelvi és tájszó érvényesül.

Az általam vizsgált szövegekben, a társadalmi-politikai és gazdasági írásokban fordul elő a legtöbb magyar szó, szóösszetétel és kifejezés. Ez érthető, hiszen ezeket a „szakszavakat” nehéz szlovén nyelvre fordítani. Hasonló közösségi nyelvhasználati gyakorlat valósult meg abban az időben is, mint manapság nálunk a szlovén szavak alkalmazását illetően mindennapjaink közéleti nyelvhasználatában, amikor ilyen „kevert” nyelven beszélünk (itteni magyarok): „A drásztvena knyizsicámot meg köllött hosszabbittatnyi a szociálnán.”; „A notárához evittem a maticsní lisztömet.”; „Potrdilut kértem az obcsinán.” stb.

Tanulságos lenne a szlovén (vend) nyelvű írásokban előforduló magyar táj- és köznyelvi szavak szlovénul történő toldalékolását is vizsgálni; a szóképzési és ragozási módokat. Például ilyeneket: dén tüzoltov, árvinszki dejte, tonszkoga gőzösa, v tilosi, bojnszki hajojov, vogrszkim honvédóm, aldüvati, hasznovito stb.

Néhány cikk mondanivalója, ha burkoltan is, de tartalmazza a magyarító szándékot, a magyarságeszmény értékrendjének gyakori hangoztatásával. A hazaszeretet és a magyarsághoz való tudatos kötődés megfogalmazása is jelen van ezekben, például idézet egy vezércikkből: „Delali mo i sze vojüvali, pa csi de

trbelo tüdi merjemo szamo zato, ka mo lejko na vöke zsvieli v velkom Vogrszkom országi.” (Dolgozni fogunk és harcolni, ha kell, meg is halunk csak azért, hogy örökké Nagy-Magyarországon élhessünk.) Hartner Nándor írja: „A vend magyarnak vallja magát és meg is sértődne, ha nemzetiségnek tekintenénk.”

Forrás:

1. A magyar helyesírás szabályai. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1984
2. Bernjak Elizabeta: Madžarsko–slovenski, Slovensko–madžarski slovar – Magyar–szlovén, Szlovén–magyar szótár. Cankarjeva založba. Ljubljana, 1995
3. Magyar értelmező kéziszótár. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1972
4. Muraszombat és Vidéke (XXXV, XXXVI. évf). VMKE. Muraszombat, 1941, 1942
5. Novak Franc: Slovar beltinskega prekmurskega govora. Pz. Murska Sobota, 1985
6. Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V. DZS. Ljubljana, 1972, 1975, 1979, 1985, 1991

Göntérháza, 2002. május 5.

Nyelvünket díszítő nyelvi klisék 1.

Örömmel közlöm Önökkel, nagyon jólesett, hogy néhányan telefonáltak és szóban is közölték, valamint értékelték szerény előadásaimat, főleg a népballedákról szólókat. Köszönöm. Az is tudomásomra jutott, hogy vannak, akik még ismernek népballedákat vagy románcokat. Ha majd birtokomban lesznek a szövegek és a dallamuk, talán egyszer bemutatom őket.

Ma viszont szeretnék még ismertetni, illetőleg értelmezni néhány hetési, muravidéki és nálunk is gyakran használt, nyelvünket díszítő, gondolatainkat formáló, szép tájnyelvünket gazdagító állandósult nyelvi szókapcsolatot.

Például: 1. *Addig jár a korsu a kutra, még el nem törik.* Ezt nem kell magyarázni, érthető. 2. *A horduk nyitott ablakokke ásitosztak.* A hordók üresen, nyitott ablakokkal álltak a gántárfán, vagyis az ászokfán. 3. *Alik tudot kikecmerögnyi a bekeccsibü.* Alig tudott kibújni a bekecséből. Nehezen vetette le. 4. *Állanduan hepciáskodik valakive.* Mindenkibe beleköt, veszekszik, ha nincs is rá ok. 5. *Állandujan korhuta a zurát.* Állandóan, szidta, ócsárolta. 6. *Amiko meglátto a zóriás döögöt, berezelt.* Berezelni azt is jelenti, hogy nagyon félni, megijedni, de a „becsinálást” is. 7. *A minap jutott a fülemb.* Az elmúlt napokban hallottam. 8. *Árgus szömökke figyeté.* Különös figyelemmel kísérte a történeteket. 9. *A sunka is epárolgott a pallásru.* Úgy látszik, csodás, párolgó sonka volt a padláson. Vagy talán a kétlábú szarkák vitték el? 10. *Belediktát pár kortyot a betegbe.* A beteggel sikerült megitatnia pár korty levest. 11. *Buhát tett a fülibe.* Érdekes, hogy a bolha nem ugrott ki a füléből. Valódi jelentése, hogy valamire felhívta a figyelmét. 12. *Felë göbe, felë kany.* Népi hiedelem: A levágott koca óljába a megpörzsölt körmöket dobják be, hogy annyi kismalac legyen benne. Ezt a műveletet általában egy fiúgyerek ejti meg. 13. *Gebeggyön még, ha illeny.* Szép és keresztényi kívánság. 14. *Ha így észik, hama epatkul.* Az elpatkol szó jelentése: meghal. 15. *Hama benyakata, mind a Csuka a pálinkát.* Hamar, gyorsan elfogyasztotta, mint Csuka a pálinkát. 16. *Hama lekaszabuta.* Hamar lerombolta, elpusztította, levágta. 17. *Hirteleny ehagatott, mind a szu a fábo.* Gyorsan befogta a száját, elhallgatott. 18. *Jancsi bácsi is korán áldozott.* Arra az emberre mondják, aki már reggel is ittas. 19. *Kiböffent belüllé, mind a tótbu a káso.* Nem akarva is elszólta magát. Elárulta azt, amit esetleg nem is akart elmondani. 20.

Kinyillik a bicska a zsebibe. Arra az emberre mondják, aki hirtelen haragú. 21. *Kiésü bánat, eb gondulat.* Érdeemes először jól átgondolni a dolgokat, mielőtt kimondunk valamit. Hasznos tanács! 22. *Légyön a tűz martalika!* A becsületes, jószándékú ember ilyent nem kíván senkinek. 23. *Mégēszi a kosz a lustaságtu.* Ezt nem kell megmagyarázni. 24. *Minden szöm rászegezüdütt.* Egy szemet sem szegeztek rá, csak mindannyian figyeltek rá. 25. *Nagy nehezzen kuporgatta össze a pénszt.* Sokat dolgozott, takarékoskodott, hogy legyen egy kis vagyona. 26. *Nēm észik forrun a kását.* Lehet még a rossz dolgon is változtatni, csak ki kell várni. 27. *Nē szöszmötüllön annyit a szobábo.* Siessen már ki a szobából! 28. *Nēm zörög a haraszt, ha nēm fujja a szíél.* Ez a szólásmondás azt jelenti, hogyha valamiről mindenki beszél, akkor az igaz lehet, megtörténhetett; de még nincs bizonyítva. 29. *Öreg ember nem vén ember.* Ez a szólás a férfiakra vonatkozik. Szerintük nincs vén ember (férfi), csak asszony (nő). 30. *Összekuporgatott egy kis vagyont.* Takarékosan, meggondoltan, a pénzt okosan beosztva élt.

Megjegyzem, hogy a 30 nyelvi klisé mindegyikében szerepel egy vagy két hetési, muravidéki tájszó is.

Lehet, hogy unják már, hogy a hetési, muravidéki tájnyelvvél, annak díszítő, értékes és egyedi elemeivel foglalkozom. Szeretném, ha megértenék, hogy ez lényeges és fontos, hiszen nemes célt próbál szolgálni: a Muravidéken élő őshonos magyar kisebbség anyanyelvének, nemzettudatának, önazonosságjegyeinek és hovatarozásának a vállalását, használatát és megőrzését.

Göntérháza, 2010. március 10.

Nyelvünket díszítő nyelvi klisék 2.

Ma folytatom egyrészt a múltkor elhangzott témát, másodszer pedig szólok néhány hetési, muravidéki tájszóról. Remélem, szívesen olvassák, hiszen a hetési, göcseji és őrségi (muravidéki) emberek (szüleink, nagyszüleink, elődeink) beszédéből maradtak ránk ezek a népnyelvünket értékessé tevő szavak, kifejezések és mondattörédek.

Tehát a folytatásban bemutatok néhány szólásmondást és -hasonlatot, valamint néhány tájszót. Mindegyiket értelmezem. Megadom a pontos jelentésüket.

Például: 1. *Rátapint a dolgok velejére.* Nem tapogat semmit, hanem megérti, hogy miről van szó. 2. *Remög, mind a miskolci kocsonya.* Szólásmondás-féle. A félelemmel is kapcsolatos. 3. *Sokat gürcüt, amig lett egy kis házo.* Sokat és keményen dolgozott, de az eredményes lett. 4. *Söpörgyön a maga házo táján!* Törődjön a saját dolgaival. 5. *Szeget ütött a fejibe.* Szegény ember, ráfizetett volna, ha így történt volna. Jelentése: valamire rádöbrent, felfigyelt. 6. *Teljessen kiszipoloszta szeginyt.* Még a vagyonából is kifosztotta. 7. *Ugy rápirított szeginyre, hogy eszégyelte magát.* Rápirítani valakire azt jelenti, hogy érdemtelenül szidják. 8. *Van mit aprittanyija a tejbe.* Gazdag emberre mondják, akinek mindene megvan. 9. *Van neköm hozományom, az az ién vagyonom!* Ezt a hátrányos helyzetben élő feleségek szokták erőlyesen hangsúlyozni. 10. *Vézs az agyadba!* Nem vernek vésőt senkinek sem az agyába, csak arra kérik, hogy jegyezze meg a dolgot.

Most pedig bemutatok néhány hetési, muravidéki tájszót, illetőleg egyéb szót, és értelmezem is őket.

Például: **álomszuszék** = álmos, lusta emberre mondják; **aszott képű** = sápadt, sovány arcú; **bibircsók** = az arcon jelentkező szemölcs vagy pattanás; **bránnyo** = a megszántott földet porhanyító, aprító mezőgazdasági eszköz, borona; **bucska** = fából készült kb. 5–10 literes kulacsféle; **buzgómócsing** = arra az emberre, diákra mondják, akik túlzottan szorgalmasak, mindenáron érvényesülni akarnak; **csutora** = egyfajta kulacs; **pityörög** = sír, könnyezik; **feslag** = gabonátároló, nagyobb deszkaláda; **fukar** = fősvény, zsugori; arra az emberre is mondják, aki a fogához veri a garast.; **gönc** = ruházat; **hepehupás** = gidresgödörös felületű, nem sima; **jószágos kamara** = gabonátároló kamra; **kaján** =

csúfondáros, például kajánul nevet; **kesetüdejü** = gyenge tüdejü, köhögős személyre mondják; **kóc** = a kender vagy len gerebenezésekor fennmaradó, összegubancolódott szösztermék; **kócmazzag** = kócból font madzag; **kolduscafat** = nincstelen, szegény személy; **kredenc** = régi, edényes konyhaszekrény; **kukoricatusa** = kukoricacsutka, a csőnek a szemet tartó része; **langaléta** = hórihorgas, magas, sovány személy; **leszógáto a katonaságot** = letöltötte a katonaidejét; **málészájú kapcabetyár** = mafla, csirkefogó személy; **pápaszem** = szemüveg; **passzut neki** = jólesett neki; **pintös** = kb. 1,5 literes borosüveg; **pitar** = a régi lakóházak pitvara; **punktum** = nincs tovább, vége; **sámedli, sámli** = támlátlan kisszék, zsámoly; **szlony** = díványféle, heverő; **szószátyár** = bőbeszédű, fecsegő személy; **tusku** = fatönk, törzsök; **vakablak** = a falban ablak alakú mélyedés.

Ne szégyelljék alkalmazni mindennapi nyelvhasználatukban az eredeti hetési, muravidéki tájnyelvi kincseinket! Vállalják, értékeljék azt! Erre neveljék gyermekeiket, unokáikat és dédunokáikat is! Addig lesznek a Muravidéken magyarok, amíg magyarul beszélnek!

Göntérháza, 2010. március 11.

8. fejezet:

**Régi levelezéseink,
magyar kutyafajták**

Régi levelezéseink 1.

Írásaim között kutatva kezembe akadt egy régi levél. Beleolvastam. Érdekesnek találtam, hogy szóljak/írjak róla. Idősebb hallgatóim még emlékeznek rá, hogy a 40–60 évvel ezelőtti falusi levelezési forma általában mindig úgy kezdődött, hogy „*Kedves szüleim tudatom magokke hogy én egisséges vajok, amit magoknak is tejjes szivembül kívánok...*”, és ezt követte az információ, a kérés vagy a panaszkodás.

Persze a mondatokat elkülönítő – a tartalomra is utaló – írásjelek (vessző, pont, kérdőjel, felkiáltójel stb.) általában hiányoztak ezekből az írásokból, vagy esetleg tetszés szerint voltak „odabiggyesztve” valahová, de annál több hetési, muravidéki nyelvjárási jellegzetesség érvényesült bennük, például a szavakban, a szószerkezetekben, a kifejezésekben és a mondatokban.

Akkor ezek nemcsak érdekesek, de értékesek is voltak a nyelvtudomány számára, hiszen a nyugati nyelvjárástípusnak jellegzetes színességei voltak. Sajnos, ma már ezt nem mondhatjuk el teljes mértékben, mert az érintetlen, szép és sajátos hetési nyelvjárásunkban számtalan idegen nyelvi elem, főleg szlovén érvényesül, s így az elveszíti ősi, tiszta, eredeti értékrendjét.

De térjünk vissza a régi levél tárgyalására! Először annak helyesírási vagy elírási hiányosságait vizsgálva. Ezek közül csak néhányat említek:

1. A megszólítás után nincs semmilyen írásjel. Hiányzik a felkiáltójel, pedig ez a magyarban használatos.

2. A gondolatok fűzése: üdvözlés, tájékoztatás, kérés, jókívánság, búcsú egymást követik, de ezek tagolása, írásjellel (vesszővel, ponttal, kérdőjellel, felkiáltójellel, gondolatjellel stb.) való elválasztása hiányzik. Például: „... a Pityu sē látogat má mēg pejig sokat segítöttem neki amiko rászorut te is tudod mer montam.”

3. Ez a szövegrész is úgy érvényesül, mintha egy mondat lenne. Elmaradt belőle az új mondatot kezdő nagybetű. Úgy érvényesül, mintha egy mondat lenne. De hiányoznak belőle a mondatokat záró írásjelek is.

4. A gondolatok közlése is csapongó. Azt közli a levélíró, összefüggéstele nélkül, ami éppen eszébe jut. Például: „*Má mēgépüt a szobám, győhettök, Juliska sē küd pēnszt pedig va neki, mast üdvözlöm a férjedet is. Gyere má elübb hogy beszihessünk.*”

Az is szinte törvényszerűen jut kifejezésre, hogy a levelet általában így fejezték be: *„Mast többet nēm irok evve zárom soraimat, rokonyi szeretettel, Isten veleték csókutatom a zegisz családot Mari”*

Göntérháza, 2006. febr. 24.

Régi levelezéseink 2.

Előző előadásomban egy régi levélformáról, főleg annak szerkezeti és tartalmi vonatkozásairól szóltam néhány dolgot. Ma ennek a levélnek a nyelvi sajátosságairól szeretnék beszélni, vagyis azokról a szó- vagy szószerkezet-használatokról és tájnyelvi értékekről, amelyek még napjainkban is érvényesülnek a muravidéki, hetési beszéd mindennapi gyakorlatában. Például ebben a levélbeli mondatban: „*Én hálo istennek egisséges vajok.*” Több hetési, illetve muravidéki nyelvjárási sajátosság is jelen van, amelyek főleg a beszédben érvényesülnek. Ilyenek: az **é** hosszú magánhangzót a legtöbb esetben **ié**-nek ejtik a muravidéki magyarok, vagyis az egyjegyű **é** magánhangzó helyett mindig az **ié** kettőshangzót, az úgynevezett diftongust, például az én, mér (ige), szép, kés és kék szavak helyett mindig az **ién, miér, szíép, kiés, kiék** forma érvényesül.

A levélíró a hála szót **hálo**-nak írta. Ez a fajta alkalmazás így is valósul meg a mindennapjaink nyelvhasználatában, még a fiatalok körében is, hiszen a lába, nála, kihasználta, iskolába, unokámnak szavakat **lábo, nálo, kihasznáto, iskolábo, unokámnok** alakzatokban használjuk. És ez a legtöbb esetben így érvényesül még az úgynevezett értelmiségiek beszédében is. Mondhatjuk, hogy ez ősi hetési nyelvi sajátosság.

A **magokke** és még sok hasonló szóalak a köznyelvi használatban a magukkal formában érvényesül/érvényesülne helyesen. Ez a jelenség gyakori a hetési, illetőleg a muravidéki nyelvjárásban, amikor a **-val, -vel** toldalékot megrövidült **-va, -ve** formában kapcsolják a szavakhoz. Így jutnak kifejezésre a **magokke, Pityuue, evve, pénze, konyháve** nyelvjárási alakok a magukkal, Pityuval, evvel/ezzel, pénzzel, konyhával alakok helyett.

Sokszor előfordul, hogy az **e** magánhangzó helyett **i**-t ejtenek, például az egészséges, egész, beszélget, temetés, legény szavak helyett az **egisségös, egissz, besziget, temetis, legin** alakok érvényesülnek.

Érdekes a **vajok/vaok** (vagyok) szó használata. Ez a forma már alig-alig él a hetési, muravidéki tájnyelvben, de ritkán még előfordul.

Három mondat a levélből, amelyben tájnyelvi szavak szerepelnek: „*Ha gyüöttök, hozzatok ómát!*”; „*A szomszid tehennyë lélegetë a kruplirózsámot.*”; „*Acskuba hozta haza a hadinyakását.*”

Göntérháza, 2006. február 24.

Régi levelezéseink 3.

A 21. században az ember azt gondolná, hogy a muravidéki és más tájnyelvi területek lakosai már nem használják szóban és írásban sajátos nyelvjárásukat. Egy 65 éves személy írt nekem levelet. Megdöbbenve tapasztaltam, hogy mennyire él benne a hetési nényelv. E levélből idézek három nyelvi alakzatot:

1. A gyakran alkalmazott **meg** igekötő alkalmazása, amikor közvetlen az igéje előtt áll, külön van írva, pedig A magyar helyesírás szabályai szerint egybe kellene. Ezek az összetett szavak így érvényesülnek a levélben: *még kaptam, még halgatam, még tutam, még születem* a **megkaptam, meghallgattam, megtudtam, megszülettem** helyett.

2. A másik rendszeresen jelentkező sajátosság, hogy a hosszú mássalhangzók helyett rövidet alkalmaz az illető személy az írásában, például *hatot rám, halgatam, születél, it vót, anyi jóság, hoszu, szeretetel várunk, aná job, nagyob let* a **hatott rám, hallgattam, születél, itt volt, annyi jóság, hosszú, szeretettel várunk, annál jobb, nagyobb lett** helyett.

3. A magánhangzók közül csak rövidet használ, így nem szerepel a levélben a hosszú **í, ú, ű**, például *szivem, sirtam, huzsvéti, kívánok* a **szívem, sírtam, húsvéti, kívánok** helyett.

A levél befejező részét idézem: „*Mast pejig kívánok boldog huzsvéti Ünnepeket nagyon boldogot nem olant mind nékem van.*” Ebben az összetett mondatban sok olyan grammatikai megfogalmazás van, amely a muravidéki, azaz hetési tájnyelv sajátossága. Valószínű, hogy ezek az élő beszédben ilyen kirívó formában nem érvényesülnek, csak az írásban. Az a leírt, idézett mondatból nem derül ki, hol vannak a gondolatokat elválasztó írásjelek, a vesszők. Így egyszerű mondatként érvényesül, pedig négy tagmondatból álló összetett mondat. Így lenne helyes: **Mast pejig kívánok boldog huzsvéti Ünnepeket, nagyon boldogot, nem ollant, mind nékem va.**

Végül megállapíthatjuk, hogy bármennyire is közelít a muravidéki magyarok élő nyelvhasználata a köznyelvhez s keveredik a szlovén nyelvből átvett szavakkal és kifejezésekkel, még mindig sok eredeti, sajátos nyelvi formációt megőrzött.

Göntérháza, 2006. március 8.

Magyar kutyafajták 1.

Ma az emberiség legelső háziállatáról, a kutyáról szeretnék beszélni, illetőleg a jelenlegi nyolc nyilvántartásba vett, önálló fajként elismert magyar kutya-fajta közül hatról.

Egyébként a kutya legkorábbi leletét a Kr. előtti XII. évezredben az iraki Dzsarmo mellett találták.

A kutya volt az első háziasított állat, valószínű, hogy a farkasból háziasították; de biztos, hogy kialakulásában más állatok, például a sakál, a coyote (kojot) is szerepet kaptak. A háziasítás kezdetén az ember valószínűleg ébersége, őrző-védő képessége miatt került kapcsolatba a kutyával.

Aztán az idők folyamán egyre közelebb került egymáshoz ember és kutya. Így a magyarok, őseink életéhez is hozzátartozott az őrző-védő, terelő és vadászó kutya. A magyarság már kutyákkal együtt érkezett a Kárpát-medencébe.

A honfoglaló magyarság jellegzetes kutyáit általában három csoportba osztják a tudósok: rövid koponyájúakra, közepesen rövid koponyájúakra és a középnagy koponyájú kutyákra, ahol az agykoponya közepesen széles és a homlok keskeny.

A magyar őrzőkutyák közül legfontosabb a komondor. Úgy is nevezik, hogy a kutyák királya. Régi neve még: gubancos juhászkutya, selyemszörű farkaseb, pusztai komondor vagy lompos szőrű komondor. A hunok kutyájaként szokták emlegetni, neve ősi török eredetű.

A nomád népek gulyáinak és méneseinek őrzésében az oroszlánrész a komondornak jutott, mert megjelenése félelmet keltő, bátorsága példaszerű és küzdőképessége rendíthetetlen.

Bundája jó hőszigetelő. Bírja a forró nyári meleget és a dermesztő hideget. A pásztorok általában csak a fehér szőrűt alkalmazzák, így éjjel is meg tudják különböztetni a farkastól. Minden mozgó idegenre szemből támad, egy pillanat alatt ugrik és harapása halálos. A komondor évezredek óta segítőtársa a pásztoroknak.

A másik őrzőkutya a kuvasz, amely szintén nagy testű, erős kutya. A kuvasz szó talán sumér eredetű. Jelentése: a lovak kutyája, a ménések őrzőkutyája. Őrzi a ménest, de nem tereli. Ehhez rendkívüli állóképesség és éberség kellett. A kuvasz honfoglalóink kutyája volt. Bizonyítják ezt a keszthely–fenékpusztai ásatások.

Pásztorokodó magyar őseink legismertebb terelőkutyája a puli. Neve sumér eredetű. Régebben vízikutyának is nevezték. A pásztorok szerint „olyan okos, mint az ember; meg is érti az embert; nemcsak beszél, hanem gondolkodik is.”

A hagyomány szerint a puli azonos az ősi tibeti doggal vagy a tibeti terrierrel.

Göntérháza, 2013. május 31.

Magyar kutyafajták 2.

Ma is az ősi magyar kutyafajtákról szeretnék beszélni.

A vadászkutyák őse, a farkas már a jégkorszak kezdetén falkákba tömörült, értelmes vadász volt. Amíg az ember életmódjához hozzátartozott a vadászat, kutyái is mint vadásztársak töltötték be szerepüket. Amikor az ember áttért a földművelésre, a kutyák szerepe is megváltozott, bővült amellelt, hogy megmaradt régi funkciójuk, a vadászat is. Ősi vadászkutyáink nagy része ma is élő fajta, de már nem használják valamennyit vadászatra.

A szelindekek, vagyis a hajtókutyák és a kopók mellett a vizslák és az agarak voltak a solymászáskor legszívesebben alkalmazott kutyák. Okosak, engedelmesek, kitűnő szimattal rendelkeznek. Ezek terelték a háló felé a felrebbentett fűrjet, foglyot, fácánt, és ugrasztották ki a vackából a nyulat.

A magyar agár, mint a többi, az ember mellé szegődött kutya, eleinte segítette az embert a vad elejtésében, és ennek fejében megkapta azt, amit az ember meghagyott. Az agarat a népvándorlás folyamán Ázsiából Európába özönlő lovas népek alkalmazták futó vadak elejtésére. Talán az egyiptomi vagy a babiloni kultúra idejéből származnak.

A honfoglaló magyarok minden bizonnyal hoztak magukkal Európában addig még nem ismert agarakat. E kutya nemcsak kitűnő futó, hanem bátor, szívós fajta is. Nyúl-, őz-, szarvas-, sőt farkasvadászatnál is eredményesen használták.

A magyar vizsla ősmagyar kutyafajta. A bozótos, sűrű, áttekinthetetlen terpen vadászó ember segítőtársa lehetett a jó orrú vizslák őse. A magyar vizsla zsemlesárga színű, könnyen és gyorsan idomítható, a durva bánásmódot nehezen tűrő, igen intelligens, kiváló memóriájú és jó kombinációs készségű kutyafajta.

Őse az Ázsiából a magyarokkal érkezett vadászkutyafajta volt. A magyar vizslát már a XI. században ismerték.

A régi magyar szólás úgy tartja, hogy ha az összes többi vadászkutya kipusztulna is, a vizsla valamennyit képes lenne helyettesíteni. Van a magyar vizslának egy drótszörű változata is, mely középnagy, erős testalkatú, sárga drótszörű vadászkutya. Intelligens, ragaszkodó és kiegyensúlyozott állat.

A mai erdélyi kopók ősei a magyarok által behozottak és az itt találtak kereszteződésai. Főleg Erdélyben terjedtek el. A lóról való vadászat őseinknél is a kedvelt vadászati módok közé tartozott.

A Bécsi Képes Krónika (nyelvemlék, kódex) a magyarok őshazáját bemutatta ilyen kopót ábrázol. Középnagy testű kopófajta, jóindulatú, bátor, szenvedélyes és kitartó vadászkutya. Vadkeresésre és -elhozásra egyaránt alkalmas. Kitűnően hajt és eredményesen lefogja a vadat. Hajtás közben magas csengő hangot hallat, az álló vadra ugat. Gazdájához ragaszkodik és azt meg is védi. A nagy magyar főurak kedvelt sportja volt a kopózás. A hosszú lábú kopó inkább a nagyvadra, míg a rövid lábú a rókára, nyúlra volt használható.

Felsorolva a hat ősi magyar kutyafajtát: komondor, kuvasz, puli, agár, vizsla és kopó.

Göntérháza, 2013. június 1.

9. fejezet:

Hagyományörzés

A hagyományos hetési kézi aratás és gépcséplés Göntérházán

(1998. július 12.)

A régi, hagyományos hetési kézi aratásnak és cséplésnek is megvolt a maga varázsa, még a nehéz és sok gonddal végzett szorgos munka mellett is. Vidékünkön, így falunkban is, az aratást – a múltban – általában június 29-én kezdték meg, Péter–Pál-napján. Abban az időben az aratást mindig a rozssal (nálunk úgy mondták, hogy gabona) kezdték, és ezt követte a búza, majd a zab aratása.

A Göntérházán megrendezett hagyományos aratási és cséplési munkálatokat négy képből próbálom meg bemutatni. Ragaszkodtunk ahhoz, hogy az egyes munkamenetek, műveletek eszközei (mezőgazdasági szerszámok stb.) eredetiek legyenek és valóságghűen adják vissza a valamikori aratást és cséplést; annak sokoldalúságát, gazdag eszköztárát és -rendszerét, és természetesen varázsos hangulatát, valamint sajtásnyelvi kifejezéseit.

Sokan megkérdézhetik tőlünk, hogy mi célból szerveztük meg a hetési aratást és cséplést. Erre könnyű a felelet. A Muravidéken élő, létszámában egyre zsugorodó maréknyi magyarság kezdi elveszíteni sajátos azonosságjegyeit. Hogy mire gondolok itt főleg? Először is a nyelvünkre. Nem vitatható az a sajnálatos tény, hogy a Murán innen élő őshonos magyarság anyanyelve, nyelvhasználata napról napra kopik, szegényedik, idegen nyelvi elemekkel vegyül, s elveszíti igazi szépségét, „hetésies” jellegét. Másodszor a régiókat valóságghűen tükrözőtő népi szokásainkra, nyelvi kifejezéseinkre, az évszázadokon át megőrzött népi kultúránkra, egyéni-közösségi nemzeti kincseinkre és értékeinkre stb. gondolok. Harmadszor az olyan rendezvényekre, ahol az őseink, nagyszüleink és szüleink által végzett paraszti munkaformákat, életformákat és szokásokat elevenítjük föl gyermekeinknek és főleg unokáinknak. Nekik szeretnénk bemutatni elsősorban, hogy a gyakorlat által ismerjék meg múltunkat.

A megismerés és megismertetés mellett célja az is az ilyen rendezvénynek, hogy némi szemléletváltást idézzon elő a mai fiatalok eszmei és gondolati világában, s ezáltal megbecsüljék az általuk már „maradinak” vélt szokásokat, életvitelt is. Az ilyen „szellemi jégtörés” nemcsak gazdagítja vagy gazdagíthatja magyarságtudatukat, de érzelmi kötődésüket is megváltoztathatja „Árpád né-

pének” és „Dózsa unokájának” egyre fogyó etnikai csoportjához. Az ősi gyöke-
rekhez való konok ragaszkodásnak az igényét, a magyarság vállalását.

*

A kézzel történő aratásra való felkészülés

Az előkészületi munkálatok

a) Kaszakalapálás:

Felhasznált eszközök, szerszámok: kasza, **kalapáluszék, kalapálu-kalapács, fatokmány, kaszakó, takarittufa** vagy **hajlittufa**.

A **kaszakalapálu** férfiak (Gaál Lajos, Meszelics Ferenc, Pisznyák Árpád) a **pajtábu** kihozzák a **kalapáluszékeket**, utána a kaszákat, illetőleg a kalapálás-hoz szükséges eszközöket, még a **takarittufát** vagy **hajlittufát** is. A kaszanyél-ről leütik a kaszát, leülnek és kalapálni kezdenek. A munka végeztével visszateszik a kaszát a nyelére, és ráerősítik (rákötözik) **mazzagge** a **takarittufát** is. Közben beszélgetnek, viccelődnek.

b) Gereblyejavítás:

Két idősebb férfi (Bence József, Meszelics Lajos) a **szinybü** vagy a **pajtafiábu** kihozzák a **torugráblát** meg a **rendös gráblát**. Megállapítják, hogy hiányoznak belőlük fogak. Megjavítják, vagyis **gráblofogakat** ütnek a gereblyékbe. Közben ők is beszélgetnek:

– (M. L.): „**Látom, a gráblákbu hiányoznak fogak. Miég juó, hogy a tiélön faraktam néhányot. Most csak beleverjük.**”

– (B. J.): „**Én maj kühozom. Hunn vannak?**”

– (M. L.): „**Ott a szérostábo.**”

Befejezik a munkát.

c) Kötélfonók:

Két idősebb nő (Apró Rozália, Csuka Ilona) zsúpból kötelet fon. Azt kévébe kötik. Közben beszélgetnek:

– (A. R.): „**Juó, hogy hosztunk haza gabonát (rozsot).**”

– (CS. I): „**Biza, aszt okossan tettitök. Olla szározz a buza száro, hogy abbu nehezen lehet kötelet csinányi.**”

Befejezik a munkát.

Amikor minden kész, indulnak aratni. Ebben a képben az a fontos, hogy minden szerszámot, eszközt az eredeti módon kell elkészíteni a kézzel történő aratáshoz.

Egy vagy két háztól indulnak csoportosan az aratók a Petkovics-ház melletti „**Füzes-düllübe**”, a búzaföldre. Útközben énekelnek, beszélgetnek, viccelődnek.

Az énekek:

*Zöld a kukoricaszár, Körül fodros a szoknyám,
Egész nyáron kapálatlan maradtál, Ugye babám, illik rám, de illik rám?
Te meg szőke piros lány, Holnap is ezt veszem rám,
Szombat este csókolatlan maradtál. Ugye babám, ebben szeretsz igazán?*

*Bárcsak engem valaki
Zabot hijna, zabot hijna aratni,
Learatnám a zabját,
Elszeretném, elszeretném a lányát.*

*Ne menj rózsám a tarlóra, Elmegyek én a tarlóra,
Gyöngye vagy még a sarlóra. Erős vagyok a sarlóra.
Ha megvágod kis kezedet, Nem vágom meg kis kezemet,
Ki süt nékem lágy kenyeret, Sütök néked lágy kenyeret.*

A **marokszedük** viszik a **sorut**, a **kévekötük** pedig a **kévekötüfát**. A **gráblulu asszonyok** viszik a **torugráblát** és a **rendös gráblát**. A kaszások a **tokmánybo** vizet öntenek (**merittőnek**) a **sajtárbu** (dézszából) vagy **itatu-sajtárbu**. A **marokszedük** viszik még a **bugyoguskorsuban** a vizet is. Egy **bugyoguskorsu tarisznyábo** van téve megáztatott (nedvesített) szalma vagy széna közé.

*

A kézzel történő aratás menete

a) Amikor az aratók a gabonaföldre (búzatáblára) érnek, az első kaszás a munkásaival (**marokszedü, kévekötü, kötevetü**) megkezdji az aratást. Mielőtt azonban lekaszálná az első kévényi búzát, a következőket mondja: „**Köszönöm**,

Uram, hogy újra megadtad a mindennapi kenyerünket. Áldott legyen a Te neved!” A többiek rámondják: „**Ámen.**”

Utána a gazda levág kétmaroknyi búzát. Azt a kévekötöző **kötözőfáve** megkötí. Ekkor az első marokszedő – ez általában a házigazda felesége volt valamikor – az első kaszás által **tövire** felállított kévééhez lép és mondja: „**Aggya a zisten, hogy a zideji termishü ille dombos kenyeret süthessek, mint amilyen magass ez a kéve!**” A többiek: „**Ugy legyön!**” Ezután a gazda **nekifohászkozik**: „**A Jézus szent nevide.**”

b) Ezzel elkezdődik a kézzel történő hagyományos hetési aratás.

A három kaszás egymás után haladva vágja a rendet (körülbelül öt-nyolc méter távolságra egymástól). A kötélvetők (**köterakuk**) köteleket raknak le, amit ott a mezőn készítenek a levágott búzából, a marokszedők két markot tesznek egy-egy kévébe (**kötélbe**). Végül a kévekötők megkötik a kévéket. Két kötöző kévekötőfával kötöz, a harmadik csak **bajszra** köt csupasz kézzel. (Az első kaszás Gaál Lajos, marokszedője Gaál Rozália, kévekötője Varga Károly, kötélvetője Apró Rozália; a második kaszás Pisznyák Árpád, marokszedője Meszelics Irén, kévekötője Pisznyák József, kötélvetője Csuka Ilona; a harmadik kaszás Meszelics Ferenc, marokszedője Németh Etel, kévekötője Vajdič Anton, kötélvetője pedig Tivadar Irén.)

c) Amikor már úgy 25–30 métert learattak (előre haladtak) az aratók, akkor megjelennek az idősebb férfiak, asszonyok és gyerekek, hogy keresztbe rakják, összegereblyézzék az elhullott búzaszálakat, összeszedjék a gabonafejeket (kalászokat). (Ezt a gyerekek teszik.)

Egy keresztbe (**kepébe**) 21 kévét tesznek. A kévéket először „**hetesbe**” is rakhatják. A keresztbe rakását régi, hagyományos módon végzik, például az első kévének kelet felé kell néznie. Az öregek szerint azért kelet felé, mert ott kel föl a Nap. S a kalászokat is fel kell hajlítani (megtörni), hogy „**eses üdübe ne csirásullon kü.**”

Közben beszélgetnek. Az idősebbek tanácsokkal látják el a fiatalokat és a gyerekeket. Figyelmeztetik őket, hogy a kévéket ne húzzák a tarlón, mert kihullik belőlük a szem. Jobb, ha a hónuk alá fogják és úgy viszik azokat. A munka vége felé a „**kepéző mester**” vagy „**körösztraku**” odaszól az egyik kévehordónak: „**Hozd ide a legnagyobb kévit, Jani! Az lesz a pap.**” Az egyik gyerek megkérdezi: „**Öregapám, mér monygyák a kévinek, hogy pap?**” Az

megmagyarázza: „**Tudod, kisunokám, valamiko régön a nagygazdának, a földesurnak, de még a papnak is dézsmát, tizedöt köllött annyi, füzetnyi. A köröszet huszonegyedik kévije lett a papi. Azér monygyák ere a kévire, hogy pap.**” A keresztet le is kötik, közben megjegyzik: „**Kössük is le, hátha nagy vihar vagy nagy esü lessz.**” (Képezők, kereszttrakók: Csuka József, Horvát János, id. Meszelics János vagy Gönc Viktor.)

d) A következő művelet már a gereblyező asszonyok vagy férfiak dolga. Tarlógereblyével és rendes fagereblyével fölgereblyézik a tarlót, összehúzzák a **gráblulást** a kereszt (kepe) végébe. (A gereblyézést végző személyek: Zsálek Julianna, Meszelics Lajos, Gaál Zorán.)

Ezzel be is fejeződött a kézzel történő aratás.

e) Uzsonna a mezőn:

Aratás után a **mezzün** fogyasztják el az **uzsonát**, amit az asszonyok visznek ki **körbecbe, kerekkosárbo, födeleskosárbo** vagy **silingábo**. Az egyik asszony a kosarat, körbecet a fején viszi **tekercsön**, illetőleg **perecön**. (A **tekercs** kötényből, törülközőből, ruhaféléből készült. Ezeket összetekerték, sodorták, fonták úgy 30 centiméter átmérőjű kerek alakba, **mazzagge** átkötötték, fonták. A **tekercsöt** akkor használták az asszonyok, ha valamilyen nehéz dolgot vittek a fejükön.) A kosarat vivő asszony bal kézzel fogja azt, a jobb kezében viszi a tarisznyát, benne a vizes szalmába csomagolt **bugyoguskorsu**. A másik két asszony ugyancsak födeles kosárban vagy **körbecben** vagy **silingában** viszi az ételt és az italt. Ezek: házi kenyér, vágottsír, háj, hagyma, kalács, pogácsa, bor és víz.

Az asszonyok körberaknak néhány kévét. Középre is tesznek. Ezt letakarják **asztaruháve** és arra rakják rá az ételt. Az italt (**csatosüveg, pintösüveg**) egy kéve mellé állítják. Vigan falatoznak, vizet vagy bort isznak. Tereferélnek. Barátságos és békés a hangulat. (Az **uzsonavivü** asszonyok: Meszelics Margit, Gasparics Jolán, Bence Magda).

Az aratás, illetőleg az étkezés után csoportosan mennek haza, azaz a cséplés helyére. Útközben énekelnek, beszélgetnek, viccelődnek, szórakoznak.

Az énekek:

*A göntérházi dimbes-dombos határba,
Úgy elfáradt karom az aratásba.*

*Hej, édesanyám, mért szültél a világra?
Mért neveltél az uraság számára?*

*Úgy elfáradt, nem bírom fölemelni,
Sej, nem bírom a babámat megölelni.*

*Mért nem adtál béres legény karjába,
Vagy dobtál volna a zavaros Murába.*

*Béres legény, ne rakd meg a szekered,
Sarju tüske böködi a tenyered,
Mennél jobban böködi a tenyered,
Annál jobban rakd meg a szekeredet.*

*Béres legény hajt a kútra itatni,
A babája vizet visz mosogatni,
Olyan szépen húzza fel a sudárfát,
Úgy hallgatja a babája panaszát.*

*

A gépcséplés

a) A cséplést előkészítő munkálatok:

A cséplőgépet (**masinát**) az emberek (férfiak és nők) a **jószágos kazu** mellé húzzák-tolják a régi szokás szerint. Ezt a műveletet a gépesgazda irányítja. Az egyik **etető** a cséplőgép rúdját fogja. Neki két markosabb ember segít. A többi cséplő húzza, tolja a **masinát**. Közben kétértelmű szólások (**beköpisek**) is elhangzanak. Ezeket a férfiak mondják, általában a nők rovására, például „**Nyomás, öt perc a rendös.**” vagy „**Mariska, a te férjed hogyan tud nyomni?**” vagy „**Juci, megnyomtak-e az éjjel?**” stb. Mindig akad egy-két rámenősebb vagy bátrabb menyecske, aki felel: „**A zén emböröm tuggya biza, hogy mitü döglük a legy.**”

Utána következik a cséplőgép felállítása, előkészítése a cséplésre. Ez a gépesgazda és a két etető feladata. Előfordulhat, hogy egy vagy két férfi segít nekik, például az ékeket a kerek alá rakják, megszírozzák a csapágyakat, ellenőrzik a rostákat, **vintáznok** stb. Két ember közben közelebb cipeli a **kasznit** és a **rostapadot** a **tüzellü** (gőzgép) mellé. A többi cséplő csoportokba verődve beszélget, nevetgél stb. A gazda vagy a megbízottja körbeindít egy-két csatosüveg bort. A férfiak jót húznak a borból. Tenyerükkel megtörlik a **züveg** száját. Némelyik még hozzáfűzi: „**Pista, igyá belülle nyugottan, nem vagyok szájfájus.**” Egy másik pedig így: „**Nem kapsz tüle náthát!**”

Az asszonyok inkább a **szájorskorsu** vagy a **bugyoguskorsu** után nyúlnak. Ferku bácsi azt mondja Katinak: „**Fogd meg te is a züveg nyakát, Katus, ne szégyönközz!**” – „**Nem is!**” – vág vissza az élesnyelvű menyecske. – „**Má a zöregapám is megmonta, hogy a vitzü béka nyól a hasábo. Hát a zenyimbe**

se nyóllön. Inkább bort iszok.” (A gépesgazda Bíró József, az etetők pedig Bíró Lajos és Fehér Oszkár.)

A cséplőgép felállítása, elkészítése után a gépesgazda megadja a jelet a cséplésre. Valamikor ezt a gőzgép (**tüzellü**) sípjával tették. Ma a traktor dudájával.

b) A cséplés menete:

Két férfi talicskán a cséplőgép elé tolja a mázsát. Ellenőrzik annak hitelességét, hogy jól mér-e. Egyikük rááll, és mondja: „**En pontossan 72 kila vagyok. Tennap mértem magam a malomba. Lássuk, hogy ez a mázso jó be va-e állitfo.**” Így, vagyis ennek alapján ellenőrzik a mázsa hitelességét. (A **mázsáluk** vagy **zsákuluk**: Varga Sándor, Császár János, Gaál Lajos, Gaál István.)

Két asszony (Gaál Rozália, Zsálek Julianna) ponyvát terít a **kazu** és a cséplőgép közé meg a cséplőgép elé is, ahol az **osztálozu** van, vagyis a zsákok alá. Ugyanezek az asszonyok egy-egy **köcöllit (füjjhorduruhát)** terítenek le a cséplőgép ellenkező oldalára, a pelyvarázó és a törekrázó mellé. Ők lesznek, ezek az asszonyok a **pelvahorduk, törekhorduk**.

Egy fiatalabb nő meg egy férfi fölmennek a **masináro az ódalon** (létra). Ők oldozzák el a kévéket, lesznek a **kéveváguk**, amit aztán az etetőnek adnak. (Ezek: Soós Vilmos és Gasparics Jolán.)

Közben néhány férfi és nő a cséplőgép mellé tolja a gabonával megrakott szekeret. (Valamikor egyébként a jószágos kazal mellé állították föl a cséplőgépet.) Két férfi (Gerebic László, Soós Imre) fölmege a kazal, azaz a szeker tetejére, mert ők adogatják, rakják, dobálják a **masináro** a gabonakévéket. Kétágú **vasvellát** használnak.

A szekeret a mezőn előtte Nyakas László és Penhofer Károly rakták meg. Régen tehennel vagy ritkábban lovakkal húzták be a megrakott szekereket az udvarba. Most már traktorral teszik, illetőleg egyáltalán nem, mert az arató-cséplőgép, kombájn ezt egymaga elvégzi. Csak a szemet kell hazavinni.

A **szuómakazu** rakását Darabos Ferenc irányítja, a **kazumestör**. Ő ellenőrzi, hogyan kezdik meg a **kazurakást a kazurakuk** (Zver Jožef, id. Meszelics János, Gasparics István, Pisznyák János, Varga József). Még a gazdát is odahívják és megkérdezik tőle: „**Miska bátyám, mekkora legyön a szuómakazu? Hány körösztt gabonájo va?**” – A kazalmester ellenőrzi azt is, hogy a **fiallat** jól meghajtották-e és hogy jól tették-e a helyére. A szalmakazalon csak férfiak dolgoz-

nak. Beszélgetnek, élcelődnek. Az egyik **raku** megjegyzi: „**Miska bátyám, lesz ennek a kazunak teteje?**” (A „teteje” szó alatt azt kell érteni: Kapunk-e valamit inni. Persze nem vizet, hanem bort.) A másik hozzáfűzi: „**Jaj, de szározz ez a szuóma! Alig tikáculok má.**” A gazda érti a szót, belemegy a tréfába, játékba: „**Szivessen öblögetnim a torkotokat jó lendva-hegyi borre, de a zössze a gyég everte a szüöllümet.**” – „**De a bora azér megmaratt**” – így egy harmadik.

A szalmakazalt rakók körében tehát vidám a hangulat. Különösen akkor emelkedik az még magasabbra, amikor valóban megjelenik egy **gömbölü téгла** (borosüveg).

A **szuómarázubu** hat asszony (Tivadar Irén, Apró Rozália, Meszelics Margit, Meszelics Irén, Csuka Ilona, Vida Ani) viszi **szuómahordu rudakon** a szalmát a **szuómakazuho**. Háromágú favillát használnak. A **szuómahordu** asszonyok a szalmarázó előtt állnak. **Velláve** egyengetik össze a **szuómát** a két egymás mellé fektetett szalmahordó rúdon, amit két asszony visz a szalmakazalhoz. E művelet közben különféle tréfákat is elkövetnek a szalmakazalrakók, például egy asszonyt „belevágnak” a szalmába. Utánabújik egy férfi. A többiek gyorsan bedobálják őket szalmával. Ennél a jelenetnél szinte leáll a munka. Még az etető is lebámul a dob mögül. Közben azért **megfingattya a masinát**. A két „áldozat” szalmásan, törekesen mászik ki a szalma alól. Pajzán megjegyzések röpködnek a levegőben. Ezeket jól derül az egész társaság. A fullasztó hőségben, a gomolygó porfelhőben a nehéz és fárasztó munkába beleépül néhány kacagtató motívum is, s így könnyebben viselik el a **tikkasztu** melegben a cséplést.

Aztán ilyen s hasonló megjegyzések hangzanak el: „**No, Jancsi, megfogtad-e a Mancsi mukucsát?!**” – A megszólított felel rá: **A fene egye meg, le vót szoritfo a kiklinnye!**” – „**Nincs is rajtam kikliny!**” – mondja az. – „**Gyávo leginnek nem teröm ám diu.**” – szól közbe egy idősebb férfi. Amíg ez a jelenet lejátszódik, megjelenik a színen a gazdaasszony. – „**Idva a torokmosu**” – nyújt át két csatosüvegbort az embereknek. Felszól Janinak a szalmakazalra: „**Asztá ugy hajizsd meg a fiallat, hogy ne dójjön le a szuómakazu!**” – „**Ne féjjen Böske nénim, én se mast gyóttam a világro! Értöm én a dógomat!**” – „**Jó, jó**” – távozik elégedetten az asszony.

A **pelvahordu** asszony **grábláve a köcöllire** húz egy kötetnyi **pelvát**, összefogja annak négy sarkát, és viszi a **pelvásbo**, ami általában a **pajtafia** melletti **szinyben** volt. Ott egy vagy több gyerek elveszi tőle a **fűjjhorduruhát** és a pelyvát kiönti/k/ belőle.

A **törekhordu** asszony háromágú **favelláve** rakja a töreket a **köcöllibe**, és úgy viszi a **pajtafiábo a sziénáro**.

És így folyik jókedvvel, meglegedettséggel a hagyományos hetési cséplés. A végén az asszonyok fölgereblyézik a **kazu** helyét, azaz az egész udvart a szalmakazalig.

A cséplés utolsó művelete, hogy a zsákolók (mázsálók) lemérik a termést, illetőleg összeadják, hiszen előtte is mértek és hordták be a kamrába. Azt egyeztetik a gépesgazdával. Utána kiadják a vámot. Kőcvászonból szőtt zsákokat, vékát és szakajtót használnak.

*

Befejezés

A cséplési munkálatok befejező szakasza az ebéd, vagyis az eszem-iszom.

A gépesgazda és a két etető már evett. Nekik a gazdaasszony előbb tálal. Asztalterítővel leteríti a „kasznit” és arra tálal. Általában házi tyúklevest, paprikácsirkét, újkrumplit és uborkasalátát szoktak adni. A végén különféle rétest. Bor és szódaporos víz mindig volt az „asztalon”.

A munkások ebédje ugyancsak jó, ízletes tyúkhúsleves finommetélttel, paprikácsirke, tyúkpecsenye vagy fölmelegített, forrosított **vindühus**. Uborkasaláta vagy elvétve zöldsaláta. Mákos rétes, túrós rétes, almás rétes, káposztás rétes, darás rétes vagy ilyen töltésű palacsinta. Ital: bor és szódaporos víz.

„**Hama be köllött kapnyi a zebidöt**”, mert a legtöbb cséplő ment a szomszédba is segíteni.

A régi, hagyományos hetési aratási és cséplési munkálatokban Göntérházán mintegy 65 személy vett részt; felnőttek és gyermekek egyaránt.

Göntérháza, 1998.

Rendezte: dr. Varga József

A hetési perec készítése 1.

Mai előadásomban a hetési perec készítéséről szeretnék beszélni. Tudom, hogy ennek az elkészítése többféle változatban történhet a hetési, muravidéki szorgos háziasszonyok keze által. Itt igazán lehet az ismert közmondást idézni: „Ahány ház, annyi szokás.” Mert másképpen készül Petesházán, Kapcán, Göntérházán, Gáborjánházán stb.; vagyis jóformán minden háziasszony némi eltéréssel a saját elképzelése és gyakorlata alapján készíti el. Van, aki olajjal, sertézsírral, margarinnal, de még a fonását is más-más megoldással oldják meg.

Én a 2007-es évben kérdeztem meg egy dobronaki háziasszony (S. J.) által rendszeresen készített hetési perec készítésének menetét, módját, sütését. Magánóra vettem. Ebből, az általa elmondott anyagból gyűjtöttem ki hetési tájszavakat, szó szerkezeteket, nyelvi kliséket, töredék- és teljes mondatokat. Közülük mutatok be ábécé-rendben harmincat, értelmezve a jelentésüket is:

- abba sziépön főgyön a tiészta = abban szépen megkelt a tészta (edényben)
- a fasporhelt redlije = a fával fűthető tűzhely sütője
- a homlokáru folik le a viz = a homlokáról folyik le a verejték.
- asztatat vagy asztotat = azt
- átmelegünē = meleg lesz a tészta
- borosüveg nyaka = az egyliteres borosüveg vékonyabb, felső része
- bozgat = mozgat, megmozgat, megmozdít
- buritt = kiönt, rátesz, ráhelyez valamit valamire
- cserepvájling = mosogató-, gyúrotál (edény), tál
- cserepvájling fődbű = kerámiaedény, vājdling
- dészka = gyúródeszka
- dogaszt = dagaszt
- enyujt = kinyújt, megnyújt
- esztötet = ezt
- fajz = szövőszék
- fehérolaj = napraforgóolaj, étolaj
- fejbű = könyv vagy recept nélkül készíti el a hetési peracet
- főszödött terittű = házi szóttos hetési motívumokkal
- fumu vagy fonyu = egyfajta gazdagon díszített kelt tészta (kalácsféle), amit kereszteléskor, lakodalmakkor vagy más jelesebb alkalmakkor vittek a ke-

- resztszülők, mások ajándékba; helyettesítette a mai tortát.
- füstökonyha = a főépület mellé épített kisebb helyiség, ahol legtöbbször a kemence meg a katlan is volt; főleg nagymosáskor, ruhapárláskor, disznóöléskor használták, de különböző ételek sütésekor is, például kenyérsütés-kor; legtöbbször ott főzték meg az állatoknak a burgondit, répát, krumplit, tököt stb.
  - gall = gally
  - hazai tejföl = házi tejföl
  - hőkkü = forró kő (a kemence alját, a sütőfelületét kövekkel vagy nagyobb kavicsokkal bélelték)
  - hőkkün sütt perec = kemencében sült perec, forró kövön sült perec
  - hüttü = mélyhűtő
  - kenyücs = a felvert tojássárgája, amivel a kész, nyers perecet sütés előtt megkenik (a férj a kenyücsöt föstiknek is mondja)
  - kezze vetött tiégla = az agyagból kézzel formált nyers téglák placra való lerakása kiégetés előtt
  - kidógozás = alapos gyúrás, dagasztás
  - kisruha = konyharuha, szalvéta
  - körbec = ajándék vagy ételek szállítására használt, kéreg nélküli fűz vesszőből készült, font, kerek kosárféleség díszes fonásokkal, alacsonyabb oldallal

Göntérháza, 2013. január 28-án

A hetési percc készítése 2.

A hetési percc elkészítési módját egy dobronaki háziasszony (S. J.) volt szíves közölni velem 2007-ben. Ma ezzel folytatom a múltkori előadásomat; vagyis a percc készítésénél elhangzott újabb 43 hetési, muravidéki tájszó, szó szerkezet, állandósult nyelvi klisé, töredék- vagy teljes mondat ismertetését, értelmezését:

- kövecs = kavics
- kukoricapogácsó = kukoricalisztból aludttejjel kevert pogácsa, legtöbbször kenyérsütéskor káposztalevélen sütötték
- kukoricamáli = kukoricalisztból aludttejjel készült, piskótaszerű tészta sóval, lekvárral vagy cukorral
- kukoricasasa = kukoricacsuhé
- külevegüznë = kiszellőzne
- lapát = sütőlapát, kenyér és más tésztafélék sütésekor használták a kemencébe való berakáshoz és kiszedéshez
- lëhajladoznyi = lehajlogatni
- mëgporhankodik = puha, foszlós lesz
- mëgmozdat = vízzel lemos, megken
- mer ëccë kezdött kimënnyi a szöre = hullott belőle a szőr
- mindig fonyom a perccöt, tekeröm vagy hát hajtogatom = sodorja
- mosukonyha = lásd: füstökonyha
- nájlönacsku = tasak, műanyagzacskó, szatyor
- olvasztottsír = a disznó szalonnájából sütéssel készült zsír
- összezabul = összekever
- pamacs = ecset
- párukonyha = füstökonyha
- paszita = keresztelés utáni eszem-izsom
- pemet = a kukorica csuhéjából készült, kemencét tisztogató eszköz
- percc közepë = itt nem a tészta közepe, hanem a bor
- pompos = kemencében sült, búzalisztból készült, vízzel kevert, ovális alakú kelt tésztaféleség kenyér helyett
- pëndörített = sodor, pëndörget
- rakott sparhelt = rakott tűzhely, általában a konyhában
- redli = sütő

- silinga = fűz vesszőből font kosár
- sima liszt = nullás liszt
- spájz = éléskamra
- sparhelt = tűzhely
- süttöttszir = lásd: olvasztottzsir
- süttek = sütöttek
- sütüppapiér = sütőpapír
- szamalu = a kemencéből a parázs vagy a hamu kihúzására szolgáló eszköz
- szeny = parázs
- Szeretöd a perec közepit? = szólásmondás
- szőj = sző
- térdepünyi = térdepelni
- tótok = a Muravidéken élő őshonos szlovéneket (vendeket) hívták az itt élő magyarok tótoknak (nem az idetelepített tenger melléki szlovéneket, azaz beguncokat)
- tolkenyücs = lúdtollból font ecsetféle
- Tudod-e miko jó a perec közepë? = szólásmondás
- ugratnyi = tréfás beugratás
- vājling = mosogató, gyúróedény, tál
- venyicse = venyige
- villanysparhelt = villanytűzhely

Göntérháza, 2013. január 29-én

Tartalom

<i>A kedves Olvasóhoz!</i>	5
----------------------------------	---

1. fejezet: **Dialektológia**

Négy nyelvművelő írás.....	9
Néhány hetési nyelvjárási sajátosság	16
Néhány hetési tájszó értelmezése 1.....	29
Néhány hetési tájszó értelmezése 2.....	31
A muravidéki [hetési] magyar népmesék nyelvjárási sajátosságairól.....	33
A magyar nyelvjárások 1.....	42
A magyar nyelvjárások 2.....	44
A magyar nyelvjárások 3.....	46
A magyar nyelvjárások 4.....	48
A magyar nyelvjárások 5.....	50

2. fejezet: **Népköltészet**

Régi „göntérházi” népmese.....	55
Mai ördögmese.....	58
Találkoztam a Halállal.....	60
A leleményes cigány.....	62
A pipa	63
A bocskorszój.....	65

3. fejezet: **Magyar nyelvemlékek**

A tihanyi alapítólevél.....	75
A Halotti Beszéd és Könyörgés.....	77
Az Ómagyar Mária-siralom.....	79
A Margit-legenda.....	81

4. fejezet: **Hetési (muravidéki) magyar közmondások, szólások, szóláshasonlatok. Állandó szókapcsolatok.**

Hetési [muravidéki] magyar közmondások.....	85
Hetési [muravidéki] magyar szólások, azaz szólásmondások.....	87
Hetési [muravidéki] magyar szóláshasonlatok.....	89
A közmondásokról 1.....	91
A közmondásokról 2.....	93
A közmondásokról 3.....	95
A szóláshasonlatokról 1.....	97
A szóláshasonlatokról 2.....	99
Hetési szóláshasonlat-félék.....	101
Egyéb nyelvi kifejező formációk.....	103

5. fejezet: **A nevekről**

Keresztnévadási szokások.....	107
Bibliai utónevek [keresztnevek].....	113

6. fejezet: **A hangutánzó és hangulatfestő szavak**

A hangutánzó szavak 1.....	123
A hangutánzó szavak 2.....	125
A hangutánzó szavak 3.....	127
A hangutánzó szavak 4.....	129
A hangutánzó szavak 5.....	131
Hang- és hangulatfestő szavak 1.....	133
Hang- és hangulatfestő szavak 2.....	135
Hang- és hangulatfestő szavak 3.....	137

7. fejezet: **Nyelvi kölcsönhatások, nyelvünket díszítő nyelvi klisék**

Nyelvi kölcsönhatás.....	141
Nyelvünket díszítő nyelvi klisék 1.....	148
Nyelvünket díszítő nyelvi klisék 2.....	150

8. fejezet: **Régi levelezéseink, magyar kutyafajták**

Régi levelezéseink 1.....	155
Régi levelezéseink 2.....	157
Régi levelezéseink 3.....	158
Magyar kutyafajták 1.....	159
Magyar kutyafajták 2.....	161

9. fejezet: **Hagyományőrzés**

A hagyományos hetési, kézi aratás, gépcséplés Göntérházán.....	165
A hetési percc készítése 1.....	174
A hetési percc készítése 2.....	176

Megjelent könyveim jegyzéke

- Naphívogató* (gyermekversek), 1974
Pásztortüzek (versek), 1979
Élni (versek), 1981
Sorvadó népem (elbeszélések), 1990
Konokhit (versek), 1992
Hang-bona (válogatott gyermekversek), 1995
Az ellopott tündér (mesék), 1998
Nyelvhasználat, névdivat (tanulmány), 1999
A lendvai vár kapitánya (ifjúsági regény), 2001
Létforgá(c)sok (elbeszélések), 2001
Mag-Szó-Álom... (versek), 2001
Tar Mihály szüretjén (elbeszélő költemény), 2002
Tavaszi ébredés (gyermekversek), 2002
Életfojtó lánc (versek), 2002
Muravidéki személynevek (tanulmány), 2003
Mondjuk, írjuk hetésiesen? (tanulmány), 2004
Egyperces mesék (mesék), 2004
Mégis fény gyúlt (versek), 2004
Tudatformáló idők (novellaregény), 2005
Kis bari béget (kifestő versesfüzet), 2005
Küldd a fényt! (versek), 2005
Vallomás/Ispoved/Geständnis (versek/pesmi/Gedichts), 2005
Az apró pásztortüzek bennem égnek... (válogatott versek), 2005
Časi oblikovanja zavesti (novellaregény), 2006
Misi és a csodaeger / Miši in čudežna miška (meséskönyv), 2006
Egyfelvonásos drámai játékok, 2009
Esszék könyvekről, 2009
A kétnyelvű oktatás Szlovéniában (tanulmányok), 2009
Bennem a Muravidék (esszék, tanulmányok), 2010
Életem mozaikövei (életrajzi események), 2010
Nyelv-, hagyomány- és identitásörzés a megmaradás záloga (tanulmányok), 2011
A magyar irodalom a Muravidéken (Szlovéniában) (tanulmányok), 2011

Múltban érett írások, 2012

Keresd az égi harmóniát! (versek, fordítások), 2012

Muravidéki (hetési) magyar értékteremtő-őrző írások (tanulmányok), 2013.

Muravidéki (hetési) nyelvi és létmorzsák, 2015

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.511.141[497.411]
398[497.411=511.141]

VARGA, József
Muravidéki (hetési) nyelvi és létmorzsák / Varga József.
- Lendva : Magyar nemzetiségi művelődési intézet, 2015

ISBN 978-961-6232-58-6

281365504

magyar nemzetiségi művelődési intézet
zavod za kulturo madžarske narodnosti